

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke zondag

Abonnementsprijs: 600 F per jaar

Postchekrekening nr. 3185.22

Beheer en Redactie: Mr. René VICTOR, Justitiestraat, 21, Antwerpen

Problemen in verband met het concept en de structuurhervorming van de grote onderneming

Voordracht gehouden door de heer René GORIS, Voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen, voor de vereniging voor handelsrecht, in de voordrachtzaal van de Kamer van Koophandel op 5 mei 1966

I. Inleiding

Het onderwerp van deze voordracht raakt aan zulke uitgebreide gamma van concepten, feiten en toestanden in het domein van de sociale, politieke, economische en culturele mutaties die we beleven, dat een uitvoerige behandeling uitgesloten is.

Mijn verlangen, deze uiteenzetting te beperken tot de gebruikelijke academische omvang, heeft er mij toe gebracht het meer bepaald informatieve gedeelte zoveel mogelijk te limiteren, ten einde de tijd te hebben langer te verwijlen bij de ideologische ondergrond van het probleem en vooral bij de constructieve opvattingen die reeds in diverse milieus werden geformuleerd.

Deze uiteenzetting is dus allerm minst het werk van een jurist, maar van iemand die bekommerd is om het evolutieprobleem van de onderneming en die tracht de elementen van dit vraagstuk te situeren in het huidige tijdsgebeuren met het oog op de toekomst.

Credo:

Een paar dagen geleden zegde de heer Provost, Voorzitter van het V.E.V. op het Congres te St-Niklaas: «De vrije onderneming ligt aan de basis van de efficiency van het economisch proces».

Ik meen dat het bij de aanvang van deze uiteenzetting nuttig is deze te doe nvoorafgaan door een soortgelijk «Credo», waar het de vrije onderneming betreft en haar kwaliteiten en mogelijkheden.

Ik ben er namelijk van overtuigd dat de vrije onderneming de meest efficiënte produktievorm is, die de beste kansen biedt voor de bestendiging van het welvaartpeil en zijn verdere expansie.

Ik ben daarvan overtuigd, omdat ik vertrouwd ben met de werkzaamheden van de privé-ondernemer, met zijn waakzaamheid, zijn dynamisme, zijn ondernemingsgeest en gevoel voor verantwoordelijkheid en niet minder met zijn creatieve geest, zijn soepelheid en de

snelheid van zijn aanpassingsvermogen aan de wisselvalligheden van het bedrijfsleven.

Ik ben er even sterk van overtuigd dat het voortbestaan van de vrije onderneming afhankelijk is van de degelijkheid van de diensten die zij presteert. Bijgevolg betekent deze uiteenzetting allerm minst dat ik geneigd zou zijn de essentiële kwaliteiten van het huidige produktiestelsel in gevaar te zien brengen, maar integendeel van mening ben dat de eventuele hervorming van het ondernemingsstatuut er op gericht moet zijn, deze hoedanigheden te doen erkennen en voor de toekomst veilig te stellen, als een van de meest waardevolle activa van het bedrijfsleven.

Maar anderzijds kunnen wij ook niet blind blijven voor de snelle transformaties die zich op het sociaal-economisch vlak voordoen en die, in een min of meer afgelegen toekomst, het gemeenschappelijk leven alsook het ondernemingsleven grondig kunnen wijzigen.

En dat werd reeds in 1880 voorzien door de Duitse professor Franz Hitze, wanneer hij, in zijn kapitaalwerk «Capital et Travail» schreef: «Le mouvement démocratique est quelque chose de réel. Après avoir envahi le domaine politique il ne s'arrêtera pas non plus devant l'ordre économique».

II. De onderneming — Centrum van opvoeding

Opvoeding:

In het besluit van zijn boek «De Nieuwe Middeleeuwen» schreef de Russische sociaal-filosof Berdjajef in 1924 het volgende: «Het probleem van de democratie heeft opgehouden een politiek probleem te zijn; »het is een geestelijk-cultureel probleem van de sociale wedergeboorte van de maatschappij en van de »heropvoeding van de massa geworden.» ⁽¹⁾

En meteen raakte hij de kern van het probleem dat

ons vandaag bezighoudt, namelijk het « Statuut van de Onderneming ».

Door deze opvoeding van de massa zal inderdaad onvermijdelijk opnieuw de verhouding moeten bepaald worden van de enkeling tegenover de gemeenschap, met als onderdeel, de verhouding van de enkeling tegenover die kleinere produktieve gemeenschap van arbeidende mensen: de onderneming.

De wijze waarop in dat verband de *onderneming* wordt opgevat is een van de belangrijkste opzichten van de opvoeding zelf, in zoverre dat ze functie wordt van het welvaarts potentieel in een democratische Natie.

Daaruit mogen we nu al besluiten dat deze hervormingskwestie, indien ze uiteindelijk wel op het juridische vlak haar beslag zal krijgen, in de allereerste plaats een vraagstuk is waarin sociale, economische, politieke en menselijke factoren meespelen.

Wetgeving:

Binnen het kader van de Vereniging voor Handelsrecht is het ongetwijfeld het *juridisch* aspect van het probleem van de structuurhervorming van de onderneming dat onze aandacht moet weerhouden.

Het is, meen ik, een vrijwel algemeen aanvaarde stelling dat het recht tot eerste taak heeft « levend recht » te zijn en dat het, in deze opvatting, ordening moet geven aan de *levende* problemen van de gemeenschap. ⁽²⁾

Die ordening geschiedt dan onder de vorm van een wet, die na een doorgaans langere incubatieperiode, tot rijpheid is gekomen in het collectieve geweten van de Natie.

Op onze dagen is het echter een feit dat deze « levende problemen », waar het een statuut van de onderneming betreft, de wetgever confronteren met een toestand waarvan de elementen niet enkel complex maar ook labiel zijn en zo staat hij voor de keuze:

Ofwel de evoluerende factoren van het rechtsvraagstuk zo dicht mogelijk te benaderen, om ten slotte *toch* met zijn ontwerp op de evolutie ten achter te zijn.

Ofwel, kordaat op deze mobiele gegevens, enigszins *vooruit* te lopen... met de overtuiging dat Georges Ripert, in zijn steeds actueel werk « Aspects juridiques du capitalisme moderne » het bij het rechte eind had, wanneer hij besloot: « Un esprit nouveau ne naîtra que d'institutions nouvelles ». ⁽³⁾

Wanneer men deze stelling aanvaardt — en ik meen dat men ze mag aanvaarden — dan komt het er in de eerste plaats op aan te bepalen welke de nieuwe *geest* is die men door nieuwe instellingen wil verwekken. En ten tweede *welke* de *instellingen* zijn die het ontstaan ervan in de hand kunnen werken.

* * *

Het zou ongetwijfeld een vergissing zijn « bij de opbouw van een stelsel alleen uit te gaan van een exclusief ideëel beginsel en alle historisch gegroeide verhoudingen overhoop te halen ». ⁽⁴⁾

Maar anderzijds leert ons toch de realiteit dat deze verhoudingen tamelijk los zijn geraakt van hun historische schroeven en dat — indien de traditie eerbied verdient — wij méér moeten begaan zijn met de toekomst.

En deze toekomst wordt ongetwijfeld gedomineerd door het feit dat de structuur van de onderneming — in haar huidige vorm van stramgehouden dienstverband tussen werkgever en werknemer — niet meer beantwoordt aan de eisen van de tijd.

En deze eisen kunnen geresumeerd worden in twee woorden: Produktiviteit en Humanisme.

Produktiviteit, omdat haar verhoging de voorwaar-

de is van de verruiming van de materiële en niet-materiële welvaart.

Humanisme, omdat de waardering van de menselijke persoon van de arbeider het onontbeerlijk klimaat moet verwekken, waarin zijn heropvoeding kan aangevat worden, om ten slotte zijn bewuste medewerking tot de produktiviteitsverhoging te verkrijgen. ⁽⁵⁾

Uiteindelijk wordt dus de wetgever, eens te meer geconfronteerd met het voorwerp van zijn permanente bekommernis: de Mens.

De Onderneming: een sociaal en menselijk milieu.

De onderneming is inderdaad op onze dagen voor alles een trefpunt, een forum, waar mensen elkaar ontmoeten, waar de enen orders geven, de anderen ze overbrengen en nog anderen ze uitvoeren.

Al deze mensen dragen in zich *spanningen* die het resultaat zijn van hun min of meer ontwikkeld klassebewustzijn, van hun menselijke relaties in hun families, van hun lezingen, hun affiliaties aan beroepsverenigingen, van de sociaal-economische stromingen en ten slotte ook van de politieke strekkingen en gebeurtenissen.

Dit alles bepaalt hun psychologische verhouding tegenover hun dagelijkse arbeid, hun werkgevers, de gezagvoerders en de onderneming zelf.

Het is in de onderneming dat, uiteraard, het produktiviteitsprobleem dient opgelost te worden, zodat ten slotte de kwestie van het *ondernemingsstatuut* in de eerste plaats een *menselijke* en *sociale* kwestie is, waarbij de onderneming wordt tot het *instrument* van een collectieve welvaartsbetrachting op een beperkte schaal.

In dit perspectief komt het er op aan, de partners van het bedrijfsleven op te voeden tot het *beseft* van hun verantwoordelijkheid tegenover de gemeenschap en daardoor hun effectieve medewerking te verwekken tot de bevordering van het algemeen welzijn.

In dit verband dient men de werknemers en ook de werkgevers *ondernemingsbewust* te maken, bij hen een soort ondernemingsgeweten te ontwikkelen, iets dat terzelfdertijd hun integratie in de onderneming zou betekenen. ⁽⁶⁾

Uit dit alles, dat is de multipliciteit en de diversiteit van de begrippen waaraan de hervorming van de ondernemingsstructuur raakt, blijkt dat de wetgever daarmee ook de toekomstige vorm van de samenleving in handen heeft.

III. De evolutie van het concept « onderneming » en van haar plaats in de maatschappij

De eigendom als basis van de onderneming:

Moralisten, economen en sociologen hebben zich ingespannen om een algemeen geldende bepaling van de onderneming te geven; de resultaten van hun pogingen zijn gewoonlijk descriptief, analytisch en omslachtig, ofwel zijn ze een poging tot synthese en daardoor compact en duister.

Ook zijn ze beïnvloed door de tijd.

De inspanning van de arbeidende mens komt er gewoonlijk in voor onder het anonieme, onpersoonlijke concept van « de arbeid ».

Maar een Fransman, professor Truchy, heeft ons een bepaling gegeven die « menswaardig » is. ⁽⁷⁾

« L'entreprise est l'unité économique dans laquelle » sont groupés et coordonnés les facteurs humains et » matériels de l'activité économique. »

In deze bepaling vindt men geen spoor van de kapitaal-aanbrenger, noch van de finaliteit van de onder-

neming, noch van haar sociale inslag. Alles wordt gesynthetiseerd in de woorden: «les facteurs humains» et matériels de l'activité économique» waarin zelfs het concept «eigendom» ontbreekt.

Aanvankelijk was de onderneming een privé eigendom. Ze is het nog steeds, maar het is hoofdzakelijk rondom het eigendomsconcept van de produktiemiddelen dat de actie om de hervorming van de structuur van de onderneming zich afspeelt.

De kern van het juridisch en sociaal hervormingsvraagstuk zit meer bepaald in de *voorrechten* van de eigendom, waaronder vooral deze van het gezag, dat vandaag — in zijn absolute vorm — door de arbeiders in betwisting wordt gesteld.

Deze betwisting wijst op de merkwaardige evolutie die de opvatting van de onderneming en haar plaats in de gemeenschap tijdens de laatste vijftig jaar hebben ondergaan.

Het eigendomsrecht is nog steeds de basis van de onderneming en in het verleden bleek deze zo sterk, dat de wetgever er zich nooit om bekommerd heeft de onderneming met een wettelijk statuut te begiftigen. (8)

Maar de voorrechten van de eigendom werden tijdens de laatste decennia sterk ingekrompen onder de druk van drie factoren:

— De wetgeving en de rechtspraak, die beide evolueerden in het voordeel van de gebruiker van de goederen. (9)

— De arbeid, die een strekking vertoont, uit zich zelf, een nieuwe bron van rechten te worden, zoals overvloedig blijkt uit de publicaties van de arbeidsorganisaties en uit een beperkte rechtspraak.

— Het collectief bezit, met andere woorden, de aanwezigheid in ons economisch bestel van talloze Naamloze Vennootschappen. Daardoor is, op ruime schaal, een splitsing ontstaan tussen het eigendomsrecht en de uitoefening ervan, die in andere handen ligt dan in deze van de kapitaalverschaffers. (9bis).

De Onderneming: Bevoegde dienst aan de Gemeenschap:

Onder de druk van die drie factoren ondergaat het eigendomsrecht een proces van uitholling in zoverre dat reeds in 1955 de Luikse professor Davin zegde: «De opvatting van de onderneming is minder een be-grip van eigendom geworden dan wel van bevoegdheid». (10)

En enkele jaren later bevestigde de Franse econoom Jean Fourastié deze zienswijze met de verklaring: (11)

«Op onze dagen wordt de onderneming niet meer opgevat als een eigendom. Ze is het nog steeds, maar de eigendom is niet meer de justificatie van de onderneming. Deze justificatie is de dienst bewezen aan de gemeenschap».

En in 1958 zou professor Robert Vandeputte deze stelling (12) nog verscherpen met de staf te breken over onbekwame ondernemingsleiders, die «in de toekomst verantwoording zullen verschuldigd zijn en uit hun hoge functie zullen ontheven worden, omdat een slechte bedrijfsleiding een vergrijp is tegen de materiële voorspoed van een volk».

isnddien heeft het «Dienstconcept» vooruitgang gemaakt, in zoverre dat de heer Roger De Staercke, voorzitter van het V.B.N. in maart 1965 verklaarde:

«We moeten onze ondernemingen herdenken en ze niet meer verrechtvaardigen door het profijt alleen», een mening die volmondig door de voorzitter van de Bankcommissie, de heer De Barsy, werd bijgetreden wanneer hij zegde: (13)

«Men moet resoluut ophouden alles te zien in termen van profijten, die enkel aan de eigenaars toekomen. Dat heeft geen zin meer en zal er in de toekomst nog minder hebben».

De Onderneming: menselijke gemeenschap:

En ten slotte wordt het probleem insgelijks beheerst door deze stelling uit de beroemde encycliek Mater et Magistra (1962) waaruit blijkt dat de onderneming niet enkel aan de stoffelijke behoeften van alle deelnemers moet beantwoorden: arbeiders, leiding, kapitaalverschaffers en gemeenschap, maar dat ze ook moet bijdragen tot de geestelijke ontwikkeling van de arbeidende mens. (14)

Ik resumeer:

«Men moet de onderneming maken tot een volmaakte menselijke gemeenschap, waarvan de geest alle be-trekkingen, diensten en functies moet doordringen. De eenheid van de leiding moet bewaard blijven, maar de arbeider moet de kans krijgen zijn wensen of kunde te doen gelden».

Dit verlangen van de werknemer is niet enkel de manifestatie van een begrijpelijke menselijke geldingsdrang, maar ook het gevolg van de vergelijking die hij maakt tussen zijn politieke volwaardigheid als staatsburger en zijn onmondigheid op het vlak van zijn dagelijkse arbeid in de onderneming.

Zeer onlangs schreef Karl-Keinz Sohn, de nieuw benoemde directeur van de firma Krupp, voorheen vakbondleider in het orgaan van de Deutsche Gewerkschaftsbund, het volgende:

«Terwijl wij als staatsburgers het recht hebben om regering en parlement zelf te kiezen, zijn wij in ons beroepsleven nog steeds verplicht uitsluitend voor vreemden bepaalde arbeid te verrichten».

De heer de Barsy had gelijk, wanneer hij in zijn voordracht van december 1965 zegde: «Le siècle exige que l'accent tombe sur le statut des hommes!» (15)

En professor Henrion, de huidige minister van financiën, voorzag «une evolution vers des structures plus humaines, des formes plus humanistes» (15bis)

De Onderneming in de Maatschappij:

Er is echter, nevens de mens, ook de Onderneming als dusdanig. Ik ben steeds van mening geweest dat de onderneming, vanaf het ogenblik van haar ontstaan, eigen rechten verkrijgt door het feit van haar bestaan zelf. Een onderneming ontstaat inderdaad dank zij het dynamisme van enkelen, de inbrengsten van materiële middelen van meerderen en de leidende en uitvoerende arbeid van velen.

Gans deze menselijke bezetting bouwt haar leven en dat van haar families op rondom de onderneming. Haar arbeids- en bestaansmogelijkheden, hun geestelijke en materiële voorspoed, hangen af van de gaafheid, de stevigheid, de groei van de onderneming en daarom heeft ze ook dat «eigen recht» op een deugdelijk beheer en directie, op expansie en groei.

Er is echter méér om dit eigen recht te wettigen:

Een jonge onderneming is in zekere mate als een kind. Bij zijn geboorte heet het Henry of Lieven, John of Ernest en veertig jaar later is hun voornaam weggevallen, en heten ze Ford, Gevaert, Cockerill of Solvay...

Dat betekent dat elke onderneming, vanaf haar aanvang, een potentieel van mogelijkheden in zich draagt die kunnen uitgroeien tot échte bronnen van welvaart voor gans de gemeenschap. (16)

Om deze reden heeft de onderneming dat eigen

recht op toewijding, niet enkel van de leiding, maar van *allen* die, ten gelijk welke titel, deel nemen aan de verwezenlijking van haar doel.

Dit betekent insgelijks dat de onderneming, in de maatschappij nog een andere betekenis heeft verkregen en een andere plaats inneemt dan de traditioneel op winst gerichte liberaal economische. En dat — zoals de heer Provost, Voorzitter van het V.E.V. een paar dagen geleden op het congres te Sint-Niklaas verklaarde: «Alle industrieën in ons land deel uitmaken van ons volkspatrimonium» (16bis).

De meest typische illustraties van deze gewijzigde positie treft men aan in een weliswaar uitzonderlijke, maar niettemin betekenisvolle rechtspraak in Frankrijk: door een vrederecht werd aan de bezetting van een familiale N.V. die, om onenigheidsredenen haar onderneming gesloten had, een schadevergoeding toegekend voor het «onrechtmatig verlies van arbeidsgelegenheid», een vonnis dat door een beroepshof werd bevestigd, maar door het Hof van Cassatie werd verbroken.

Te onzent heeft insgelijks een van de rechtbanken van Koophandel meermaals beslissingen getroffen waaruit blijkt, dat de eigen rechten van bestaan van een onderneming en haar recht op een degelijke directie tot de geldige bekommernissen behoorden. (16ter)

Ik geef direct toe dat in het eerste geval het arrest van het hof van cassatie van Parijs onvermijdelijk was en in het tweede de juridische verantwoording zeer zwak, maar in elk geval zijn de feiten zelf betekenisvol.

Integratie in de Maatschappij :

De wijziging van de plaats van de onderneming in de gemeenschap wordt verder geïllustreerd door het rechtstreeks ingrijpen van de staatsmacht in het bedrijfs- en ondernemingsleven.

De periodische uitwerking van de economische statistieken geeft haar een beter inzicht in de economie, hetgeen de mogelijkheid schept de conjuncturele evolutie te oriënteren. En verder heeft de economische wetgeving in het algemeen, de wet van 22 januari 1945 op de prijsvorming, de wet op het misbruik van de economische macht en verder de kredietpolitiek en de fiscaliteit, de sociale en de economische programmatie, voor effect gehad dat van lieverlede het hele produktiestelsel is terecht gekomen in een soort No-Mansland tussen de privésector en de publieke sector, in zoverre dat ook de Regering zich *direct* om zijn leefbaarheid bekommert, om zijn concurrentiële positie, op het vlak van de E.E.G. en op het wereldvlak. In dit verband was het treffend de heer Spinoy, als Minister van Economische Zaken, onlangs het Syndicalisme tot «gematigdheid» te horen aansporen.

Uit dit alles kunnen we, niet zonder enige verrassing, leren dat vandaag de nood aan samenwerking evenzeer bestaat tussen de werknemers en het kapitalisme als tussen de werknemers- en werkgeversorganisaties en de organen van de Staat!

Langs de weg van de overtuiging, de beïnvloeding van de drukkingsgroepen, trachten deze laatste het onontbeerlijk evenwicht tussen het salariaat en patronaat te bewaren, met het gevolg dat de onderneming op dit ogenblik evenzeer voorkomt als de exponent van het kapitalistisch produktiestelsel als van een nationale welvaartbepaalt.

Een verder gevolg is dat, waar het huidig feitelijk statuut van de onderneming een hinderpaal kan zijn voor de welvaartsverhoging, dit statuut zal moeten gewijzigd worden, ten einde de nationale welvaartsobjectieven van het bedrijfsleven en van de Staat te kunnen verwezenlijken.

IV. Het probleem van de structuurhervorming in tijd en ruimte

Het probleem van de structuurhervorming is niet beperkt tot ons land.

Het wordt gesteld in Nederland, in Frankrijk, in Duitsland en insgelijks op het ruimer veld van de Europese Economische Gemeenschap. In het Verdrag van Rome lezen we inderdaad dat de Verenigde Naties het nodige zullen doen ten einde hun nationale wetgevingen inzake vennootschappen tot een zekere eenklank te brengen en zodoende een Europees type van handelsvennootschap voor te bereiden (art. 54 g.).

In het milieu van de E.E.G. werd de dringende eis geformuleerd dat er een juridisch kader zou geschapen worden, zodanig dat de concentratie van de Europese bedrijven mogelijk wordt. (17)

En ten slotte wordt het probleem insgelijks gesteld op het wereldvlak.

In zijn encycliciek «Mater et Magistra» formuleerde Paus Johannes XXIII de grote principes van de deelneming die in de onderneming in de toekomst zouden moeten vigeren, in functie van de menselijke waardigheid van de arbeidende mens.

En het is ook niet nieuw, want reeds in 1946 publiceerde de Nederlandse professor Romme zijn werk «De onderneming als gemeenschap in het recht», dat blijkbaar geïnspireerd was door de Roomse sociale leer.

Sindsdien en vooral in de loop van de laatste vijf jaren, verscheen een overvloed van boeken, artikels, verslagen en lezingen waarvan de opsomming moet beperkt blijven tot enkelen:

Het Nederlands verslag van het comité Valkhoff over de hervorming van het Vennootschapsrecht,

Het verslag van de commissie Verdam, ingesteld door de Minister van Justitie van Nederland,

En ten onzent de studiën gepubliceerd door het Centrum voor Politieke en Sociale studies: CEPESS en door het Algemeen Christelijk Vakverbond.

Het boek van professor Vandeputte «Le statut de l'Entreprise» en de talrijke lezingen van personaliteiten als de heren Roger de Staercke, de Barsy, Henrion, Leemans, Kiebooms, Lindemans, Maldague, Ceuppens van het A.B.V.V. en enkele leden van de Balie: Meesters Storme van Gent en Priem van Brugge.

Een vluchtig onderzoek van deze omvangrijke documentatie laat toe een paar dominerende gegevens te signaleren: Alle auteurs gaan ermee akkoord dat de structuur van de onderneming dient gewijzigd te worden.

Allen geven ook toe dat, in deze hervorming, een zekere plaats moet ingeruimd worden voor de arbeiders.

En de *meesten* schenken speciaal hun aandacht aan het statuut van de Naamloze Vennootschap, waarbij echter erkend wordt dat de hervorming van deze laatste onvermijdelijk haar weerslag zal uitoefenen op de andere ondernemingsvormen.

Het statuut van de handelsvennootschappen werd ten onzent herhaaldelijk in bespreking gebracht, in 1936 en in 1947. In 1953 kwam het tot een effectieve wijziging die o.m. de aanwezigheid van een bedrijfsrevisor in het college van commissarissen verplichtend maakte.

Tenslotte belandde het probleem bij een «Officieel Comité voor de herziening van de samengevoegde wetten op de handelsvennootschappen», in het jaar 1951, tot nog toe zonder gekend resultaat.

Het gaat er vooral om, in deze voorontwerpen, de rechten van de aandeelhouders beter te beschermen; een onderscheid te maken tussen de «aktieve» en de «passieve beheerders» en de publiciteit te verruimen betreffende de maatschappelijke gebeurtenissen die de

aandeelhouders kunnen interesseren in de loop van het jaar.

In dezelfde orde van gedachten werd einde 1965 in de pers een reeks interviews gepubliceerd waaraan tal van personaliteiten van de Brusselse beurswereld hebben deelgenomen. (18)

Dit alles raakt echter weinig de sociale mutaties en van meer belang is de confrontatie van de N.V. met de gemeenschap.

V. De naamloze vennootschap en de arbeiders

In de context van de hervorming van de onderneming speelt de naamloze vennootschap een belangrijke rol. In haar huidige rechtsvorm is ze inderdaad uitsluitend een kapitalistisch verschijnsel en men kan er zich aan verwachten dat de Hervormingscommissie van de wetgeving op de handelsvennootschappen, die ten onzent in 1951 werd opgericht, haar eventuele wijzigingsvoorstellen daarop zal afstemmen.

Dit is echter in het huidige klimaat onvoldoende. De N.V. is inderdaad in sociaal opzicht in de arbeidersmiddens een steen des aanstoots, om de omvang die de N.V. in het Belgisch bedrijfsleven heeft ingenomen en om haar karakteristieken.

Die omvang is inderdaad belangrijk, want in de categorie van de handelsvennootschappen, die van 50 tot 500 arbeiders te werk stellen, hebben er 70 procent de naamloze vorm aangenomen en in de reeks van meer dan 500 werknemers, stijgt deze verhouding tot 90 procent. De N.V. vorm werd aldus door ongeveer 5.000 ondernemingen aangenomen, met een totaal van circa 1.065.000 werknemers op een algemeen totaal van 1.690.000.

Tot de karakteristieken van de N.V. die in de arbeidersorganisaties een aanleiding tot ergernis zijn behoort het feit dat normaal in de grotere N.V. de gezagsvoering en het eigendomsrecht in verschillende handen berusten.

Het is daarom dat zowel in de studies van het A.C.V. als van de Katholieke Werkliedenbonden, en in het verslag van het Nederlands Valkhoff-comité, het onderscheid gemaakt wordt tussen de ondernemingen die voorkomen als :

- 1) Persoonlijk bezit van een eigenaar die zelf dirigeert en wiens gezag op een directe wijze berust op zijn eigendomsrechten en
- 2) Als collectief bezit, onder de vorm van een N.V., waar het gezag niet door de aandeelhouders-eigenaars wordt uitgeoefend, maar door een z.g. verkozen Raad van Beheer, die op zijn beurt het beleid afstaat aan derden, dat is aan een Afgevaardigde-Beheerder of aan een Directeur-generaal.

Dit laatste feit, het afstaan, door de kapitaalbezitters, van de uitoefening van het gezag aan derden, terwijl de werknemer in een toestand van volledige subordinaat moet arbeiden, is een der felst aangeklaagde euvels en is grotendeels verantwoordelijk voor de negatieve mentaliteit waarmede vandaag de werknemer staat tegenover arbeid, onderneming en gezag.

Het A.C.V. zelf karakteriseerde deze mentaliteit als volgt (19) :

« De ontwikkeling van het kapitalisme en de groeien » de afmetingen van de ondernemingen doen de arbeiders meer en meer van hun eigen werkhuis vervreemen en ontnemen hen alle arbeidsvreugde en arbeidstrots. Een loon trekken is het enige wat hen nog » interesseert. Hoe en waarom de onderneming draait » laat hen totaal onverschillig. »

Hetzelfde fenomeen van « vijandigheid en vervreem-

ding » wordt trouwens ook vastgesteld daar waar een collectivistische ondernemingsformule wordt toegepast in Frankrijk en Sovjet-Rusland. (20)

Wat kan men van werknemers verwachten, die met zulke gevoelens behept zijn en die als huurlingen vijandig staan tegenover de onderneming — en zelfs tegenover de syndicale leiding — in een bedrijfsmilieu dat naar Europese afmetingen streeft en waar de imperatieven van de produktiviteit maatgevend zijn voor de aangroei van de welvaart ?

Verbetering van het menselijk klimaat in de onderneming :

Men heeft getracht deze negatief ingestelde mentaliteit te wijzigen door de toepassing van de technieken van de verbetering der menselijke relaties in de ondernemingen.

In de U.S.A. hadden de professoren Mayo en Roethlisberger het gunstige produktiviteitseffect van deze technieken wetenschappelijk vastgesteld en ook in Europa werden gunstige resultaten bereikt.

Het is in ruime mate daarop dat het produktiviteitsprotocol van mei 1954 is gevestigd met de verklaring : « De algemene welvaart kan slechts opgevoerd worden dank zij de verhoging van de produktiviteit die » zal moeten verwezenlijkt worden in elke onderneming, door een betere collaboratie tussen werkgevers » en werknemers. »

Maar in 1961 bracht een Nederlander, Dr. Van Haaren, de « klap op de vuurpijl » met zijn boek « Personeelsbeleid en Ondernemingsstructuur », dat het bewijs bracht dat, « spijs de verzachtingen die men, met » het oog op de menselijke betrekkingen in de structuur van de onderneming had aangebracht, deze nog » steeds als een eigendomsstructuur wordt aangemerkt. » Dat betekent dat men er nog steeds niet in gelukt is » een gemeenschappelijke belangengerichtheid en daar » door, een integratie van de factor arbeid in de onderneming te bewerken. » (21)

In dezelfde zin schreef Bloch-Lainé : « La politique » des relations humaines est insuffisante. On ne peut » créer une conscience d'entreprise sans toucher à la » constitution de celle-ci. » (Blz. 20.)

Stellingen van de werknemers :

De geschriften uitgaande van onze Werknemersorganisaties brengen ons daarvan de bevestiging. (21bis)

In oktober 1965 verscheen het sindsdien berucht geworden Manifest van de Katholieke Werkliedenbonden, dat is de progressistische fractie van het A.C.W.

Het komt hierop neer (22) :

De onderneming moet radicaal gereorganiseerd worden, totaal los van het kapitalisme. Ze moet een volmaakt menselijke gemeenschap worden met een zeker medezeggenschap of medebeheer voor de arbeiders.

Alle deelnemers in de onderneming zullen vennoten zijn, zodanig dat hun geestelijke ontwikkeling mogelijk wordt. Daarom moeten ze de onderneming als hun bezit kunnen beschouwen.

Het gezag moet één blijven, omwille van de efficiency, maar de arbeiders moeten eraan deel kunnen nemen door afvaardiging van gezag aan groepen werknemers.

« Wij kunnen niet meer de voogdijschap van de eigen » dom dulden. Dit vreemd gezag is onaanvaardbaar. Geen » patroon meer bij Gods genade. »

De arbeiders moeten ook kunnen deelnemen aan de organisatie van hun eigen arbeid en er moet hun zoveel initiatief gelaten worden als mogelijk en slechts zoveel leiding gegeven als nodig. Geen subordinaat meer aan de technologische omgeving.

De verdeling van het arbeidsprodukt moet geschieden zodanig dat de arbeiders bevrijd worden van hun «huurlingencomplex». Dus: geen salaris meer, maar voorschotten op het aandeel als vennoot.

Ik citeer: «De vrucht van de arbeid mag niet ontvreemd worden door de kapitaalbezitters die niets voortbrengen».

De aanduiding van de leiding of benoeming van de directie blijft in het manifest in het vage, maar in elk geval zal dit niet meer uitsluitend het voorrecht zijn van de kapitaalaanbrengers.

In maart 1964 bracht «De Gids op maatschappelijk gebied», in een artikel van de heer J. Dechamp, gehecht aan de studiediensten van het A.C.W., een meer systematisch overzicht, dat ongeveer op hetzelfde neer komt en in het kort samengevat luidt als volgt:

De hervorming van de onderneming is een onderdeel van de democratisering van het sociaal en economisch leven, ter bevordering van de menselijke, culturele, economische en sociale ontplooiing van de gemeenschap.

De onderneming dient opgevat te worden als een menselijke en materiële werkelijkheid, met als doel het produceren van goederen en diensten voor het algemeen welzijn... Dit vereist het maximum van samenwerking tussen de ondernemingspartners.

Het is onaanvaardbaar dat bepaalde financiële technieken (autofinanciering), de activa van de onderneming doen stijgen en dat deze uitsluitend aan de kapitaalverschaffers ten goede komen.

De winst mag niet meer als finaliteit van de onderneming gelden, maar als een beloning voor hen die de onderneming aan het algemeen welzijn dienstbaar hebben gemaakt. (22bis)

De nationalisatie van de ondernemingen wordt noch aanvaard noch afgewezen. Dergelijke maatregelen moeten steeds beoordeeld worden van uit het standpunt van het algemeen welzijn.

Maar er wordt ook gezegd dat: «De democratisering» van de onderneming vooral bepaald wordt door het »vormingspeil en de culturele vooruitgang van de »arbeiders. Voor en samen met elke hervorming dient »daartoe een grootscheepse actie van culturele »promotie te worden gevoerd op het dubbele vlak van »de economische, financiële en sociale opvoeding en »op dat van de algemene vorming.»

In dit opzicht dient er met niets gewacht te worden.

Daar ligt een enorm arbeidsveld en tevens een dringende taak open voor de regeringsinstanties, het onderwijs, de pers, de vakbonden en niet het minst ook voor de werkgevers in hun ondernemingen en organisaties.

VI. Richtlijnen en elementen van de hervorming

Richtlijnen :

Uit de omvangrijke geraadpleegde documentatie meen ik te mogen besluiten dat deze richtlijnen zich voordoen als volgt :

We dienen de onderneming op te vatten in haar driedubbele realiteit :

Ze is inderdaad :

— een economische realiteit, ingelijfd in uitgebreide marktmogelijkheden die nu reeds van Europees formaat zijn.

— een menselijke realiteit, die slechts optimaal productief kan zijn, dank zij een meer menselijke oriëntatie van de betrekkingen tussen werkgever en werknemer.

— een publieke realiteit, die op het vlak van het openbaar leven, met andere machten samengaat, dat is met de Staat, de Gemeente, ten behoeve van het algemeen welzijn.

In deze realistische opvatting blijkt het dat :

1. Het huidige juridisch kader van de ondernemingsvormen door de gebeurtenissen is voorbijgestreefd en dat het behouden, binnen eenzelfde juridisch kader, van de vermogenrechtelijke en de personenrechtelijke belangen niet meer past in deze tijd.

2. De institutionalisatie van de onderneming op grond van een statuut van publiek recht, ons op de weg zou brengen van een verkapte etatisatie, met aan het eind het verlies van de traditionele kwaliteiten van de vrije onderneming en van het vrije initiatief.

3. Het statuut van de N.V. zonder twijfel een revisie moet ondergaan waar het betreft : de bescherming van de rechten van het risico-dragend kapitaal en van de aandeelhouders, de publiciteit van de sociale documenten, het toezicht op de Raden van Beheer en eventueel het te maken onderscheid tussen de actieve beheerders en de passieve, onder te brengen in een Raad van Directie en een Raad van Toezicht.

4. De wettelijke organisatie van de betrekkingen tussen de ondernemingsfactoren Kapitaal en Arbeid bij voorkeur op het contractuele vlak dient te geschieden, op een progressieve en cultureel-geïnspireerde wijze.

We dienen dus inderdaad uit te gaan van de gedachte der gelijkwaardigheid van de inbreng in de onderneming, vanwege de kapitaalverschaffers en van de werknemers. (23)

Dit paritair beginsel is reeds ruim in onze gebruiken aanwezig en het postuleert meteen het «partnerschap» van kapitaal en arbeid in de nieuwe structuur.

5. Deze mag geen schade toebrengen aan de wezenlijke rechten van de kapitaalbezitters, maar hun alleenheerschappij zal voorbij zijn. Het middel moet echter gevonden worden om de kapitaalverschaffers zekere waarborgen te geven voor het degelijk beheer van hun bezit, een waarborg die trouwens de privéinvesteringen moet aanmoedigen.

6. De uitoefening van het gezag en zijn eenheid mag niet in gevaar worden gebracht, noch de hiërarchische structuur van de onderneming.

Alleszins moet de hervorming voor effect hebben dat bij arbeiders en bedienden de huurlingen-mentaliteit verdwijnt. Moreel en psychologisch dient de onderneming een milieu te worden waarin het moderne personeelsbeleid tot zijn recht kan komen, de menselijke ontplooiing van de werknemer haar volle kans krijgt en zijn integratie een werkelijkheid wordt.

Dat alles is de prijs van de produktiviteitsverhoging en alles wat ermee verbonden is.

* * *

Er dient hier nogmaals gewezen op het feit dat deze hervormingen moeten beschouwd worden op langere termijn, zoals dat trouwens ook gedaan wordt in het studiecentrum van het A.C.W. Het gaat om een geleidelijke structuurwijziging, die de democratisatie van de onderneming moet verwezenlijken, maar die noodzakelijk afgestemd is op het vormingspeil en de culturele vooruitgang van de arbeiders.

Elke hervorming dient voorafgegaan en vergezeld te zijn van een «grootscheepse» actie van culturele promotie.

7. Ten slotte, naar de mening van velen, o.m. van Professor Van de Putte, is het niet mogelijk, precies de structuurhervorming te beschrijven en tot nog toe werd geen constructieve enigszins volledige formule voorgedragen. (24)

Wat echter wél mogelijk schijnt is het inventariseren van de elementen die de latere hervorming zal moeten omvatten, indien men verlangt de constanten van de tegenwoordige strekkingen in constructieve vormen op te vangen en voor verdere groei van de samenwerking, vatbaar te maken.

Patronale doctrine :

Wanneer wij nu al deze gegevens even nagaan, dan moet het ons opvallen hoe sterk het ontbreken van een ruim aanvaarde patronale doctrine zich doet gevoelen.

Méer dan 15 jaar geleden heeft wijlen de heer Leon Bekaert daarop de aandacht gevestigd toen hij zegde : « Nous devons repenser nos entreprises » en onlangs hernam zijn opvolger, de heer Roger De Staercke, deze aansporing : « Il faut la repenser et établissant une doctrine reposant sur une conception claire de l'entreprise ».

Het is dit gebrek aan « Duidelijke opvatting van de onderneming » die de houding verklaart van het patronaat tegenover de verschijnselen van de maatschappelijke evolutie op het ondernemingsvlak.

In de grote collectieve conflicten van de laatste decennia is deze houding niets anders geweest dan een opvolging van achterhoedegevechten, waarbij telkens van het patronaal gezag iets verloren ging. Maar een werkelijk vooruitziende en constructieve patronale politiek werd niet gevoerd. Het bleef bij de min of meer gelukkige oplossing van steeds herhaalde conflicten, waarvan de diepe oorzaken praktisch onverlet bleven.

Het patronaat is inderdaad zo sterk gehecht aan de liberaal-economische vrijheden of liever, aan hetgeen ervan overblijft, dat de constructie van een ondernemingsstatuut, met de onvermijdelijke formulering van de respectievelijke rechten en plichten van kapitaal, arbeid en leiding, bij voorkeur wordt ontweken.

Boven het risico, die een plichtenbepaling kan meebrengen, verkiest het patronaat voort te leven in de euforie van de schijnbaar eindeloze voorlopigheid van een pseudo-statuut, gevestigd op een — als justificatie van de onderneming — vrijwel wormstekig eigendomsrecht. (25)

Gelukkig schijnt een nieuwe zienswijze door te dringen. Een studiegcomité van het V.B.N. kwam, na een onderzoek inzake « Finaliteit van de onderneming », tot het besluit, dat deze finaliteit bestond in het scheppen van vooruitgang, in creativiteit, uiteindelijk ten dienste van de Mens. (26)

Het is, per slot van rekening, deze gedachte : « de onderneming ten dienste van de mens », van geheel de mens, die de formulering van de ondernemingshervorming moet inspireren, eventueel ook op het juridisch vlak.

* * *

Elementen van de hervorming :

Dit inventaris van deze elementen omvat de volgende punten :

1. De mens, in de arbeider.

De nieuwe structuur dient inderdaad afgestemd te worden op de stoffelijke en geestelijke bevrediging van de werknemer, ten einde zijn psychische instelling tegenover de onderneming, gezag en tucht in de gunstige en produktieve zin te wijzigen, hem « ondernemingsbewust » te maken en hem het begrip van zijn persoonlijke verantwoordelijkheid in de nationale produktiviteitsbetrachting bij te brengen.

2. De Informatie.

De grondslag van deze geestelijke ombouw ligt in de

plicht van de werkgever tot het geven van informatie, die de werknemer moet brengen tot een beter begrip van zijn eigen dagelijkse taak in het produktieproces. (27)

Deze informatie, betreffende de algemene gang van de onderneming, haar plaats in de bedrijfstak op het nationale en Europese vlak, dient gegeven te worden op een aangepaste en systematische wijze, in de loop van periodisch te houden vergaderingen en liefst door de werkgever of de algemene directeur zelf. De bedoeling dient hier te zijn een beantwoordende informatie van laag tot hoog te verwekken.

3. Dialoog.

Op grond van deze informatie kan tussen werkgever en werknemer een permanent, vertrouwvol dialoog ontstaan waardoor gradueel het psychologisch ondernemingsklimaat kan verbeterd worden. Ook daarin ligt voor allen de mogelijke groei van het ondernemingsbewustzijn en van het gevoel van medeverantwoordelijkheid in zake produktiviteit.

4. Deelneming.

In de mate van het mogelijke dient, op grond van het voorgaande, de deelneming van de werknemer in de onderneming georganiseerd te worden door, op elk hiërarchisch vlak, de arbeider tot het nemen van zekere initiatieven binnen het kader van zijn beroepsbevoegdheden toe te laten, zodanig dat, van laag tot hoog, op elk niveau van de hiërarchie, en op het beperkt terrein van de dagelijkse taak, de associatie van allen aan de leiding ontstaat. (28)

5. Medezeggenschap.

Deze vorm van deelneming schept de mogelijkheid voor de werknemer, een zekere zeggenschap te verwerven die, in haar konsultatieve vorm, weer kan bijdragen tot de geestelijke hervorming van de arbeider.

Het gaat hier om de mogelijkheid voor de werknemer, zijn opvattingen inzake uitvoering van de werkzaamheden te doen kennen, zijn ervaring lucht te kunnen geven, zonder dat aan het hiërarchisch gezag van de leiding afbreuk wordt gedaan.

6. Medebeheer.

Het medebeheer in de betekenis van het medebeslissingsrecht heeft lang op het eisenprogramma van de werknemersorganisaties gestaan. Over het algemeen schijnt er wel een neiging te bestaan om van deze eis af te zien, omdat de syndikale organisaties de verantwoordelijkheid, die ermee verbonden is, niet kunnen of wensen op te nemen.

In België is zulks het geval met het A.B.V.V., terwijl in het A.C.V. de positie minder duidelijk is.

In Nederland schijnt het comité Valkhoff de mogelijkheid van het medebeheer niet volstrekt te weren, terwijl het officiële Comité Verdam zulks wel doet.

In tegenprestatie dringen ten onzent de vakbonden meer aan op een verder doorgedreven en systematisch gevoerde controle. (29)

7. Controle.

Deze controle houdt verband met de invoering van een systematisch geplande boekhouding, die volledig en volledig oprecht hoeft te zijn, zodanig dat de werknemer een duidelijk inzicht krijgt in de zakengang van de onderneming.

Daarbij aansluitend zou het statuut van de ondernemingsrevisoren herzien worden, in de zin van een publiekrechtelijke instelling. Van ambtswege zouden de revisoren als deskundigen bij de controle betrokken worden. (30)

8. Het Gezag.

De aanstelling van de directie kan niet meer aan de kapitaalverschaffers alleen overgelaten worden.

Op grond van hun evenwaardig geachte inbreng van hun arbeid verlangen de werknemers — in een nader te bestuderen vorm — deelachtig te zijn aan het aanstellen van de leiding.

Hierbij wordt zelfs in overweging genomen een recht om in geval van onbevoegdheid, het geval te brengen voor een Economisch Gerecht, benevens andere beslissingsobjecten, die de wettige belangen van de werknemers raken. ⁽³¹⁾

9. Winstdeling.

In de werkgeversmiddens schijnt er wel een neiging te bestaan om op deze vraag in te gaan. Wellicht is de fiskale druk hieraan niet vreemd. De moeilijkheid bestaat in de breed variërende winstmogelijkheden in de diverse gebieden van het bedrijfsleven en de noodzakelijk daaruit voortvloeiende dispariteit op het vlak van de bedeling. Indien zulks, na verloop van tijd, moest aanleiding geven tot het oprichten van een « nationale compensatiekas voor winstbedeling » dan dreigt natuurlijk het opvoedende effect van de deelneming aan de winsten verloren te gaan en wordt ook de opvatting van de onderneming als « arbeidsgemeenschap » ⁽³²⁾ verzwakt.

10. Ondernemingsraden.

Hun werking gaf in het verleden geen volkomen voldoening, nochtans is de Ondernemingsraad het orgaan, dat het best geschikt is om diverse nieuwe takken op zich te nemen, onder meer deze die tot het gebied van de medezegging en eventueel het medebeheer behoren.

Op het psychologisch vlak, en meer speciaal waar het de arbeidsgemeenschapsgedachte betreft, biedt de ondernemingsraad aan de werkgever het middel om deze gedachte te propagieren, ingang te doen vinden aan de hand van een praktisch dialoog over deze ondernemingsaangelegenheden die voor een openbare bespreking vatbaar zijn. Diverse hervormingsontwerpen voorzien dan ook een zekere uitbreiding van de bevoegdheden van de ondernemingsraden, die eventueel alleen de arbeiders-vertegenwoordigers zouden omvatten.

Mogelijk uitzicht van een hervorming.

Er blijft ons nog over een poging te doen om deze gedachten om te zetten in een vastere, maar voorlopig weinig genuanceerde vorm, die voornamelijk is afgestemd op de hervorming van de Naamloze Vennootschap, waarbij wij de meer technische wijzigingen van de wet op de N.V.'s onverlet laten, aangezien deze tot het specifieke juridische domein behoren.

Wat ons hier interesseert, is de sociale en humanistische draagwijdte van de hervorming. Deze heeft hoofdzakelijk voor doel de hinderpalen te verwijderen die de groei van de gemeenschapsgedachte in de onderneming in de weg staan.

De opvatting van deze hervorming ligt in de lijn van deze die ook de aandacht weerhoudt van het « Centre chrétien des patrons et dirigeants d'entreprises françaises » ⁽³³⁾. En in zekere mate schijnt ook de heer de Barsey voor deze formule een zekere belangstelling te tonen, wanneer hij spreekt van een « statut des biens » en een « statut des hommes ». ⁽³⁴⁾

En verder is onze gedachtengang insgelijks geïnspireerd door de redenering van Dr. Van Haaren ⁽³⁵⁾.

Praktisch komt het hierop neer :

1. De vermogensrechtelijke belangen zouden onder-

gebracht worden in een juridisch lichaam waarvoor — mits bepaalde aanpassingen — het wettelijk kader van de Naamloze Vennootschap, de vereiste structuur zou kunnen leveren. De kapitaalverschaffers zouden in dit kader hun statuut hebben.

2. De personenrechtelijke belangen zouden in de huidige ondernemingsraad kunnen ondergebracht worden, mits deze laatste rechtspersoonlijkheid en een statuut te geven. De huidige strekking naar verruiming van de bevoegdheden van de Ondernemingsraad wijst trouwens in deze richting. De werknemers zouden dus insgelijks afzonderlijk gegroepeerd zijn.

3. De alsdus gescheiden georganiseerde belangen-groepen zouden elkaar ontmoeten op een noodzakelijk contractuele paritaire basis, in een derde nieuw juridisch lichaam, dat van de onderneming, op grond van een statuut waarin de wederzijdse rechten en plichten van de ondernemingspartners zouden worden bepaald.

In de schoot van dit paritair lichaam zouden de voorwaarden van de gemeenschappelijke exploitatie worden vastgelegd. ⁽³⁶⁾

In deze conceptie blijft de aanstelling van de directie, waarbij kapitaalverschaffers en werknemers paritair betrokken zijn, gezien de evenwaardigheid van hun inbreng, een open vraag.

Diverse formules worden voorgesteld :

Een recht van voorstel voor de kapitaalverschaffers met een veto-recht voor de werknemers en, eventueel de tussenkomst van de Bedrijfsraad of een hogere instantie.

Of wel een recht van voorstel voor de kapitaalverschaffers die voor de éérste maal uitsluitend het recht zouden hebben de directie aan te stellen, hetgeen later door de coöptatie van arbeiders en kapitalisten zou moeten gebeuren.

De grote moeilijkheid bestaat erin, een formule te vinden die beide partners tevreden stelt en die bovendien de risiconemende beleggers niet afschrikt en hun zekere waarborgen geeft.

Besluit

De hervorming van de onderneming is een actueel vraagstuk.

Het wordt gesteld op een ogenblik dat insgelijks op het vlak van het doctrinaal socialisme en van het revendicatief syndicalisme problemen worden opgeworpen en blijkbaar verouderde stellingen herzien worden.

Inzake socialisme hebben de geschriften van Claude Bruclain en van Evalenko, de kwestie van het « Behoeftigheidsocialisme » ter sprake gebracht en deze van de naasting van de produktiemiddelen naar het vlak van de uiterste eventualiteiten verschoven. ⁽³⁷⁾

Anderzijds hebben de leiders van het syndicalisme in ons land, de heren Cool en Major, persoonlijk de mening uitgedrukt dat de vakbeweging in de toekomst een meer constructieve houding zou dienen aan te nemen. ⁽³⁸⁾

In de context van deze evolutiemogelijkheden meent ik dat de structuurhervorming van de privé-onderneming een voorrang verdient in de bekommernissen van de werkgevers.

In het boek van Bruclain — dat eigenlijk het werk is van een groep jonge Franse Marxisten — komt inderdaad een merkwaardige stelling voor ⁽³⁹⁾ :

« Sous peine de tomber dans l'inefficacité ou de dévier vers la tyrannie, un socialisme moderne doit à la fois sauvegarder les libertés humaines et s'adapter au fait que les masses ne sont pas disposées à sacrifier les satisfactions que le capitalisme leur offre ou à promettre, particulièrement en Europe occidentale. »

In deze probleemstelling van het moderne socialisme ligt ongetwijfeld een zekere erkenning van de kwaliteiten van de kapitalistische produktie die naar het woord van Louis Cornil geen « doctrine » is, maar een « methode ».

Veel belangrijker is echter het feit dat deze probleemstelling termen omvat, die insgelijks de traditionele bedrijfswereeld interesseren, namelijk het behoud van de vrijheid in een klimaat van de stijgende welvaart, die het kapitalisme kan verschaffen, binnen de perken van die « gematigdheid » waarop onlangs ex-minister Spinoy beroep deed, een gematigdheid die tot de verantwoordelijkheden behoort van een constructief syndicalisme.

De kapitalistische produktiewereld dient echter verder te gaan dan het « aanbod of belofte van persoonlijke voldoeningen » die in de opvattingen van Bruclain, tot het stoffelijk vlak beperkt blijven.

Met de vrijheid alleen, met de materiële welvaart alleen kan de arbeider, geen afdoende kans verschaft worden, tot zijn verdere menselijke ontplooiing. In dit laatste proces dient zijn eigen arbeid betrokken te worden, het arbeidsmilieu, de arbeidsorganisatie, de onderneming...

De huidige structuur van de onderneming blijkt zulks niet mogelijk te maken. Daarom dient ze gewijzigd te worden.

In deze wijziging van structuur, sociaal-logisch door gedacht en geleidelijk, in de mate van de intellectuele groei van de werknemer, doorgevoerd in de diverse domeinen die we hebben doorlopen, daarin ligt een van de waarborgen voor het voortbestaan van de privé-ondernemingen en meteen ook voor het behoud van de maatschappelijke vrede.

De Vrije Onderneming, met haar kwaliteiten, heeft een ruime kans haar taak voort te zetten op het vlak van de vooruitgang en de creativiteit, op voorwaarde de nieuwe kaders te helpen scheppen die duidelijk verkondigen dat deze vooruitgang werkelijk ten dienste van de gemeenschap en van de mens staat.

Waar het doctrinaal socialisme in beweging schijnt te komen en zekere onaantastbaar gewaande stellingen voor herziening vatbaar acht en niet alleen in België;

Waar het syndicalisme zich op nieuwe vormen van zijn activiteiten bezint,

Daar mogen — meen ik — de werkgevers niet achterwege blijven met het « herdenken van hun ondernemingen ».

Niet academisch, maar daadwerkelijk.

* * *

Zoals Michèle Aumont het schreef in haar mooi boek : « Construire l'Entreprise »... (40)

« Le drame de notre époque transitoire c'est qu'au moment où les responsables en toutes catégories pressentent les orientations nécessaires pour que le travail, les rapports de production et l'entreprise fassent peau neuve et aillent au bout de leur finalité; ils trouvent des structures sclérosées et lourdes, mille empêchements et obstacles financiers, législatifs, sociaux. Des durcissements se produisent, des contre-courants apparaissent et la séculaire méfiance dresse les uns contre les autres des hommes dont les propositions profondes vont cependant dans le même sens. »

Er schijnt inderdaad, in de transformatie die de maatschappij op dit ogenblik ondergaat, een ferment aanwezig te zijn dat haar groei naar grotere eenheid kan bevorderen.

In diverse milieus schijnen handen te zoeken, te tasten naar iets nieuws en misschien worden ze ook wel aarzeland gestrekt,

Het zou een vergissing zijn, deze van onze tijd, niet te trachten ze te grijpen.

De hervorming van de naamloze vennootschap

Het is hoofdzakelijk te doen om de Naamloze Vennootschappen die beroep doen op het openbaar spaarwezen.

De motivering van de voorgestelde hervorming van het statuut der N.V. is te vinden in de noodzakelijkheid de spaarders te beschermen tegen eventuele misbruiken, waartoe de wet van 1913 mogelijkheden biedt.

Een eerste poging werd gedaan in de jaar 1936. In oktober werd een wetsvoorstel neergelegd door de heren Michel Devèze, Janssens, Van Glabbeke. Dit voorstel voorzorg een splitsing van de Raad van Beheer, in deze zin dat de beheerders, belast met het dagelijks bestuur, een directie-comité zouden vormen en de anderen een Comité van Toezicht (Comité de Surveillance).

Bovendien werd het aantal mandaten van beheerder per persoon beperkt tot drie. De proportie van de tantièmes werd insgelijks beperkt.

Bijna parallel heeft de Federatie van de Katholieke Verenigingen het vraagstuk bestudeerd tijdens een studiedag die praktisch het vervolg was van de besluiten van het Katholiek Sociaal Congres van Mechelen, in de lente 1936, voor wat de N.V.-wetgeving betreft.

Te Namen in oktober 1936 werd onder het voorzitterschap van de heer d'Aspremont-Lynden een referaat bestudeerd, ingediend door Mr. du Roy de Blicquy, lid van de Balie van Brussel.

In zijn voorstel werd insgelijks de splitsing van de Raad van Beheer in directie- en toezichtslichamen voorgesteld, het publiceren van uitvoeriger balansen bepleit, alsook het oprichten van een « Office des Sociétés » ter bewaking van de N.V.'s die beroep zouden doen op het openbaar krediet. En ten slotte werd ook de controle van de Commissarissen door onafhankelijke experts voorgesteld. Onder deze vorm dienden toen reeds de latere Revisoren zich aan.

Wanneer in de loop van 1937 het Parlement zich zou gaan bezighouden met het ontwerp-Devèze, toen raakte de pers in beweging. De heren Paul Struye, Louis Jacobs - Havenith (later van Merlen) publiceerden artikelen en de « Echo de la Bourse » deed sombere voorspellingen over : « La Manie des Réformes », « Les Sociétés Anonymes menacées », « Une campagne dirigée contre nos hommes d'affaires » en dergelijke.

In maart 1937, naar aanleiding van zekere politieke incidenten, benoemde de Regering een Extra Parlementair Comité, later bekend onder de benaming « Comité Servais » met als taak « klaarheid te scheppen betreffende de beschuldigingen inzake politico-financiële samenspanning (collusion) waarin ministers, parlementairen en financiers betrokken werden ».

Ik meen dat dit alles op het vlak van de wetgeving niet veel positiefs heeft teweegebracht.

In het jaar 1947 zou de kwestie opnieuw ter hand worden genomen, maar ditmaal met een geheel andere beweegreden, namelijk de sociaal-democratische. De arbeider-kiezer, die tijdens de oorlog 1940-45 geroepen was geworden zich geheel voor de oorlogsinspanning in te zetten, maakte de vergelijking tussen zijn volwaardig burgerschap op het nationaal politiek vlak, terwijl hij in de bedrijfswereeld, in de onderneming, geen de minste zeggenschap bezat.

In 1947 werd dan ook door Minister De Schrijver, in naam van de C.V.P., een wetsvoorstel neergelegd, waarin voorzien werd dat een derde van de zetels, in de Raden van Beheer, aan vertegenwoordigers van de

werknemers zouden toegekend worden op voorstel van de ondernemingsraden, waarvan de oprichting toen anderzijds werd bestudeerd en later tot stand kwam door de wet van 20 september 1948.

Het ontwerp-De Schrijver voorzag insgelijks dat de Commissarissen zouden gerecruteerd worden onder onafhankelijke technici van de boekhoudkunde, minstens één.

Het ontwerp-De Schrijver werd praktisch opgevangen door de wet, voorgesteld door de Regering, houdende «Organisatie van het Bedrijfsleven», en waardoor de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, de Bedrijfsraden en de Ondernemingsraden tot stand kwamen.

Deze wet van 20 september 1948 was, in zekere mate althans, de losprijs voor de opgave van het ontwerp-De Schrijver.

De laatste wijziging van de wetgeving op de N.V. gaat terug tot 1 december 1953, die de verplichte aanwezigheid van een beëdigd Bedrijfsrevisor in het college van Commissarissen van de N.V. voorschreef.

In dit alles hebben slechts het voorstel-De Schrijver en de wet houdende organisatie van het Bedrijfsleven een constructieve en sociale inslag. Deze laatste doet zich echter voor als een belangrijke bijbedoeling, want het kwam er in de jaren 1947-1948 vooral op aan in het toenmalig gespannen tamelijk sterk communistisch getint politiek klimaat, aan de democratische massa een zekere voldoening te schenken, die in 1948 tot stand kwam dank zij de wet op de «Organisatie van het Bedrijfsleven».

Documentatie

Het probleem is ook niet nieuw, want reeds in 1946 publiceerde de Nederlandse professor Mr. C. P. M. Romme zijn werk «De onderneming als gemeenschap in het recht», waarin een omvangrijk wetsontwerp voorkomt, dat blijkbaar geïnspireerd werd door de Roomse sociale leer.

In 1947 werd door de C.V.P. een wetsvoorstel ingediend, strekkende tot de invoering van het medebeheer in de Naamloze Vennootschappen.

In 1948 publiceerde de katholieke Nederlander J. P. H. M. Van Campen een dissertatie over «Onderneming op rechtsvorm» waarvan de Naamloze Vennootschap insgelijks het hoofdonderwerp vormt.

Tijdens dezelfde periode verscheen een studie, gepubliceerd door de Association Henri Capitant, werk van professor Durand van de Universiteit van Nancy, die vaststelde dat de traditionele juridische begrippen niet meer geschikt zijn om de huidige economische en sociale werkelijkheid van de onderneming uit te drukken.

Ten onzent hielden de professoren Louis Fredericq en G. Van Hecke zich insgelijks met de kwestie bezig.

Er trad een periode van rust in, maar sedert enkele jaren is de literatuur terzake weer overvloedig.

In 1959 verscheen het verslag van de z.g. Commissie Valkhoff over «Hervorming van de Onderneming» en meer speciaal van het Vennootschapsrecht.

In 1961 publiceerde Dr. Van Haaren zijn boek «Personeelsbeleid en Ondernemingsstructuur», dat zeker een merkwaardige bijdrage is in het onderzoek van het vraagstuk.

In 1962 verschijnt het lijvige boek van professor Philippe de Woot «La Fonction d'Entreprise» en insgelijks het rapport van het Christelijk Nationaal Verbond van Nederland over «De Structuur en de rechtsvorm van de moderne Onderneming».

Het jaar 1963 brengt ons het bekend boek van Bloch-Lainé «Pour une Réforme de l'Entreprise»,

In 1964 verschenen successievelijk:

Het buitengewoon interessant boek, gepubliceerd door de studiediensten van het A.C.V. «Onderneming en Syndicalisme».

Het Centrum voor Politieke, Economische en Sociale Studies, «CEPESS», publiceert «De Hervorming van de Onderneming».

En professor Georges De Cuyper «De Rechtsverhoudingen in de Onderneming».

Ook in Frankrijk verschijnen twee werken:

«L'Entreprise remise en question» door Roger Bloch en «Un droit pour l'Entreprise» door Abeille Jean.

In 1965 verschijnt het boek van professor Robert Van de Putte «Le statut de l'Entreprise».

In Nederland een verslag van het Sociologisch Instituut van de Universiteit van Leiden onder de leiding van professor Dr. C. L. Lammers «Medezeggenschap en overleg in het Bedrijf».

En ten slotte het belangrijke verslag van de Commissie Verdam, ingesteld in 1960 door de Minister van Justitie, met de ruime opdracht «De rechtsvorm van de onderneming te onderzoeken», waarmede insgelijks de Naamloze Vennootschap werd bedoeld, en de wenselijkheid van de medezeggenschap van de werknemers werd opgeworpen.

Terloops vermelden wij insgelijks het werk van Pierre de Calan, verschenen in 1963 «Renaissance des Libertés économiques et sociales».

De grote sociale organisaties van het land hebben het vraagstuk bestudeerd. Het Algemeen Christelijk Vakverbond, het Algemeen Christelijk Werkersverbond, de Katholieke Werkliedenbonden, het Verbond van Katholieke Werkgevers, het Verbond van de Belgische Nijverheid, het Antwerps Centrum voor Produktiviteitsverhoging, de Vereniging voor Politieke en Sociale Studies van Leuven, het Vervolmakingscentrum voor Bedrijfsleiding aan de Universiteit te Leuven.

Gezaghebbende personaliteiten hielden er lezingen over tijdens de laatste maanden, o.m.

Professor Robert Van de Putte,

De heer Roger De Staercke, Voorzitter van het V.B.N.,

De heer Major, Voorzitter van het A.B.V.V.,

De heer Dhavé, Voorzitter van het Algemeen Christelijk Werkersverbond,

De heer Dechamp van de Studiedienst A.C.W.,

De heer de Barsy, Voorzitter van de Bankcommissie,

Professor Henrion, Ondervoorzitter van de Société Générale, vandaag Minister van Financiën,

De heren Victor Leemans, Senator, Kiebooms, Lindemans, Maldague, Ceuppens van het A.B.V.V., Cappuyns van het V.E.V.,

Oud-Eerste Minister Gaston Eyskens,

En enkele leden van de Balie:

Meester Storme van de Balie van Gent, 1958, R.W. okt. 1958 en onlangs

Meester Priem van de Balie van Brugge, R.W. 31 okt. 1965, blz. 418.

(1) Berdjajef, «De Nieuwe Middeleeuwen», blz. 166.

(2) M.C. Maertens, Rechtskundig Weekblad 1963-64. K. 389.

(3) G. Ripert, Aspects juridiques du capitalisme moderne, blz. 348. «Tant que nous n'aurons pas réformé nos lois sur la propriété, sur les sociétés, sur l'entreprise, nous n'aurons rien fait. Un esprit nouveau ne naîtra que d'institutions nouvelles».

(4) A. Priem, «Rechtskundig Weekblad. «Medezeggenschap in de onderneming» 31-10-1965.

(5) Ward Bosmans, Studiedienst van het A.C.V. «Een eerste stap», Antwerpse Gids 13-9-1965.

(6) idem.

(7) Truchy «Cours d'économie politique. Tome 1er. blz. 147.

(8) L. Frédéricq, Journ. des Trib. «La notion juridique de l'entreprise en droit positif belge». 12-10-47.

(9) A. Lepaige, Journal des Trib., «L'avenir de la propriété», oct. 1946.

(9bis) Servais, Wetsontwerp op de schadeloosstelling van ontslagen arbeiders «in geval van sluiting van de onderneming» (Uitbreiding van de wet van 27 juni 1960, Le Soir 28-4-66.)

(10) Davin, Conférence internationale d'écon. pol. Brussel 1955. Discours de clôture.

(11) J. Fourastié, Bulletin de la Soc. Royale d'écon. pol., december 1956, nr. 247, « Organisation écon. et progrès social. »

(12) R. Vandeputte, V.E.V.-Berichten, juli 1958, « De Bedrijfs-leider en de gemeenschap. »

(13) de Barys, Echo de la Bourse, 3-12-1964, « Fondements, conditions et limites d'une réforme de l'entreprise. »

(14) Onderneming en Syndikalisme, blz. 139, « De onderneming moet aan de arbeiders de mogelijkheid verschaffen, benevens een materieel inkomen ook hun eigen ontplooiing met inbegrip van hun menselijke waardigheid en drang naar verantwoordelijkheid te kunnen verwezenlijken. »

Mater et Magistra, Uitgave Arbeiderspers, blz. 144.

(15) E. de Barys, Echo de la Bourse, 2 déc. 1965, « Raison-nement sur l'Entreprise. »

(15 bis) Henrion, 19-3-1965. « L'entreprise moderne est un organisme distinct du manteau juridique qui le recouvre, une véritable personne morale dans laquelle on peut dire qu'il y a autant plus d'être que ses parties, biens et personnes, sont mieux agencés. » Echo de la Bourse, 19-3-1965.

(16) Onderneming en Syndikalisme. « De eenzijdige band (dienstverband) met het kapitaal moet worden aangevuld op grond van de erkenning van de onderneming als een « instelling » met eigen leven en verantwoordelijkheden t.a.v. de gemeenschap en de arbeiders en waar verschillende belangen convergeren. »

(16bis) Revue de l'Action populaire, Edit. SPES, Paris, nummers van december 1954 en maart 1955. Revue Critique de Jurisprudence belge, 1959, bl. 359, art. door Prof. André de Bersacq.

(16ter) R. Vandeputte, Statut de l'Entreprise, blz. 49, citaat van F. A. Smets ex. Journal des Caisses d'épargne, juin 1964.

(17) Paul Huvelin, Ondervoorzitter van de Conseil National du Patronat Français. Voordracht te Antwerpen, 30-4-1965.

(18) Echo de la Bourse, gedurende de maand augustus 1965.

(19) Verslag Congres A.C.V. 1949, XVI Congres. Vereniging voor sociale en econ. studies. Leuven 1961, in brochure « Tien jaar Bezinging » - « De mentaliteit van de arbeiders in hun arbeidsmilieu wordt over het algemeen gekarakteriseerd door een gevoel van vervreemding en vijandigheid tegenover zijn arbeidstaak, weinig arbeidsvreugde en snel arbeidsritme, zenuwvermoeidheid, onderworpenheid aan de machine en techniek. Dat gevoel van vijandigheid bestaat ook tegenover de ondernemings-leiding en dikwijls ook tegenover de syndikale leiders », bl. 39. De Gids op maatschappelijk gebied, 1953, « De onrust in de psychologie van de loonarbeider » door E.P. Cleymans S.J. « De oorzaak van de onrust ligt in het grof materialisme van die mensen die bevrijd willen worden van de menselijke onzelfstandigheid waarin zij verkeren. Dat is de reden waarom hij de stoffelijke verbetering niet anders wil zien dan als een geestelijke bevrijding », 1953.

(20) Claude Bruclain, « Le Socialisme et l'Europe », 1966, bl. 51. « L'aliénation du travailleur de base par rapport à son travail est pratiquement aussi grave dans le cas de l'entreprise privée que dans celui de l'entreprise publique. Cela vaut en outre aussi bien pour l'URSS que pour les pays occidentaux. »

(20bis) E.P. De Witte, De Gids op maatschappelijk gebied, okt. 1963, « De nieuwe ondernemingsvorm. »

(21) R. Van Haaren, « Personeelsbeleid en ondernemings-structuur », blz. 159.

(21bis) R. Vandeputte, Statut de l'entreprise, blz. 60, « Les ouvriers sont d'avis que l'entreprise a trop peu de considération pour eux et qu'elle les traite comme de simples instruments dont elle se sert ou dont elle se sépare suivant son intérêt. — Bloch Lainé, « Pour une Réforme de l'Entreprise », blz. 20.

(22) E.P. De Witte, « De nieuwe ondernemingsvorm », De Gids op maatschappelijk gebied, okt. 1963.

(22bis) Congres van het A.C.V. 1964. Verlangen van « volledige en nauwkeurige inlichtingen over de financiële en econ. toestand van de onderneming ».

(23) R. Vandeputte, Statut de l'Entreprise, blz. 96-97. « Si on considère que le capital et le travail ont dans la composition de l'entreprise une importance égale, et qu'ils doivent être reconnus comme tels on serait tenté de répondre affirmativement à la question s'il faut aller au delà des dispositions actuelles et accorder au conseil d'entreprise certains droits nouveaux de décision ou un droit de veto dans les matières qui relèvent de la gestion proprement dite. »

(24) R. Vandeputte, op. cit. blz. 127, « Il n'est pas possible de décrire avec quelque précision la structure qu'aura l'entre-prise au terme de l'évolution qui se dessine. »

(25) E. de Barys, Echo de la Bourse, 3 déc. 1965, « Il faut cesser résolument et pas du tout hypocritement de tout voir en termes de 'profits' revenant aux seuls propriétaires. Cela n'a plus de sens ou en a de moins en moins. »

(26) Verbond van de Belgische Nijverheid, nov. 1963, Ph. de Woot, « Il semble que les problèmes humains de l'entreprise ne trouvent leur véritable éclairage qu'à la lumière de la fonction spécifique de celle-ci : la création du progrès économique. »

(27) Congres A.C.V. 1964, « Volledige en nauwkeurige inlichtingen over de financiële en econ. toestand van de onderneming. »

(28) William B. Given, confer., « La Direction associative ». Boek : « Bottom-up Management », Franse vertaling « Le patron premier de cordée », Ed. 1952. — B.I.T. 1951, « La collaboration dans l'Industrie. »

(29) XXIIIste Congres van het A.C.V. 1965. « Medezeggenschap van de werknemers in het leven van de onderneming, dient verwezenlijkt door ruime controlemogelijkheden zonder afbreuk te doen aan het noodzakelijk gezag bij de onderneming. » En verder : « Preciese normen in zake boekhouding en registratie. »

(30) R. Henrion, Echo de la Bourse, 20-3-1965. « L'évolution du droit de l'entreprise », Causerie au Cercle Mars et Mercure, Bruxelles. « Le conseil de surveillance exercerait le contrôle de la gestion de la société ; il ne pourrait intervenir directement dans la gestion des affaires sociales mais aurait pour mission d'autoriser des actes ou des décisions engageant la politique générale de la société. »

(31) R. Vandeputte, op. cit. blz. 102.

(32) XXIIIe Congres van het A.C.V. « De bekomen inlichtingen moeten aan de werknemers toelaten om door onderhandelingen met de werkgevers hun aandeel in de vruchten van de onder-neming te verzekeren. »

(33) R. Vandeputte, op. cit., blz. 84.

(34) E. de Barys, Echo de la Bourse, 2 déc. 1965.

(35) Dr. Van Haaren, op. cit. blz. 129 en volgende.

(36) R. Vandeputte, op. cit. blz. 96 enz. — R. Henrion, op. cit. 20-3-1965. « On peut penser qu'au lieu du partage de souveraineté esquissée ci-avant, il vaudrait mieux de actuellement s'orienter dans la voie d'une organisation du dialogue, mais d'un dialogue non plus spontané et sporadique, mais institutionnalisés avec précision entre les divers groupes qui forment l'entreprise. Le lieu du dialogue pourrait être le Conseil d'Entreprise puisqu'il existe. »

(37) Claude Bruclain, Le Socialisme et l'Europe, blz. 57. — Evalenko, Revue « Socialisme », nr. 73, januari 1966, « Qu'il nous suffise de dire ici que l'appropriation publique d'un secteur (économique) doit être subordonnée à une nécessité absolue. »

(38) Cool en Major, op het jaarlijks diner van het V.E.V. te Mechelen, oktober-november 1965. Tijdschrift van het V.E.V. TIJD, 25-3-1966, « Syndikaten in de maatschappelijke evolutie. »

(39) Le Socialisme et l'Europe, blz. 57.

(40) Michèle Aumont, Construire l'Entreprise, blz. 313. Ed. 1963.

VLAAMSE JURISTENVERENIGING

Verslag der algemene vergadering van zaterdag 14 mei

Niettegenstaande het zonnige weer waren talrijke magistraten van de verschillende hoven en rechtbanken, advocaten, notarissen en doctors in de rechten in de administratie en de nijverheid werkzaam, aanwezig in de vergaderzaal van het Hotel Westbury.

In zijn openingswoord herinnerde de Voorzitter, Prof. R. Victor, aan de gelukkige gevolgen welke de wet van 15 juni 1935 voor de ontplooiing van de rechtswetenschap in eigen taal heeft gehad en hij bracht een diepe hulde aan de nagedachtenis van Mr. Hendrik Marck, wiens naam zo innig aan de totstandkoming van deze wet verbonden is.

Heeft de wet op het taalgebruik in gerechtszaken een sterke invloed gehad op het ontluiken van een Nederlandse rechtsliteratuur, dan heeft nochtans 30 jaar praktijk bewezen dat de wet slechts een moeizaam begin is geweest. De taal waarin onze vonnissen en ar-

resten veelal worden gesteld blijft nog steeds onder een behoorlijk gemiddelde en dit kan ook eigenlijk geen verwondering wekken wanneer wij, na een tussenkomst in de Senaat van oud-minister Custers, vernemen dat op 58 raadsheren van het Hof van Beroep te Brussel er slechts 4 in het bezit zijn van een Nederlands diploma.

Het past dan ook dat de Vlaamse Juristenvereniging zich opnieuw over de toestand zou bezinnen en te dien einde werd door een studiec ommissie een ontwerp van manifest opgesteld onder de benaming « Eigentijdse rechtsstructuren in België » dat voor bespreking op de dagorde van de vergadering werd geplaatst.

Nu de grondwetsherziening opnieuw ter sprake komt en het ontwerp van het nieuw gerechtelijk wetboek weldra in de Kamer zal behandeld worden is het nodig dat de vereniging haar standpunt bepaalt.

Zoals de dagorde vermeldde lag het in de bedoeling Mr. Leo Delwaide, lid van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en oud-minister Henri Fayat, een uiteenzetting te laten houden over «De vervlaamsing van het gerecht — verleden en toekomst».

Beiden hadden graag aanvaard deze uiteenzetting te geven. Jammer genoeg was Mr. Delwaide, als schepen van de Stad Antwerpen, onverwacht in het buitenland weerhouden, zodat Mr. Fayat alleen de toekomstperspectieven behandelde.

Aansluitend bij de merkwaardige voordracht welke Mr. Fayat over enkele jaren hield voor de Vlaamse Conferentie te Antwerpen onder de titel «Waarom nog een Vlaamse Beweging?» (Rechtskundig Weekblad 1963-'64, kol. 1897), ontwikkelde hij de stelling dat de densiteit van de intellectuele elite in Vlaanderen te klein is en dat derhalve ook de invloed welke van de Vlaamse juristen uitgaat niet volkomen tot zijn recht kan komen.

Dit is vooral te wijten aan sociaal-economische toestanden.

60 % van de Belgische dienstplichtigen blijkt zijn studies in de Nederlandse taal te hebben gedaan. Normaal zou dit tot gevolg moeten hebben dat 60 % van de eindgetuigschriften van middelbaar onderwijs aan de nederlandstaligen zouden uitgereikt worden en dat ook 60 % nederlandstaligen aan de universiteiten zou moeten inschrijven en afstuderen.

Dit is echter geenszins het geval en de oorzaak ervan blijkt te liggen in de sociaal-economische achterstand van de Nederlandstalige bevolking en de verfransing van het bedrijfsleven.

Wanneer men de toestand aan de balie te Brussel beschouwt wordt de verhouding nog scherper. In 1952 bekenden zich aan deze balie 5,3 % der advocaten als nederlandstalig. In 1959 steeg deze verhouding tot 9 % en thans in het jaar 1966 bereikte dit cijfer slechts 9,7 %.

Indien derhalve in het arrondissement Brussel 50 % van de bevolking als nederlandstalig kan beschouwd worden heeft de balie te Brussel nog geen 10 % advocaten die als nederlandstalig bekend staan.

Mr. Fayat legde er dan ook de nadruk op dat de taalwet inzake het gerecht in een veel breder perspectief dient gezien te worden dan bij juristen veelal gebruikelijk is. De taal heeft uiteindelijk een invloed op alle vormen van het leven en wij moeten er derhalve naar streven om te komen tot een valorisatie van het diploma in de Nederlandse taal.

Het ontworpen manifest gaat deze richting uit en het kan dan ook beschouwd worden als een leidraad.

Indien bij de benoemingen in de magistratuur uitsluitend rekening wordt gehouden met de taal waarin de magistraat zijn studies heeft gedaan moeten wij ook tot een nederlandstalige magistratuur komen waarvan de invloed op de ontplooiing van de Nederlandse kultuur van algemene betekenis zal zijn.

* * *

Na deze schitterende uiteenzetting werd het ontworpen manifest besproken, bespreking waaraan talrijke aanwezige leden deelnamen.

De algemene vergadering beaamde volledig de beginselen van het ontwerp. Enkele wijzigingen, die meer de vorm dan de inhoud betroffen, werden aangebracht.

De tekst van het goedgekeurde manifest, dat in het huidige nummer gepubliceerd wordt, zal aan de leden der vereniging gezonden worden. Het zal tevens aan de wettelijke overheden medegedeeld worden en het Bestuur zal het overhandigen aan de Voorzitters van Kamer en Senaat, aan de Eerste-Minister en aan de Minister van Justitie.

De Secretaris,
Mr. K. Van Baarle.

EIGENTIJDSE RECHTSSTRUKTUREN IN BELGIË

MANIFEST VAN DE VLAAMSE JURISTENVERENIGING

Beginnelsen en vaststellingen

1. De ordening van de Belgische staatsgemeenschap, vooral wanneer men die wil wijzigen door grondwetsherziening, decentralisatie, nieuwe instellingen, dient uit te gaan van het bestaan, binnen het Rijk, van hoofdzakelijk twee volksgemeenschappen met eigen taal en kultuur.

De wederzijdse eerbied voor de andere volksgroep, voor zijn taal, voor de onaantastbaarheid van zijn geestelijk en stoffelijk patrimonium maakt het bindmiddel uit van de hechte Belgische gemeenschap.

De tijdens de vorige legislatuur ingezette en thans uit te werken ordening vormt een enige, wellicht laatste kans om tegelijk de vrije ontplooiing en nuttige samenwerking van de beide volksgroepen van het Rijk te verzekeren.

2. Elke volksgemeenschap bezit haar welbepaald geografisch gebied waarbinnen de homogeniteit en de volgestrekte voorrang van haar kultuur, een sociaal vereiste is.

In het centrale gebied, de Brusselse agglomeratie, waar de rijkssamenhorigheid speciaal kan en moet tot uiting komen, moeten beide volksgroepen volledig en gelijkkelijk tot gelding en waardering komen.

Brussel kan zijn taak niet vervullen door de rijkscomponenten economisch, administratief, kultureel of judicair te naasten. Bij het vervullen van die taak moet het uitgaan van de beleving van de integriteit van de volksgroepen, waarop zijn bestaan en belang berust; het moet er toe strekken het beste van hetgeen de samenstellende groepen tot stand brachten te verenigen en aan te bieden aan Europa en aan de wereld.

3. De Vlaamse volksgroep moet ervaren dat de voorrang van zijn kultuur in zijn gebied en haar gelijkheid in het centraal bestuur en gebied niet erkend worden. Tot de vrijwaring van die voorrang en gelijkheid is een geheel van vast omlijnde strukturen noodzakelijk, die misbruik of ontduiking uitsluiten.

4. Daarbij worden de juridische aangelegenheden veelal verwaarloosd. Vaak worden zij beschouwd als

behorend tot de sfeer van de individuele verhoudingen, terwijl de gerechtelijke structuren uiteraard en naar hun gevolgen de gemeenschap raken en beroeren.

De magistraat, de advocaat, de notaris is als vooraanstaand burger binnen en buiten zijn functie bestemd tot een hogere kulturele taak, ter verheffing en verfining van het geestelijk peil van het volk in de dienst waarvan hij zijn ambt of beroep uitoefent. Deze taak kunnen zij vanzelfsprekend enkel volbrengen indien zij geheel opgaan in de cultuur van hun volk.

Het voorbijzien, ja zelfs de verloochening van die voorrang door de meesten van hen heeft tot hiertoe verhinderd dat die taak naar behoren werd vervuld. Te schaarse uitzonderingen bevestigen dit alleen maar.

5. Opdat de rechtsstructuren in geheel België sociaal doelmatig zouden worden, zijn ingrijpende wijzigingen vereist van de grondwet, het gerechtelijk wetboek, de taalwet in gerechtszaken, de wet op het notariaat.

Noodzakelijke hervormingen

Herinrichting van de hoven van beroep

6. Bij de grondwetsherziening moet er voor de provincies Antwerpen en Limburg samen een vierde hof van beroep opgericht worden.

Die provincies maken een aaneengesloten nederlandstalig gebied uit, waarvan de kulturele integriteit op gerechtelijk vlak moet erkend worden.

Hun gezamenlijk bevolkingsaantal — meer dan twee miljoen inwoners — is meer dan voldoende voor het rechtsgebied van een hof van beroep.

De oprichting van dit hof beantwoordt aan de erkende noodzakelijkheid van een decentralisatie van België.

De eenheid van de jurisprudentie en het aanzien van de rechterlijke macht worden hierbij in het geheel niet in het gedrang gebracht. Die eenheid en dat prestige vloeien voort: het eerste uit de kennis en de bekwaamheid van magistraten en advocaten, uit hun nauwgezetheid in hun ambts- en beroepsuitoefening, uit het besef van tucht en samenwerking, het tweede uit dat alles, gepaard met de verfining in hun optreden, het volbrengen van hun kulturele taak, de behoorlijke bejegening vanwege de andere staatsmachten.

De eenheid van de jurisprudentie kan in de hand gewerkt worden, en doelmatiger dan thans verzekerd worden, door het tot stand brengen van een degelijke documentatie.

In Nederland, waar vijf sterk gespreide, naar hun gebied beperkte hoven van beroep bestaan, valt dit feit geenszins nadelig uit voor de eenheid van jurisprudentie of het aanzien van de rechterlijke macht. Men moet verder in acht nemen dat in Frankrijk zevenentwintig hoven van beroep bestaan, terwijl meerdere kleine landen meer dan drie hoven van beroep hebben.

7. Tot aan de grondwetsherziening kan in aanmerking genomen worden, overeenkomstig een thans aanhangig wetsvoorstel, dat de huidige nederlandstalige kamer van het hof van beroep te Luik — welke enkel uit Limburgse magistraten bestaat en enkel Limburgse zaken behandelt — te Hasselt zou zetelen.

8. De oprichting bij de grondwetsherziening van een vijfde hof van beroep uitsluitend of hoofdzakelijk voor de provincie Henegouwen is een rechtmatige aanspraak van de franstalige volksgroep. Zij is trouwens bevoor-

derlijk voor een evenwichtige samenstelling en werking van het hof van beroep te Brussel.

Taalkennis van magistraten en notarissen

9. De taalkennis moet blijken uit het universitair einddiploma, o.a. voor beroepsmagistraten en notarissen. Voor de assessoren in handelszaken en sociale zaken is trouwens een gelijkaardige regeling, wat betreft studiegetuigschrift of diploma, reeds opgenomen in het ontwerp van gerechtelijk wetboek.

De gerechtelijke taalwet van 1935 stelde reeds het beginsel voor de magistraat, maar aanvaardde tevens als afwijking van die regel dat de taalkennis uit een taalexamen kan blijken.

Die afwijking heeft haar tijdelijke reden van bestaan verloren: meer dan dertig jaar hoger onderwijs in een nederlandstalig regime leverde een generatie van nederlandstalige juristen op, die in kennis, bekwaamheid, plichtbesef, algemene belangstelling, menselijke verfining, geenszins moet onderdoen voor haar in een andere cultuur opgeleide voorgangers. Die generatie is rijp voor de hoogste graden en ambten in een genoegzaam talrijke groep van haar leden. Zij is aangepast, door haar opleiding, aan haar kulturele taak en zal niet vervreemden. Zij staat open naar Europa en wereldwijd.

De praktijk van het taalexamen leidde tot ergerlijke misbruiken. De uitzondering, nl. het taalexamen, werd bij vele benoemingen tot regel verheven; de franstalige diploma's behouden blijkens de in november 1965 gepubliceerde gegevens van de Minister van Justitie een belangrijk aandeel bij de menselijke bezetting in het eigen nederlandstalig gebied, terwijl zij hun praktisch totale overheersing bestendigen te Brussel.

Het stelsel van het taalexamen leverde, in vele gevallen, een fiktieve nederlandstaligheid op: een toestand die afbreuk doet aan het prestige van de rechterlijke macht.

De nederlandstalige volksgroep kan geen vrede nemen met een « Vlaamse vertaling van in het Frans voorbereide vonnissen en arresten » waartoe zich nog al te veel een « Nederlandse » procedure herleidt, maar kan aanspraak maken op eigen Nederlandse rechtsstructuren op grond van nederlandstalige diploma's.

10. In Wallonië hebben alle magistraten een franstalig diploma. De nederlandstalige volksgroep erkent de rechtmatigheid van dit feit en aanvaardt het als een norm van kulturele gaafheid.

Hof van cassatie en balie van cassatie

11. Gelet op de onderbouw van de magistratuur en op de noodzakelijke gelijkheid van de twee volksgroepen in het centraal gebied, moet de taalpariteit uitgewerkt worden in het hof van cassatie in alle graden en zowel bij de zetel, als in het parket-generaal en in de balie bij dat hof.

Het hof dient te bestaan uit een eerste voorzitter, een voorzitter en vier kamervoorzitters, met drie nederlandstalige en drie franstalige kamers.

De taal van de magistraat wordt door zijn universitair einddiploma bepaald.

De eerste voorzitter en de voorzitter behoren steeds tot een verschillend taalregime. Twee van de kamer-voorzitters zijn franstalig, de andere twee nederlandstalig.

De helft van de leden van het hof, van het parket-

generaal en van de advocaten bij het hof moet een Nederlands einddiploma bezitten.

Dit evenwicht moet binnen de kortste tijd verwezenlijkt worden.

12. De arresten van het hof van cassatie dienen voortaan gesteld te worden in de taal van de rechtspleging.

De ongepaste achterstand in de publicatie van de Nederlandse tekst van cassatie-arresten toont overigens aan dat de huidige tweetaligheid van de arresten ook aan geen werkelijkheid beantwoordt.

Dit doet niets af aan de wenselijkheid snel te beschikken over een goede vertaling van de cassatie-arresten in de andere taal dan die van de rechtspleging. Maar dit zal beter verzekerd zijn door de inrichting van een degelijke dienst voor documentatie en vertaling, die onder de leiding staat van een magistraat van cassatie en bekwame juristen en taalkundigen omvat.

Hof van Beroep te Brussel

13. Het Hof van beroep te Brussel, zowel vóór als na een grondwetsherziening, zal rechtsmacht hebben enerzijds over eentalige, resp. nederlandstalige en franstalige, gebieden, en over een gemengd gebied, de agglomeratie Brussel.

Vóór de grondwetsherziening dienen aan de Vlaamse resp. Waalse provincies het aantal plaatsen in de zetel en in het parket-generaal toegekend te worden beantwoordend aan hun bevolkingsaantal.

Voor de provincie Brabant vereist de Rijkssamenhorigheid taalpariteit op grond van het universitair einddiploma, in de zetel en in het parket-generaal.

Afwisselend worden de topfuncties toegewezen aan de twee taalregimes.

Ook dit evenwicht moet binnen de kortste tijd verwezenlijkt worden.

Rechtbanken in het arrondissement Brussel

14. In het gerechtelijk arrondissement Brussel bevindt zich een belangrijk aaneengesloten blok nederlandstalige gemeenten, benevens het centrale gemengde gebied.

De bevolking van dit blok gaat die van de meeste andere arrondissementen te boven.

Voor deze bevolking dient er een afzonderlijke nederlandstalige rechtbank opgericht te worden.

Voor de agglomeratie Brussel dient de rechtbank uit nederlandstalige, franstalige en tweetalige kamers te bestaan.

In deze rechtbank moet er taalpariteit heersen op basis van de diploma's in alle graden, voor de zetel en voor het parket.

Het kan gewenst zijn dat beide rechtbanken te Brussel gevestigd zijn.

Griffies

15. Voor de griffies zijn dezelfde regels toepasselijk als voor de hoven en rechtbanken waaraan zij gehecht zijn, o.m. taalkennis op grond van het diploma, in de gemengde instanties taalpariteit in alle graden en afwisseling naar taalregime aan de top.

Toepassingsgebied van de taalwet in gerechtszaken

16. De gerechtelijke taalwet moet toepasselijk zijn in alle zaken waarvan gerechten kennis nemen; dus bv. ook in fiscale zaken, verkiezingszaken, enz.

De ontstentenis van uitdrukkelijke vermelding in de gerechtelijke taalwet bestendigde in feite de franstalige behandeling voor nederlandstalige gebieden.

Kaders van de magistratuur

17. Het kader van de verschillende gerechten, d.w.z. het aantal plaatsen van magistraten, parket-magistraten en griffiers, zoals dit thans is vastgesteld beantwoordt aan geen redelijk noch algemeen criterium.

Een algemene, objectieve, door het belang en de last van het betrokken gerecht verantwoorde norm dient vastgesteld en toegepast te worden. Slechts op die wijze kan aan de thans heersende, onbegrijpelijke ongelijkheid in de toewijzing van het aantal plaatsen verholpen worden en kan er een ordelijke en bevredigende toestand ontstaan.

Welke kan die norm zijn? Het belang en de last van een gerecht worden enkel nauwkeurig en zeker uitgedrukt door het bevolkingscijfer van de omschrijving.

Er dient voorzien te worden dat om de 10 jaar het aantal plaatsen automatisch zal aangepast worden.

Wat het aantal vredegerichten betreft, dient het huidig opvallend onevenwicht tussen het Vlaamse en het Waalse land te verdwijnen.

18. Het aantal plaatsen in een hof van beroep toegewezen aan een provincie moet beantwoorden aan de actuele bevolking van die provincie.

Thans zijn de Vlaamse provincies te dezen op ergerlijke wijze benadeeld, terwijl daartoe geen oorbare redenen voorhanden of denkbaar is.

19. Het ontwerp van gerechtelijk wetboek erkent reeds de noodzakelijkheid van de verlaging van de leeftijdsgrens in de magistratuur. De algemene bepaling van die grens op zeventig jaar, ligt te hoog ten aanzien van hetgeen zich in de ons omringende landen voordoet en, meer nog, ten aanzien van de noodzakelijke aanpassing aan de snelle evolutie op sociaal en economisch gebied. Een grens op achtenzestig jaar is meer verantwoord.

De overgangsbepaling die aan de magistraten in functie in de hoven toelaat hun ambt uit te oefenen tot aan de thans geldende grens van onderscheidenlijk tweeënzeventig en vijfenzeventig jaar, mist elke redelijke grondslag. Zij komt hierop neer dat, gelet op de huidige leeftijd van sommige magistraten in functie bij de hoven, de toepassing vande nieuwe leeftijdsgrens eerst over ongeveer dertig jaar kan geschieden. Zulks is onverenigbaar met de erkenning van de actuele noodzakelijkheid van de verlaging die de grondslag uitmaakt van de vaststelling van de nieuwe grens.

Een overgangsmaatregel kan slechts aanvaardbaar worden geacht indien hij zeer streng in de tijd wordt beperkt. Een verlaging van de leeftijdsgrens met één jaar per jaar vanaf de inwerkingtreding van het gerechtelijk wetboek, tot wanneer de nieuwe grens is bereikt, zou aan dit vereiste kunnen beantwoorden.

Balie

20. Voor de tuchtraden van beroep, de nationale Orde van advocaten en de balie Brussel moet het gerechtelijk

wetboek een regeling uitwerken welke een volwaardige behandeling van de nederlandstalige tuchtzaken verzekert en de gelijkheid vrijwaart van de nederlandstalige en franstalige advocaten.

Daartoe is o.m. vereist in de tuchtraden van beroep:

- dat, indien er in het rechtsgebied van het hof balies van verschillend taalstelsel of een tweetalige balie bestaan, er een nederlandstalige tuchtraad van beroep naast een franstalige wordt ingericht, althans een nederlandstalige kamer naast een franstalige;
- dat de voorzitter en de vertegenwoordiger van het openbaar ministerie op grond van de taal van hun diploma behoren tot het taalstelsel van de betrokken raad resp. kamer;
- dat de assessoren van de nederlandstalige lijst behoren tot de nederlandstalige balie of taalgroep.

In de nationale Orde van advocaten is het noodzakelijk:

- dat twee afdelingen, een nederlandstalige en een franstalige worden ingericht, die afzonderlijk zetelen voor specifiek Vlaamse resp. specifiek Waalse aangelegenheden, zoals o.a. adviezen en aanbevelingen, en die samen vergaderen wanneer het om gemeenschappelijke aangelegenheden gaat;
- dat de samenstelling van en de stemwijze in de algemene raad aan de gelijkheid van beide afdelingen worden aangepast;
- dat de ambten van deken, vice-deken en secretarissen gelijkelijk toekomen aan de twee taalgroepen en toegewezen worden door de eigen taalgroep, met afwisseling in de topfuncties.

In de balie te Brussel is het vereist dat de effectieve gelijkstelling tussen het Nederlands en het Frans, naar binnen en naar buiten, en de gelijkheid tussen nederlandstalige en franstalige advocaten, ook in de tuchtraad, zou doorgevoerd worden. Dit vereist o.m. inschrijving van elke advocaat in de Nederlandse of Franse taalgroep, een tuchtkamer per taalgroep en een dubbele vertegenwoordiging in de nationale Orde.

De voorgestelde regeling voor de advocatuur beantwoordt trouwens gewoon aan wat reeds bestaat onder licht verschillende vormen voor de orden van geneesheren, apothekers, architecten.

Notariaat

21. Met het oog op de gelijkheid van de volksgroepen in het centraal gebied moet de helft van de plaatsen

in de Brusselse agglomeratie toegewezen worden aan houders van nederlandstalige diploma's, de andere helft aan houders van franstalige diploma's.

Daarenboven dient de nationale kamer van notarissen zo ingericht te worden, dat door rechtstreekse verkiezing van haar leden de evenwaardigheid van de taalgroepen verzekerd is. Daartoe is o.m. vereist een gelijke vertegenwoordiging van beide taalgroepen in de nationale kamer, de oprichting van twee naar taalregime afzonderlijke afdelingen, een gelijk aandeel van elke taalgroep in de ambten van de nationale kamer, toewijzing van die ambten, door de eigen taalgroep, afwisselende bezetting van de topfuncties.

Voor het notariaat in het arrondissement Brussel dient de organisatie gelijkaardig te zijn aan diegene die wordt voorgesteld voor de balie in dit arrondissement.

De decentralisatie en het welbegrepen algemeen en privaat belang vereisen dat de akten betreffende de verkoop van onroerende goederen verleden worden in het notarieel bevoegdheidsgebied waar het goed gelegen is door de aldaar bevoegde notaris.

Het ogenblik is aangebroken om een taalstelsel voor de notariële akten uit te werken, dat beantwoordt aan de principes van de taalregeling in gerechtszaken.

Gerechtsdeurwaarders

22. Voor de gerechtsdeurwaarders dient een gelijkaardige taalregeling getroffen te worden als voor de magistratuur en het notariaat, o.m. taalkennis op grond van het einddiploma, taalregime overeenkomstig het gerechtelijk arrondissement waartoe zij behoren, gelijke verdeling van plaatsen in het centraal gebied, oprichting van twee naar taal afzonderlijke afdelingen in de de vaste raad, gelijke verdeling van de ambten in de nationale kamer van gerechtsdeurwaarders, alsook in de vaste raad, afwisselende toewijzing van de ambten gedurende een bepaalde periode aan elke taalgroep en verkiezing voor de toegewezen ambten door de eigen taalgroep.

Slotbemerking

23. Van nu af aan dienen de hierboven gestelde principes in de praktijk in acht genomen te worden bij de benoemingen waar zulks wettelijk mogelijk is.

Deze vrijwillige uitvoering zal de noodzakelijke nieuwe rechtsstructuren voorbereiden en tegemoet komen; zij zal de rijkssamenhorigheid verzekeren.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 7 januari 1966.

Voorzitter: M. Rutsaert.

Raadsheer - verslaggever: M. Naulaerts.

Advocaat-generaal: M. Depelchin.

Advocaat: Mr. Bayart.

Overeenkomst. — Interpretatie. — Verzekering door een tijdschrift. — Beding: geen dekking «indien bij de voerder het gebruik van alcoholica is vastgesteld».
— Toepassing van art. 1156 B.W.

Wanneer in een verzekeringsovereenkomst van een tijdschrift bedongen is dat bij ongeval geen vergoeding zal worden uitgekeerd aan de inzittenden van het voertuig «indien bij de voerder het gebruik van alcoholica is vastgesteld», kan de feitenrechter, toepassing makend van art. 1156 B.W., beslissen dat door partijen niet redelijk kan bedoeld zijn de inzittenden van de dekking uit te sluiten zelfs wanneer het verbruik van alcoholica door de bestuurder niet de minste kans tot enig gevaar voor ongevallen heeft opgeleverd (zie nader het arrest).

Drukkerij Het Volk t/ De Veerman

Gelet op het bestreden arrest, op 17 september 1963 door het Hof van beroep te Gent gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 1319, 1320, 1322 en, voor zoveel nodig, 1134 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het bestreden arrest, na impliciet aangenomen of althans niet betwist te hebben dat, zoals eiseres in haar conclusie voor het hof van beroep had gesteld, de voorwaarden van de verzekeringsovereenkomst, tussen partijen afgesloten, zoals ze gepubliceerd werden in het nummer van 19 oktober 1957 van het Weekblad van eiseres « Ons Zondagsblad », in hun artikel 5/4° het volgend beding inhielden: « Geen vergoeding zal worden betaald aan inzittenden van een door motor bewogen voertuig, indien bij de voerder het gebruik van alcoholica is vastgesteld, of zulks uit de verklaringen van getuigen blijkt, », — de vordering van weerster, strekkende tot het bekomen van de in voormeld verzekeringskontraat bedongen vergoeding, gegrond verklaart — om de redenen 1° dat in het besproken artikel niet uitdrukkelijk wordt bedongen dat de voerder zich van alle gebruik van alcoholica moet onthouden hebben, opdat inzittenden de verzekering zouden kunnen genieten, 2° dat, daar de polis moet geacht worden te goeder trouw te zijn opge maakt, zij, waar zij enigszins onduidelijk of twijfelachtig voorkomt, ten gunste van de verzekerde dient uitgelegd te worden, 3° dat de polis de uitsluiting van de inzittenden niet heeft bedoeld, wanneer het gebruik van alcoholica door de voerder niet de minste kans tot enig gevaar voor ongevallen zou opgeleverd hebben, of niet van die aard is geweest dat zij een zeer voorzichtig man ertoe had moeten aanzetten zich van om het even welke gedraging te onthouden die enige kans tot gevaar in het leven kon roepen en 4° dat de uitsluiting van verzekering voor de inzittenden in de hierboven omschreven gevallen, gelet op de normale levenswijze in onze samenleving, de verzekering tot een dode letter zou herleiden, hetgeen niet verenigbaar is met een uitvoering te goeder trouw,

terwijl de hierboven aangehaalde bepalingen van de verzekeringsovereenkomst op duidelijke en niet twijfelachtige wijze de inzittenden van een auto uit de verzekering uitsluiten, indien de voerder alcoholica heeft verbruikt, zonder als bijkomende voorwaarde van de uitsluiting te bepalen dat gezegd verbruik kans tot gevaar zou hebben opgeleverd of van die aard moet geweest zijn dat het een zeer voorzichtig man tot het zich onthouden van zekere gedragingen had moeten aanzetten, zodat de eerste drie aangehaalde beschouwingen van het arrest de bewijskracht hebben miskend welke door de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek aan de hier ingeroepen bepalingen van de verzekeringsovereenkomst wordt gehecht,

terwijl het voorschrift van artikel 1134, volgens hetwelk de overeenkomsten te goeder trouw moeten worden uitgevoerd, aan de rechter niet toelaat van de duidelijke en ondubbelzinnige bepalingen van een overeenkomst af te wijken met miskenning van de bewijskracht welke door de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek aan die bepalingen wordt gehecht,

terwijl het bestreden arrest, door van ambtswege te verklaren dat de normale levenswijze in onze samenleving van die aard is dat, zonder voormelde bijkomende voorwaarde van uitsluiting, de verzekering een dode letter zou worden, de bewijskracht heeft miskend welke door de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek aan de door verweerster voor het hof van beroep genomen conclusie wordt gehecht,

en terwijl, voor zover het de bedoeling van de rechter mocht geweest zijn te beslissen dat de tekst van de verzekeringsovereenkomst, zoals die voorkomt in de door de eiseres voor het hof van beroep genomen conclusie, niet met de werkelijke tekst van de overeenkomst zou overeenstemmen, het bestreden arrest zich daaromtrent niet uitspreekt, hetgeen een onduidelijkheid in de motivering en een gebrek aan antwoord op gezegde conclusie en dus een schending van artikel 97 van de Grondwet uitmaakt,

Overwegende dat het arrest beslist dat de partijen door artikel 5, 4°, van de verzekeringpolis niet redelijk kunnen bedoeld hebben de inzittenden van de dekking uit te sluiten zelfs wanneer het verbruik van alcoholica door de bestuurder « niet de minste kans tot enig gevaar voor ongevallen » heeft opgeleverd of niet van die aard is geweest dat het een zeer voorzichtig man ertoe had moeten aanzetten zich van om het even welke gedraging te onthouden, die « enige kans tot gevaar » voor hemzelf of voor anderen in het leven kon roepen, en dat de uitsluiting van de dekking voor de inzittenden in dergelijke gevallen, gelet op de normale levenswijze in onze samenleving, hierop zou neerkomen dat de verzekering, die vanzelfsprekend, overeenkomstig de gemeenschappelijke bedoeling van de partijen, als praktisch nuttig werd gewild, tot een dode letter zou herleid worden;

Overwegende dat het arrest also toepassing heeft gemaakt van de in artikel 1156 van het Burgerlijk Wetboek neergeschreven regel, volgens welke men in de overeenkomsten moet nagaan welke de gemeenschappelijke bedoeling vande contracterende partijen is geweest, veel meer dan zich aan de letterlijke zin van de woorden te houden;

Overwegende dat de aldus op de gemeenschappelijke bedoeling van de partijen geprononceerde uitlegging van artikel 5, 4°, van de verzekeringpolis niet onverenigbaar is met de termen ervan;

Overwegende dat, zo het arrest beslist dat, indien de uitlegging van eiseres moest aangenomen worden, de verzekering een dode letter zou blijven, het zulks doet om de stelling van eiseres te weerleggen en niet om de conclusie van verweerster, die nagenoeg tot hetzelfde concludeerde, te beantwoorden; dat het derhalve de bewijskracht van die conclusie niet heeft kunnen miskennen;

Overwegende, tenslotte, dat het arrest zijn beslissing steunt op de tekst van artikel 5, 4°, zoals hij voorkomt in de verzekeringpolis en door eiseres letterlijk werd overgeschreven in haar conclusie voor het hof van beroep;

Overwegende dat het middel niet kan aangenomen worden;

Om deze redenen :

Verwerpt de voorziening;

Veroordeelt eiseres in de kosten.

VLAAMSE JURISTEN,

ABONNEERT U OP

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 7 januari 1966.

Voorzitter : M. Rutsaert.
Raadsheer-verslaggever : M. Delahaye.
Advocaat-generaal : M. Depelchin.
Advocaten : Mrs. Bayart en Van Leynseele.

Medeëigendom. — Zonder toestemming van allen door een medeëigenaar aangebrachte veranderingen. — Persoonlijk nadeel voor enkele medeëigenaars. — Ontvankelijkheid van hun vordering.

Wanneer een mede-eigenaar zonder de toestemming van zijn deelgenoten aan het onverdeeld goed veranderingen aanbrengt die de bestemming ervan wijzigen en van die aard zijn dat zij het recht van een deelgenoot krenken, vermag elke mede-eigenaar, die daardoor een persoonlijk nadeel ondergaat, krachtens het recht dat hem eigen is, alleen op te treden om de afbraak van de aangebrachte veranderingen te vorderen.

Grootaert t/ Walckiers

Gelet op het bestreden vonnis op 23 januari 1964, in hoger beroep door de Rechtbank van eerste aanleg te Veurne gewezen;

Overwegende dat de verweerders in hun hoedanigheid van «Syndici en tevens medeëigenaars» van de tot gemeenschappelijk gebruik bestemde zaken van het onroerend goed «Résidence de l'Abbaye» te Koksye, eiser, medeëigenaar van dezelfde zaken, hebben gedaagd om te horen zeggen dat hij niet gerechtigd was het terras, dat hij aan het oprichten was in strijd met de bepalingen van het reglement van medeëigendom en zonder enige toelating van de medeëigenaars, aan te brengen op het voetpad vóór zijn winkel, gelegen op het gelijkvloers van het complex;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet en 577 bis van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het bestreden vonnis de vordering onvanke-lijk verklaart, welke de verweerders in hun hoedanigheid van medeëigenaars van het onroerend goed genaamd «Résidence de l'Abbaye» gelegen te Koksye, Zeelaan 260, tegen eiser hadden ingesteld, teneinde te horen zeggen dat eiser niet gerechtigd was een terras of enig gelijkaardig werk op te richten op het voetpad gelegen vóór voormeld onroerend goed, eiser te veroordelen de aangevangen werken stop te zetten en af te breken en de plaatsen in hun oorspronkelijke staat te herstellen, en, zo eiser zulks niet deed, de verweerders te horen machtigen zulks te doen op kosten van eiser, en zulks om de reden dat iedere medeëigenaar afzonderlijk het recht heeft om op te treden tegen een andere medeëigenaar die de door hem aangegane verplichting niet eerbiedigt,

terwijl het instellen van voormelde vordering geen daad tot behoud van het goed of geen daad van voorlopig beheer uitmaakt, zoals bepaald door paragraaf 5 van artikel 577 bis van het Burgerlijk Wetboek,

terwijl dienvolgens overeenkomstig paragraaf 6 van gezegd artikel, alle medeëigenaars van voormeld onroerend goed in het geding moesten geroepen worden,

terwijl, in alle geval, het bestreden vonnis geen enkele constatering bevat, waaruit zou blijken dat de ingestelde vordering een daad tot behoud of van voor-

lopig beheer zou uitmaken, zodat het bestreden vonnis niet naar behoren, overeenkomstig de bepalingen van artikel 97 van de Grondwet, gemotiveerd is :

Overwegende dat wanneer zoals de dagvaarding het ten deze impliceert een medeëigenaar zonder de toestemming van zijn deelgenoten aan het onverdeeld goed veranderingen aanbrengt die de bestemming ervan wijzigen en van die aard zijn dat zij het recht van een deelgenoot krenken, elke medeëigenaar, die daardoor een persoonlijk nadeel ondergaat, krachtens het recht dat hem eigen is, vermag alleen op te treden om de afbraak van de aangebrachte veranderingen te vorderen; dat eiser niet aangevoerd heeft dat de verweerders geen persoonlijk nadeel ondergaan hadden;

Dat het middel naar recht faalt;

Over het derde middel, afgeleid uit de schending van artikel 97 van de Grondwet,

doordat het bestreden vonnis de vordering gegrond verklaart, welke de verweerders tegen eiser hadden ingesteld teneinde te horen zeggen dat eiser niet gerechtigd was een terras of enig gelijkaardig werk op te richten op het voetpad vóór het onroerend goed genaamd «Résidence de l'Abbaye2/» gelegen te Koksye, Zeelaan 260, eiser te horen veroordelen de aangevangen werken stop te zetten en af te breken en de plaatsen in hun oorspronkelijke staat te herstellen, en, zo eiser zulks niet deed, de verweerders te horen machtigen zulks te doen op kosten van eiser, zulks om de reden dat het reglement van medeëigendom betreffende voormeld onroerend goed bepaalt dat niets wat de harmonie van het gebouw betreft mag gewijzigd worden tenzij op advies van al de medeëigenaars en met toestemming van de drie vierden der aandeelhouders, dat eiser een terras had opgericht op de grond toebehorende aan al de medeëigenaars, dat de medeëigenaars hun akkoord dienaangaande niet hadden gegeven, en dat eiser zich niet gedragen had naar de voorwaarden door de algemene vergadering gesteld;

terwijl eiser, in zijn conclusie had laten gelden dat de algemene vergadering van de medeëigenaars op 17 november 1961 de toelating had gegeven het terras op te bouwen en dat hij, eiser, aan al de voorwaarden die gesteld werden had voldaan, dat de algemene vergadering niet als bijkomende voorwaarde had gesteld dat eiser met de verweerders en een andere medeëigenaar omtrent een eensluidend ontwerp akkoord moesten geraken, dat het proces-verbaal van de vergadering van 17 november 1961, zoals het door de verweerders was opgesteld, vervalst was en geen waarde had daar het niet binnen de overeengekomen termijn aan eiser werd betekend, en dat hij, eiser, aanbod door alle rechtsmiddelen, getuigen inbegrepen, te bewijzen dat voormelde bijkomende voorwaarde niet door gezegde algemene vergadering gestemd werd;

terwijl de enkele beslissing van het bestreden vonnis, volgens welke de medeëigenaars hun akkoord niet hadden gegeven betreffende de oprichting van het terras en dat eiser zich niet had gedragen naar de voorwaarden van de algemene vergadering, niet toelaat te weten in welke mate de rechter deze beslissing heeft gesteund op het door eiser gekritiseerde proces-verbaal, en in elk geval geen antwoord inhoudt op voormelde middelen waardoor eiser de bewijskracht van gezegd proces-verbaal betwistte, zodat het bestreden vonnis niet naar behoren, overeenkomstig de bepalingen van artikel 97 van de Grondwet, gemotiveerd is :

Overwegende dat eiser in zijn conclusie beweerde dat de algemene vergadering van 17 november hem toegelaten had het terras te bouwen en dat hij het proces-verbaal van 17 november 1961 zoals het opgesteld

en vervalst was door de verweerders ten stelligste betwistte, dat hij aan al de opgelegde voorwaarden voldaan had en ten stelligste ontkende dat een bijkomende voorwaarde gesteld werd, met aanbod het bewijs van zijn bewering bij te brengen;

Overwegende dat het vonnis, op impliciete doch zekere wijze, in feite vaststelt dat de algemene vergadering dergelijke toelating niet gegeven heeft, door er op te wijzen dat de verweerders « terecht hun vordering gesteund hebben op het reglement van mede-eigendom dat voorziet dat niets, wat de harmonie van het gebouw betreft, mag gewijzigd worden tenzij op het advies van al de medeëigenaars en met de toestemming van de drie vierden van de aandeelhouders »; dat het aldus de loutere bewering van eiser in verband met de waarde van het proces-verbaal van 17 november 1961 van de hand wijst en, nu het vaststelt dat de toelating niet werd gegeven, het niet meer diende te onderzoeken of bij de toelating tot bouwen van het terras een bijkomende voorwaarde gesteld werd, zoals eiser het beweerde;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek.

doordat het bestreden vonnis de vordering ontvankelijk verklaart, welke de verweerders in hun hoedanigheid van syndici van het onroerend goed genaamd « Résidence de l'Abbaye » gelegen te Koksyde, Zeelaan 260, tegen eiser hadden ingesteld, teneinde te horen zeggen dat eiser niet gerechtigd was een terras of enig gelijkaardig werk op te richten op het voetpad gelegen vóór voormeld onroerend goed, eiser te horen veroordelen de aangevangen werken stop te zetten en af te breken en de plaatsen in hun oorspronkelijke staat te herstellen, en, zo eiser zulks niet deed, de verweerders te horen machtigen zulks te doen op kosten van eiser, om de reden dat uit de artikelen 52 tot 58 van het reglement van medeëigendom van voormeld onroerend goed blijkt dat de syndicus gemachtigd was gezegde vordering in te stellen, dat het akkoord van de voorzitter van de algemene vergadering van medeëigenaars voorhanden was, dat het een daad betrof waar alle medeëigenaars belang bij hadden, en dat de algemene vergadering niet met eenparigheid van stemmen kon beslissen daar het een van de mede-eigenaars was die zijn rechten te buiten was gegaan, zonder te antwoorden op het middel waardoor eiser liet gelden dat, indien de syndicus als mandataris optreedt, zijn lastgevers dienen te worden aangeduid,

eerste onderdeel, terwijl uit de artikelen 52 tot 58 van voormeld reglement van de medeëigenaars blijkt dat de syndicus niet gemachtigd was gezegde vordering in te stellen, zodat het bestreden vonnis de bewijskracht heeft miskend welke door de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek aan voormeld reglement van medeëigendom wordt gehecht,

tweede onderdeel, en terwijl, daar het middel, door eiser afgeleid uit het gebrek aan aanduiding van de lastgevers van de verweerders, onbeantwoord werd gelaten, het bestreden vonnis niet naar behoren, overeenkomstig de bepalingen van artikel 97 van de Grondwet, gemotiveerd is:

Overwegende dat, vermits de eis door de verweerders werd ingesteld zo in hun hoedanigheid van mede-eigenaars als in die van syndici en vermits het dispositief van het vonnis waarbij die eis ontvankelijk en gegrond verklaard wordt in hoofde van de verweerders als medeëigenaars, wettelijk gerechtvaardigd is, het middel, dat slechts betrekking heeft op de ont-

vankelijkheid van de vordering door de verweerders als syndici ingesteld, bij gebrek aan belang niet ontvankelijk is;

Om deze redenen:

Verwerpt de voorziening;
Veroordeelt eiser in de kosten.

RAAD VAN STATE

7e Kamer. — 1 december 1965.

Voorzitter: M. Declaire.

Raadsheren: MM. Smolders en Vermeulen.

Substituut-auditeur-generaal: M. Haesaert.

Advocate: Mr. Wolff.

Vergoedingspensioenen. — Tijdstip van het ongeval.

Art. 1 van de wet van 9 maart 1953 houdende sommige aanpassingen inzake militaire pensioenen stelt de aanspraak van een militair op een vergoedingspensioen afhankelijk van de voorwaarde dat de invaliditeit te wijten is aan een schadelijk feit dat zich in vredetijd « gedurende en ingevolge de dienst » heeft voorgedaan.

De strekking van de woorden « gedurende en ingevolge de dienst » werd nader toegelicht in de loop van de parlementaire voorbereiding van de wet van 13 juli 1934; hieruit blijkt dat « een stellig verband » tussen het schadelijk feit en de uitvoering van de militaire dienst nodig maar voldoende is opdat het slachtoffer aanspraak op een pensioen zou kunnen maken.

Wanneer hij na zijn dagdienst te hebben beëindigd, van zijn eenheid naar huis terugkeert, maakt de militair een reis die, mits hem daartoe door een algemeen of bijzonder verlof uitdrukkelijk of stilzwijgend vergunning werd gegeven, een stellig verband met de uitvoering van de dienst vertoont, aangezien de noodzakelijkheid die reis te doen uit de uitvoering van de dienst ontstaat en dienvolgens ook het ongeval dat hem tijdens die reis overkomt.

De omstandigheid dat de militair, na het beëindigen van zijn dagdienst zijn terugkeer naar huis voor een min of meer lange tijd uitstelt neemt niet weg dat de uitvoering van de dienst steeds als oorzaak van de noodzakelijkheid naar huis terug te keren blijft bestaan, zodat het feit die terugkeer uit te stellen op zichzelf het stellig verband tussen de dienst en die terugkeer en dus ook tussen de dienst en een mogelijk tijdens die terugkeer overkomen ongeval niet kan teniet doen, tenzij uit de bijzondere, en door de rechter der feiten vastgestelde omstandigheden van een zaak moest blijken dat dit uitstel het optreden heeft mogelijk gemaakt van factoren waaruit een verhoogd gevaar bij de terugkeer is ontstaan en waaraan het ongeval te wijten is.

Smolders t/ De Belgische Staat (Minister van Financiën).

Arrest nr. 11.532.

Overwegende dat het beroep strekt tot vernietiging van de beslissing dd. 14 oktober 1964 waarbij de commissie van beroep voor vergoedingspensioenen, na bevestiging van de beslissing *c quo*, verzoekers aanvraag tot het bekomen van een vergoedingspensioen afwijst;

dat de bestreden beslissing op 2 december 1964 aan verzoeker werd betekend;

Overwegende dat Jan Smolders, luitenant-geneesheer in dienst op de basis te Bevekom, toen hij op 30 oktober 1958 zijn dagdienst om 17 uur had beëindigd, in het kwartier der officieren bleef vertoeven, de nacht in de kazerne doorbracht en pas de volgende dag, rond 7 u. met zijn eigen moto is vertrokken om huiswaarts te keren; dat hij tijdens die terugreis het slachtoffer werd van een ongeval waardoor zijn rechterelleboog werd gebroken met als gevolg een blijvende beperkte invaliditeit; dat verzoeker op 24 december 1958 een pensioenaanvraag indiende die hij hierop steunde dat zijn invaliditeit het gevolg was van een ongeval dat hem overkomen was in de loop van zijn militaire dienst en ingevolge die dienst; dat de commissie voor vergoedingspensioenen, alhoewel verzoekers invaliditeit door de gerechtelijke geneeskundige dienst op 30 % werd geschat, op 30 september 1963 verzoekers aanvraag toch heeft afgewezen en wel op grond van volgende overweging: «Aangezien de commissie van oordeel is dat belanghebbende zijn woonplaats niet vervoegd heeft binnen een normaal tijdperk en bijgevolg het met de korpsoverste eens is dat het ongeval niet aan de dienst te wijten is»;

Overwegende dat verzoeker tegen de beslissing van de commissie voor vergoedingspensioenen hoger beroep aantekende en daarbij deed gelden dat wanneer een militair na het beëindigen van zijn dagdienst naar zijn woonplaats terugkeert, die verplaatsing nog steeds een rechtstreeks verband met de dienst vertoont, zelfs wanneer een zekere tijdruimte verloopt tussen de beëindiging van de dagdienst en de terugkeer naar huis; dat verzoeker hieraan toevoegde dat ter zake, de verlopen tijdruimte geenszins abnormaal was en dat hij trouwens toelating gekregen had de nacht in het kwartier der officieren door te brengen;

Overwegende dat de commissie van beroep door de bestreden beslissing het beroep ongegrond heeft verklaard en dienvolgens de beslissing in eerste aanleg heeft bevestigd op grond van volgende overweging: «aangezien de commissie oordeelt dat het feit «zijn woonplaats te vervoegen ongeveer twaalf uur na het einde van zijn dienst» het verband verbreekt tussen de dienst en de terugkeer naar de woonplaats en dat dus het ongeval aan reserve onderluitenant-geneesheer Smolders overkomen, niet aan de militaire dienst te wijten is»;

Overwegende dat verzoeker aan de commissie van beroep een rechtsdwaling verwijt in zover hij betoogt vooreerst dat de samengeordende wetten op de vergoedingspensioenen en de wet van 9 maart 1953 voor het toekennen van een vergoedingspensioen alleen vereisen «dat de oorzaak van de kwetsuur gelegen is in een omstandigheid die stellig verband houdt met de uitvoering van de militaire dienst», vervolgens dat dit stellig verband bestaat ook wanneer de militair van zijn eenheid naar zijn woonplaats terugkeert en ten slotte dat «het louter feit dat deze omstandigheid plaats grijpt 12 uur na het beëindigen van de dienst, op zichzelf dit stellig verband niet verbreekt» daar dit feit kan gerechtvaardigd zijn door overmacht of gegronde redenen en ter zake alleszins niet van aard is geweest om het stellig verband met de dienst te verbreken;

Overwegende dat artikel 4 van de wet van 9 maart 1953, houdende sommige aanpassingen inzake militaire pensioenen, weliswaar bepaalt dat militairen die na 25 augustus 1947 in vredetijd het slachtoffer zijn van een schadelijk feit zich kunnen beroepen op de wetsbepalingen inzake de vergoedingspensioenen voor de invaliden van de oorlog 1940-1945, maar dat artikel 1

van diezelfde wet de aanspraak van een militair op een vergoedingspensioen toch ook nog afhankelijk stelt van de voorwaarde dat de invaliditeit te wijten is aan een schadeloos feit dat zich in vredetijd «gedurende en ingevolge de dienst» heeft voorgedaan;

Overwegende dat de vereiste van een oorzakelijk verband tussen het ongeval en de dienst afkomstig is uit artikel 7 van de wet op de militaire pensioenen van 23 november 1919 dat bepaalt: «De gedurende de dienst en door de dienst uit oorlogsgebeurtenissen of ongevallen voortkomende kwetsuren... geven recht op een pensioen...»; dat de strekking van de woorden «gedurende de dienst en door de dienst» in de loop van de parlementaire voorbereiding van de wet van 13 juli 1934 nader werd toegelicht door de uitleg welke de Minister van Landsverdediging aan Kamer en Senaat heeft verschafte, en waaruit blijkt dat «een stellig verband» tussen het schadelijk feit en de uitvoering van de militaire dienst nodig maar voldoende is opdat het slachtoffer aanspraak op een pensioen zou kunnen maken;

Overwegende dat een militair, wanneer hij, na zijn dagdienst te hebben beëindigd, van zijn eenheid naar huis terugkeert, een reis maakt die, mits hem daartoe door een algemeen of bijzonder verlof uitdrukkelijk of stilzwijgend vergunning werd gegeven, een stellig verband met de uitvoering van de dienst vertoont, aangezien de noodzakelijkheid die reis te doen uit de uitvoering van de dienst ontstaat; dat dienvolgens het ongeval, dat hem tijdens de reis overkomt, eveneens een stellig verband met de uitvoering van de dienst vertoont en derhalve moet worden beschouwd als een schadelijk feit dat ingevolge de dienst is gebeurd zoals door artikel 1 van de hiervoor vermelde wet van 9 maart 1953 wordt vereist;

Overwegende dat de omstandigheid dat de militair, na het beëindigen van zijn dagdienst zijn terugkeer naar huis voor een min of meer lange tijd uitstelt, niet wegneemt dat de uitvoering van de dienst steeds als oorzaak van de noodzakelijkheid naar huis terug te keren blijft bestaan, zodat het feit die terugkeer uit te stellen op zichzelf het stellig verband tussen de dienst en die terugkeer en dus ook tussen de dienst en een mogelijk tijdens die terugkeer overkomen ongeval niet kan teniet doen, tenzij uit de bijzondere, en door de rechter der feiten vastgestelde omstandigheden van een zaak moest blijken dat dit uitstel het optreden heeft mogelijk gemaakt van factoren waaruit een verhoogd gevaar bij de terugkeer is ontstaan en waaraan het ongeval te wijten is;

Overwegende dat de commissie van beroep in de bestreden beslissing de afwijzing van verzoekers pensioenaanvraag uitsluitend steunt op de overweging dat verzoeker de terugkeer naar zijn woonplaats pas twaalf uur na het einde van zijn dagdienst heeft aangevat en dat het louter feit van dat uitstel voldoende is om het stellig verband tussen de uitvoering van de dienst enerzijds en de terugreis en het ongeval anderzijds te verbreken; dat de opvatting die uit die overweging blijkt met een juist begrip van wat in de woorden «ingevolge de dienst» vervat ligt, niet verenigbaar is en het door verzoeker aangevoerde annulatiemiddel dienvolgens als deugdelijk voorkomt.

Besluit:

Artikel 1. — De beslissing dd. 14 oktober 1964 van de commissie van beroep voor vergoedingspensioenen is vernietigd.

Artikel 2. — Dit arrest zal in de registers van boven-

vermelde commissie worden overgeschreven en melding ervan zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing.

Artikel 3. — De zaak wordt verwezen naar de anders samengestelde commissie.

Artikel 4. — De kosten, ten bedrage van zevenhonderd vijftig frank, komen ten laste van de Belgische Staat. (Minister van Financiën).

HOF VAN BEROEP TE GENT

1 april 1966. — Verenigde Kamers.

Eerste-Voorzitter : Baron H. Thienpont.

Voorzitter : M. Daniël Verougstraete.

Raadsheren : M.M. Vanparijs, Beeckman,
Le Fevere de Ten Hove, Moerenhout en De Witte.

Procureur-generaal : M. J. Matthijs.

Advokaten : Mrs. Bonjé, loco Mr. Biltris, en
Mr. L. Van Hoecke (allen van Antwerpen).

Verbintenissen. — Ongeoorloofde oorzaak. — Overeenkomst tussen bouwheer en tekenaar-techniker niet houder van het diploma van architect. — Plans mede-ondertekend door een architect. — Wet van 20 febr. 1939 op de bescherming van de titel en het beroep van architect. — Wet van openbare orde. — Ontduiking. — Vordering tot betaling van saldo van ereloon. — Niet-ontvankelijkheid.

Wanneer, met het oog op het opmaken van de plans en van het lastenboek van een op te richten gebouw, de bouwheer beroep doet op de diensten van een tekenaar-techniker, die echter niet in het bezit is van een diploma vereist om de titel van architect te voeren, en deze tekenaar-techniker, met het oog op de aanvraag van de bouwheer tot het bekomen van de vereiste bouwvergunning, de door hem alleen opgemaakte en daartoe voor te leggen plans enkel occasioneel doch mits commissie, laat ondertekenen door een werkelijk gediplomeerd architect, zijn dergelijke handelingen een ontduiking van de wet van 20 februari 1939 op de bescherming van de titel en het beroep van architect, wet die de openbare orde aanbelangt.

De verbintenissen uit de overeenkomst tussen bouwheer en pseudo-architect ontstaan, wortelen dan ook in een ongeoorloofde oorzaak, strijdig met de openbare orde; de vordering ingesteld door laatstgenoemde en zijn medeplichtige tot betaling van het door de bouwheer verschuldigd ereloon dient derhalve als niet ontvankelijk te worden afgewezen, zelfs al dient te mogen aanvaard worden dat de bouwheer op zeker ogenblik tijdens de uitvoering van de overeenkomst het gebrek aan hoedanigheid van architect in hoofde van zijn medecontractant gekend heeft.

In zake echtgenoten Penon-Janbroers t./
Montmirail en Sol.

Advies van het O.M.

1. Nopens hetgeen voorafgaat.

a) De bij dagvaardigingsexploot van 31 mei 1956 door geïntimeerde Montmirail en Sol vóór de rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen ingestelde vordering strekte tot solidaire veroordeling van appellanten, de echtge-

noten Penon-Janbroers, tot betaling van een geldsom ten bedrage van 58.500 fr., zijnde naar luid van de stelling van oorspronkelijke aanleggers, het saldo van een hun door appellanten verschuldigd ereloon waarop zij voorheen een voorschot van 15.000 F. hadden betaald, wegens het opmaken, in 1954, ingevolge opdracht van appellanten, van een voorontwerp, een uitvoeringsontwerp en een lastenboek, voor het bouwen van een appartementsvilla, aan de Provincieweg, te Boechout bij Antwerpen.

Na een door de rechtbank bevolen persoonlijke verschijning van partijen, heeft de eerste rechter hoofdzakelijk zijn aandacht besteed aan de « billijkheid » van de aan het geschil te verlenen oplossing, en het als « redelijk » geacht het ereloon te bepalen op 3 % van de kostprijs van het gebouw (1.700.000 fr.), hetzij 51.000 fr., zodat bij vonnis van 12 juli 1957, appellanten veroordeeld werden tot betaling van dit bedrag, min het reeds uitbetaalde voorschot van 15.000 fr., hetzij 36.000 fr.

b) Op het door de echtgenoten Penon-Janbroers tegen dit vonnis ingesteld hoger beroep, en op het naderhand incidenteel beroep van geïntimeerden, heeft het Hof van beroep te Brussel, bij arrest van 17 januari 1961, beide rechtsmiddelen ontvankelijk verklaard, de opgeworpen niet-ontvankelijkheid van de oorspronkelijke eis in hoofde van tweede geïntimeerde Sol afgewezen, de in hoger beroep door appellanten voor de eerste maal geformuleerde wederis tot terugbetaling van het voorschot van 15.000 fr. afgewezen als zijnde een nieuwe eis en het incidenteel beroep van geïntimeerden eveneens afgewezen als zijnde niet gegrond.

Ten opzichte van het hoofdzakelijk beroep, heeft het Hof, vaststellende dat eerste geïntimeerde Montmirail niet de hoedanigheid had van architect, geoordeeld dat geïntimeerden er derhalve niet toe gerechtigd waren voor de door hen gepretendeerde diensten een ereloon aan te rekenen op grond van de gebruikelijke barema's inzake architectenloon, doch wel enkel op grond van hun werkelijke prestaties geleverd binnen het raam van de tussen partijen bestaande contractuele verbintenissen; het door appellanten verschuldigd bedrag werd « ex aequo et bono » bepaald op 45.000 fr., min het reeds betaalde voorschot van 15.000 fr., zodat appellanten veroordeeld werden tot betaling van 30.000 fr.;

c) Tegen dit arrest hebben appellanten een voorziening tot cassatie ingesteld, gegrond op drie verschillende middelen, waarvan het eerste, afgeleid uit de schending van art. 97 van de Grondwet, bij arrest van 2 maart 1962, aanvaard werd, terwijl het Hof van Cassatie de twee andere middelen niet heeft onderzocht, daar ze geen meer uitgebreide verbreking konden medebrengen.

Het Opperste Gerechtshof oordeelde immers dat het arrest van het Hof van beroep te Brussel gewezen werd op grond van een duistere, tegenstrijdige en dubbelzinnige motivering.

Inderdaad, onzekerheid liet het aangevochten arrest heersen over de vraag of het Hof van beroep geoordeeld had dat de echtgenoten Penon-Janbroers zich ertoe verbonden hadden te betalen : ofwel aan tweede geïntimeerde Sol een bedrag gelijk aan 10 % van hetgene zij aan eerste geïntimeerde Montmirail zouden uitkeren, ofwel een globale som aan beide geïntimeerden, ofwel nog een som aan eerste geïntimeerde Montmirail alleen, onder last voor laatstgenoemde van 10 % ervan aan tweede geïntimeerde Sol te storten.

Doch, aan de andere kant, stelde hetzelfde arrest, niet zonder tegensrijdigheid, vast dat tweede geïnti-

meerde Sol, krachtens een beweerde overeenkomst, Montmirail zou worden betaald, en enkel dat percentage diende te ontvangen, terwijl het arrest niettemin appellanten veroordeelde om een globale som aan beide geïntimeerden uit te keren.

Het arrest van het Hof van beroep te Brussel werd dan ook verbroken, behalve in zover daarbij het hoofdzakelijk alsmede het incidenteel hoger beroep ontvankelijk en de wedereis van appellanten niet ontvankelijk werden verklaard en deze laatste afgewezen werd.

Uw Hof, naar hetwelk de aldus beperkte zaak verwezen werd, dient dus nog enkel te onderzoeken:

1. of de oorspronkelijke eis van geïntimeerden al dan niet ontvankelijk is;

2. en, ingeval van eventuele ontvankelijkheid in welke mate deze eis als gegrond voorkomt.

2. *Al dan niet-ontvankelijkheid van de oorspronkelijke eis.*

Uit de gegevens van de overgelegde dossiers staan de volgende feiten vast:

1. Op het ogenblik waarop appellanten met eerste geïntimeerde Montmirail hebben gecontracteerd en hem, tegen vergoeding van diens prestaties, opdrachten hebben toevertrouwd die, naar luid van artikel 4 van de wet van 20 februari 1939 op de bescherming van de titel en van het beroep van architect, niet enkel alleen dienden, maar hoofdzakelijk alleen mochten vervuld worden door een architect, heeft Montmirail, naar luid van zijn eigen bekentenissen, aan de echtgenoten Penon zorgvuldig verzwezen dat hij geen architect was (zie zijn verklaringen afgelegd tijdens het gerechtelijk strafonderzoek aan de hr. Onderzoeksrechter H. Carsau, te Antwerpen, op 17 december 1957). Montmirail heeft hen evenmin, op dit ogenblik, ter kennis gebracht dat, indien hij de plannen zou maken, hij daartoe beroep zou moeten doen op een gediplomeerd architect, die de plannen zou dienen goed te keuren en te ondertekenen, o.m. met het oog op de aanvraag en het verkrijgen van de bouwvergunning (zie zelfde verklaringen).

Zelfs toen Montmirail zich op 12 november 1954 met het definitief plan bij de echtgenoten Penon heeft aangeboden ten einde het door hen, in hun hoedanigheid van bouwmeester, te doen ondertekenen, en de echtgenoten Penon hem alsdan om uitleg hebben verzocht aangaande de vermelding op het plan van de naam van architect Sol en diens handtekening, naast die van Montmirail, met daaronder de stempel «Sambouw», heeft Montmirail aan de echtgenoten Penon wijs gemaakt dat de hr. Sol een architect was met dewelke hij samenwerkte, zoals dit voorheen voor Montmirail het geval was toen hij samenwerkte met zekere hr. Van Meerbergen, een architect, die vroeger voor rekening van de echtgenoten de plannen van hun villa-woning had gemaakt, doch sindsdien uitgeweken was naar Canada (zie zelfde verklaringen).

Op ditzelfde ogenblik heeft Montmirail aan de echtgenoten Penon nog steeds zijn gebrek aan hoedanigheid van architect verzwezen en hun evenmin gezegd dat hij de hr. Sol nodig had omdat deze als werkelijk architect het plan moest ondertekenen en de verantwoordelijkheid ervan moest opnemen (zie zelfde verklaringen).

Kortom, zowel bij het verstrekken door de echtgenoten aan Montmirail van hun eerste opdracht als wel tijdens de uitvoering van de overeenkomst, met

name bij de goedkeuring door hun handtekening van het dientengevolge opgemaakt plan, heeft Montmirail, wetens en willens de onwettelijkheid van het door hem, bij het sluiten van de wederkerige overeenkomst, beoogd doel verborgen, met name: dat met het vanzelfsprekend oogmerk daarvoor het gebruikelijk ereloon te ontvangen, hij die geen architect is, opdrachten aanvaardde, en zich ertoe verbond deze tot een goed einde te brengen, terwijl, naar luid van de gebiedende bepalingen van de wet van 20 februari 1939, dergelijke opdrachten slechts konden worden toevertrouwd en uitgevoerd door een gediplomeerd architect.

2. Uit de eigen verklaringen van tweede geïntimeerde architect Sol, door hem afgelegd aan de hr. Onderzoeksrechter H. Carsau, te Antwerpen, op 23 januari 1958, tijdens het gerechtelijk strafonderzoek ingesteld ten laste van Montmirail wegens het zich in het openbaar toekennen van de titel van architect, zonder daartoe gerechtigd te zijn, wanbedrijf wegens hetwelk Montmirail definitief veroordeeld werd bij arrest van het Hof van beroep te Brussel dd. 10 januari 1959, is overduidelijk gebleken dat Sol nimmer met de echtgenoten in contact gekomen is, en deze personen, vóór het instellen van de oorspronkelijke eis, niet eens kende, tenzij bij name, meer bepaald wanneer, krachtens een tussen hem en Montmirail gesloten overeenkomst, waardoor hij 10 % zou ontvangen van het aan Montmirail betaalde ereloon, architect Sol het door Montmirail opgemaakt en hem voorgelegd plan heeft ondertekend, ten einde het aldus mogelijk te maken dat, bij het indienen van de aanvraag tot bouwvergunning, het plan door het College van burgemeester en schepenen zou kunnen aanvaard en eventueel goedgekeurd worden (zie ook de verklaring afgelegd door architect Sol tijdens de persoonlijke verschijning van partijen vóór de rechtbank te Antwerpen op 29 maart 1957).

Architect Sol heeft dus ten slotte, mits vergoeding enkel zijn naam, zijn hoedanigheid, en zijn handtekening geleend aan Montmirail, en dit buiten de voorafgaande toestemming van de echtgenoten Penon, welke in dat verband dan nog door Montmirail nopens de werkelijke draagwijdte van de tussenkomst van architect Sol om de tuin werden geleid.

In feite, was architect Sol de medeplichtige van Montmirail bij het plegen van het wanbedrijf, waarvoor laatstgenoemde veroordeeld werd, en, indien Sol als dusdanig niet vervolgd werd, zo is dit wellicht enkel te wijten aan het feit dat de wet van 20 februari 1939 de medeplichtigheid aan het wanbedrijf voorzien bij haar artikelen 1 en 10 niet strafbaar stelt.

Hoe dan ook, van een rechtstreekse overeenkomst tussen de echtgenoten Penon en architect Sol kan bezwaarlijk gewag worden gemaakt.

3. Weliswaar kan, zoals geïntimeerden het voorhouden, aangevoerd worden dat, in het door hen op 12 november 1954 bij het College van burgemeester en schepenen der gemeente Boechout ingediend verzoek tot bouwvergunning, appellanten schriftelijk hebben verklaard dat de hr. Sol hun architect was, bescheid dat door hen en door Sol ondertekend werd. Doch er dient te worden onderstreept:

a) dat dit bescheid de hr. Sol vermeldt als architect van «Sambouw» d.i. de loutere fantasistische benaming waaronder Montmirail zijn tekenaarsbedrijf uitoefende (zie in fine de verklaringen des aangaande, afgelegd door Montmirail aan de hr. Onderzoeksrechter H. Carsau, te Antwerpen, op 17 december 1957); het opgegeven adres is trouwens dit van Montmirail, te

Berchem-Antwerpen, en geenszins dit van de hr. Sol, die architect is te Lier.

b) hoofdzakelijk, dat dit verzoek tot bouwvergunning dezelfde datum draagt als die van het uitvoeringsplan, d.i. 12 november 1954, d.w.z. het ogenblik waarop, naar luid van de eigen bekentenissen van Montmirail waarvan reeds hierboven (onder 1.) gewag werd gemaakt, Montmirail aan de echtgenoten Penon — en dit op hun verzoek om uitleg — wijs maakt dat de hr. Sol een architect is, met dewelke hij samenwerkt, net zoals hij, Montmirail, vroeger de medewerker was van architect Van Meerbergen.

Uit deze vaststellingen, zou reeds ernstige twijfel kunnen rijzen nopens de vraag of er werkelijk kan aanvaard worden dat appellanten met architect Sol zouden hebben gecontracteerd?

Doch, zelfs indien men ertoe mocht besluiten dat deze vraag in bevestigende zin moet worden beantwoord, en dat derhalve de eis door architect Sol tegen appellanten ingesteld, evenals de tegen hem door Montmirail ingestelde eis, op werkelijke contractuele grond gevestigd is, dan nog dient deze door beide geïntimeerden gezamenlijk ingestelde vordering, naar ons oordeel, als onontvankelijk te worden afgewezen, en wel om de volgende redenen.

1. De bepalingen van de wet van 20 februari 1939, en meer in het bijzonder de artikelen 1 en 4 van deze wet, raken de openbare orde (Zie o.m.: Brussel, 20 juni 1958, Pas. 1959, II, 111; Brussel, 12 december 1958, Pas. 1959, II, 183); artikel 1 wordt trouwens door middel van straffen gesanctioneerd (art. 10), terwijl het doel van deze wet en haar draagwijdte, voorgelicht door de voorbereidende werken, er op wijzen dat zij door haar als essentieel beschouwde belangen van de gemeenschap betreft, althans, zowel in het publiek als in het privaät recht, rechtsgronden vastlegt, waarop ten dele de economische orde van de maatschappij, ja zelfs de openbare veiligheid bij de uitoefening van het bouwbedrijf, gevestigd zijn.

2. Wortelen derhalve in een ongeoorloofde oorzaak de overeenkomsten welke, naar de bedoelingen van partijen, of van één der partijen buiten het weten van de andere partij, of juist gezegd naar de drijfveer waarmee zij bezielde zijn of is, ertoe strekken de bepalingen van een wet, die de openbare orde raakt, tegen te gaan of te ontduiken.

Artikel 4 van bovenvermelde wet van 20 februari 1939 bepaalt dat de Staat, de provincies, de gemeenten, de openbare instellingen en de partikulieren een beroep moeten doen op de medewerking van een architect voor het opmaken van de plans en de controle op de uitvoering der werken, voor dewelke door de wetten, besluiten en reglementen een voorafgaande aanvraag om toelating tot bouwen is opgelegd, — wat in casu het geval was —.

Op grond van de vaststaande feiten waarop wij hierboven de aandacht hebben gevestigd, zomede van de omstandigheden waarin, mits de bedrieglijke verzwijging door Montmirail van zijn gebrek aan hoedanigheid van architect, de tussen hem en de echtgenoten Penon overeenkomst gesloten en de er bij voorgeschreven opdrachten bepaald werden, kan bezwaarlijk ontkend worden dat, op het ogenblik waarop de wederkerige verbintenissen tussen partijen tot stand kwamen, deze overeenkomst niet behept was met een ongeoorloofde oorzaak, met name de bedoeling in hoofde van Montmirail, en buiten het weten van appel-

lanten, laat staan buiten hun medewerking, de bepalingen van de wet van 20 februari 1939 te ontduiken.

Deze ontduiking komt dan nog vooral tot uiting in de overeenkomst gesloten tussen Montmirail en Sol, en diens optreden, met name het louter occasioneel ondertekenen van plans door Montmirail opgemaakt en het opstrijken van een commissie, zodat de tussenkomst in zake van de architect eigenlijk op niets uitliep, tenzij op een werkelijke medeplichtigheid aan een formele inbreuk op de wet gepleegd door Montmirail.

Beide geïntimeerden hebben derwijze samen medegewerkt tot het bereiken van één en hetzelfde onwettig doel.

3. Op grond van de artikelen 1131 en 1133 - B.W., kunnen de verbintenissen welke uit dergelijke overeenkomsten voortspruiten, geen gevolg hebben.

Anders gezegd, zij die zoals geïntimeerden in een overeenkomst een onwettelijk doel hebben betracht kunnen er de uitvoering van in rechte niet vorderen en evenmin enig uitwerksel van zodanige overeenkomst tegen de medecontractant inroepen: «*Nemo auditur propriam turpitudinem allegans*».

(Zie in dat verband: J. Limpens en J. Van Damme, Examen de jurisprudence, Les obligations, 1956-1959, in R.C.J.B. 1960, blz. 368 tot 370, nrs. 57 tot en met 59, en blz. 373-374, nr. 63, 1960-1963, in R.C.J.B. 1964, blz. 494, nr. 45 en blz. 496, nr. 49.)

4. Waar echter verder zou kunnen beweerd worden dat appellanten uiteindelijk, en meer bepaald bij het indienen van het verzoek tot bouwvergunning, niet enkel hebben geweten dat de overeenkomst behept was met een ongeoorloofde oorzaak, doch zelfs alsdan zouden hebben medegewerkt tot het bereiken van het onwettig doel van de overeenkomst, waarvan zij aanvankelijk de ongeoorloofde oorzaak niet kenden, is nochtans zonder praktisch belang de vraag of de daaruit volgende nietigheid volstrekt is en door de rechter ambtshalve moet worden ingeroepen, ofwel betrekkelijk is en enkel door de partij, van dewelke op grond van de overeenkomst iets geëist wordt, kan worden ingeroepen.

Inderdaad, wordt vooreerst de nietigheid wegens ongeoorloofde oorzaak door appellanten thans vóór uw Hof uitdrukkelijk ingeroepen, terwijl, aan de andere kant, appellanten geen terugbetaling eisen van de door hen aan eerste geïntimeerde betaalde som van 15.000 fr., zodat er dienvolgens geen aanleiding bestaat tot toepassing van het principe «*in pari causa turpitudinis cessat repetitio*».

3. Besluit.

Zonder de verdere argumentatie van partijen te onderzoeken, en o.m. de door appellanten opgeworpen nietigheid van de overeenkomst wegens bedrog, of wegens dwaling, menen wij te moeten besluiten tot de niet-ontvankelijkheid van de oorspronkelijke eis van geïntimeerden wegens de ongeloofde oorzaak van deze overeenkomst, en dienvolgens tot de gegrondheid van het hoofdzakelijk beroep en de ongegrondheid van het incidenteel beroep.

Arrest

Gezien het cassatiearrest van 2 maart 1962 dat op de voorziening van appellanten, de echtgenoten Georg Penon-Maria Janbroers, het arrest van het Hof van Beroep te Brussel dd. 17 januari 1961 verbreekt, be-

halve in zover het de beroepen, zo principaal als incidenteel, ontvankelijk verklaart en de tegeneis wegens niet ontvankelijkheid afwijst;

Gezien het exploit van 18 december 1962, houdende de betekening van voormeld arrest met dagvaarding om het rechtsgeding voort te zetten;

Gezien de uitgifte van het beroepen vonnis, op 12 juli 1957 door de Rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen op tegenspraak gewezen;

Overwegende dat geïntimeerden, de bouwkundige Jozef Montmirail en de architect Antoon Sol, voor het maken van voorontwerp, plans en lastenboek voor het bouwen van een dubbele villa, bestaande uit vier appartementen, een ereloon aanrekenen van 73.500 frank en uit dien hoofde betaling vorderen van een saldo, groot 58.500 frank;

Overwegende dat tweede appellante vroeger een landhuis liet bouwen naar plans en onder toezicht van een architect die, vóór zijn vertrek naar het buitenland, voor later uit te voeren bouwwerken de tussenkomst had aanbevolen van zijn medewerker Montmirail, ofschoon deze geen architect is;

Overwegende dat Montmirail door appellanten hoofdzakelijk belast werd met het opmaken van een bouwplan waarover, na hun goedkeuring, bouwvergunning zou verleend worden; dat hij deze taak vervuld heeft maar dat, bij gemis aan eigen bekwaamheid, de bouw-aanvraag en de bijgaande plans de handtekening van architect Sol dragen;

Overwegende dat Sol, in zijn hoedanigheid van architect, de administratieve bescheiden ondertekende in uitvoering van een afzonderlijke overeenkomst afgesloten met Montmirail, die zich tegenover appellanten tot deze prestatie verbonden had; dat terwijl Sol voor de eerste rechter erkende (proces-verbaal persoonlijke verschijning) dat een eventuele rechtsverhouding tussen hem en appellanten op geen onderlinge contractuele band berust, hij ook, als architect, tegenover hen geen vorderingsrecht bezit wegens dienstenverhuring, zelfs al hebben zij van zijn medewerking gebruik gemaakt;

Overwegende dat Sol het bewijs niet aanbrengt van enig recht op betaling van ereloon door appellanten; dat de gezamenlijke vordering dienaangaande in zijnen hoofde als ongegrond voorkomt;

Overwegende dat Montmirail niet in het bezit is van een diploma vereist om de titel van architect te voeren; dat hij, op correctionele vervolging, deswege door het Hof van beroep te Brussel veroordeeld werd om het plan, gevoegd aan de bouwaanvraag van appellanten, mede-ondertekend te hebben met architect Sol;

Overwegende dat de Wet van 20-2-1939 op de bescherming van de titel en het beroep van architect, de titel van architect op wettelijke normen institueert; dat deze Wet, zoals het bovenschrijft zelf zegt, in de eerste plaats met private belangen verband houdt maar ook, ten overstaan van meerdere aspecten der architectenactiviteit, de openbare orde aanbelangt;

Overwegende dat art. 10 een strafsanctie bepaalt voor wie zich, zonder daartoe gerechtigd te zijn, in het openbaar de titel van architect toekent; dat nochtans voormeld artikel niet toelaat, de loutere materiële uitvoering van architectentaken, te dekken door het begrip « aanmatiging van titel », welke alleen als delict is aangemerkt;

Overwegende eensdeels, dat art. 1 de uitoefening van het beroep van architect ontzegt aan personen die geen rechtmatige titeldrager zijn, en dat anderdeels art. 4 de bouwheer de verplichting oplegt, beroep te doen op de medewerking van een architect voor het

opmaken van plans en de controle op de uitvoering der werken, voor welke door de wetten, besluiten en reglementen een voorafgaande aanvraag om toelating tot bouwen is opgelegd; dat aldus bepaalde taken van het architectenberoep, wettelijk en uitsluitend, de gemachtigde drager van de titel voorbehouden zijn; dat vervolgens de overtreder van deze wetsbepalingen zich aan een burgerrechtelijk delict plichtig maakt;

Overwegende dat, ondanks de samenwerking tussen Montmirail en architect Sol, het bewijs voorligt dat Montmirail, als enige medecontractant van de bouwheer, voor zich persoonlijk het bouwplan concipieerde en uitwerkte tot tenuitvoerlegging der bestreden overeenkomst, waarbij hij de verbintenis aanging architectenwerk te presteren;

Overwegende dat appellanten terecht de nietigheid der overeenkomst wegens ongeoorloofde oorzaak tegenwerpen; dat ze nochtans ten onrechte voorstaan, dat hun toestemming verkregen werd ingevolge bedrog of dwaling;

Overwegende dat appellanten op de medewerking van Montmirail beroep deden op raad van hun vroegere architect; dat Montmirail, alhoewel hij in de uitvoering der overeenkomst daden stelde die de toe-eigening van de titel van architect impliceren, tegenover appellanten nooit de verklaring aflegde dat hij deze hoedanigheid bezat; dat appellanten, als vertrouwd met het bouwvak, onmiddellijk de reden moesten gissen van de tussenkomst van architect Sol voor het indienen der bouwaanvraag en de bijhorende plans; dat de ereloonberekening, zoals deze door appellanten wordt voorgehouden, een architect onwaardig was; dat de bescheiden van de bundel aantonen, dat appellanten enkel begaan waren om de vergunning te bekomen over het bouwplan van Montmirail en verder de medewerking van iedere architect overbodig achten;

Overwegende dat de litigieuze overeenkomst, als strijdig met de openbare orde, geen gevolg kan hebben (Art. 1131 en 1133 B.W.); dat de vordering van Montmirail die, voor voorwerp en oorzaak, uitsluitend op deze overeenkomst steunt, als niet ontvankelijk dient afgewezen;

Om deze redenen,

Het Hof,

Gelet op artikel 24 van de Wet van 15 juni 1935, Gehoord in openbare terechtzitting de heer Procureur-generaal J. Matthijs in zijn eensluidend advies,

Alle andere en meeromvattende besluiten als ongegrond verwerpend,

Verklaart het beroep gegrond en het incidenteel beroep ongegrond; dienvolgens vernietigt het bestreden vonnis en opnieuw recht doende, ontzegt de vordering van architect Sol als ongegrond en wijst ze af; verklaart de vordering van Montmirail niet ontvankelijk.

Veroordeelt geïntimeerden Montmirail en Sol tot de kosten van beide aanleggen, met inbegrip van deze gevallen op de beroepsinstantie voor het Hof van beroep te Brussel.

Abonneert U op Rechtskundig Weekblad

RECHTBANK VAN EERSTE AANLEG TE HASSELT

1e Kamer. — 28 juni 1965.

Voorzitter: M. Kranzen.
 Rechter: M.M. Périlleux en Strauven.
 Advocaten: Mrs. Demal en Clerx.

**Pensioenen. — Voor zelfstandigen. — Bijdragen. —
 Wet van 12 april 1965. — Verjaring. — Vervaltermijn. — Van openbare orde.**

De wet van 12 april 1965 betreffende de pensioenen der zelfstandigen heeft de verjaring gesteld op vijf jaar voor al de bijdragen opgevorderd bij toepassing der wetten van 30 juni 1956 en 28 maart 1960 te rekenen vanaf 1 januari die volgt op het jaar waarvoor ze verschuldigd zijn. Dit is geen gewone verjaring, maar een vervaltermijn, die bijgevolg niet kan worden onderbroken. Deze verjaring belangt de openbare maatschappelijke orde aan en moet derhalve ambtshalve door de rechtbank worden opgeworpen.

R.P.Z. t/ Crooymans.

Gelet op de beroepsakte dd. 9 december 1964 bij exploit van gerechtsdeurwaarder R. Van der Veken van Hasselt en het bestreden vonnis in dato 24 september 1964, op tegenspraak tussen partijen door de Vrederechter van het Kanton Neerpelt gedragen, welk vonnis in regelmatige uitvoerbare uitgifte aan de Rechtbank wordt voorgelegd;

Overwegende dat het beroep beantwoordt aan de vereisten van de wet en de ontvankelijkheid ervan niet wordt betwist; dat er ook geen elementen aanwezig zijn van aard om in dit verband door de rechtbank van ambtswege te worden weerhouden;

Overwegende dat de eis van oorspronkelijke aanlegger, huidig appellant, de veroordeling van geïntimeerde beoogt in betaling van een totaal bedrag van 10.818 fr., als door hem verschuldigd ingevolge de wetgeving betreffende de rust- en overlevingspensioenen van de zelfstandigen, aan achterstallige bijdragen, verhoogd met intresten en boete, alsmede solidariteitsbijdragen over de jaren 1956 tot en met 1959;

Overwegende dat door het vonnis a quo enkel de bijdragen en solidariteitsbijdragen over het derde en vierde kwartaal 1959, samen 1.743,50 fr. werden toegekend; dat de eraan verbonden intresten en boete niet verschuldigd werden genoemd bij gebrek aan wettelijke invertetelling, voor het overige de eis als verjaard zegt bij toepassing van art. 2277 B.W.B.;

Overwegende dat sedert de inleiding van huidig geschil de wet van 12 april 1965 de verjaring gesteld heeft op vijf jaar voor al de bijdragen opgevorderd bij toepassing der wetten van 30 juni 1956 en 28 maart 1960 te rekenen vanaf 1 januari die volgt op het jaar waarvoor zij verschuldigd zijn;

Overwegende dat uit art. 2 van die wet moet worden afgeleid dat dit geen gewone verjaring maar een vervaltermijn is, die bijgevolg niet kan onderbroken worden;

Overwegende dat derhalve al de bijdragen verschuldigd voor de beschouwde jaren verjaard zijn, zelfs wanneer een vonnis werd geveld, voor zover de beroepstermijn nog open was;

Dat deze verjaring ook de openbare maatschappelijke orde aanbelangt en derhalve ambtshalve door de rechtbank moet worden opgeworpen (R.W. 1964-1965, kol. 1839);

Gelet op de voorschriften van de artt. 2 - 30 tot 37 der wet van 15 juni 1935, welke werden nageleefd;

Om deze redenen:

De Rechtbank, zetelende in graad van beroep, de zetel regelmatig samengesteld zijnde, rechtdoende op tegenspraak, verklaart het beroep ontvankelijk;

Stelt ambtshalve vast dat al de door appellant gevorderde bijdragen, intresten en boeten verjaard zijn en stelt vast dat geïntimeerde van de tegen hem uitgesproken veroordelingen ontlast is;

Veroordeelt appellant in de kosten.

NOOT: In dezelfde zin Paul Pollet: De vijfjaarlijkse verjaring inzake bijdragen der pensioenen der zelfstandigen, in R.W. 1964-1965, 1837. Anders F. De Ley: Betreffende de vijfjarige verjaring inzake de bijdragen van de pensioenen der zelfstandigen, in R.W. 1965-1966, 1129.

**RECHTBANK VAN KOOPHANDEL
TE KORTRIJK**

17 maart 1966

Voorzitter: M. J. Meersseman.
 Referendaris: M. Vandekerckhove.
 Advocaten: Mrs. Pierre Roose, W. Lietaer q.q. en Ch. Leysen.

Handelszaak. — Zaakvervangende. — Pand der handelszaak. Schuldvorderingen. — Toepasselijkheid van art. 1 der wet van 5 mei 1872 op het handelspand. — Toepasselijkheid van art. 1.690 B.W.

De handelszaak wordt doorgaans beschouwd als een feitelijke algemeenheid van goederen waaraan een eigen bestaan wordt toegekend in deze zin dat zij als een eenheid dezelfde blijft, ook al vindt een wisseling van bestanddelen plaats, zodat diegene die enig recht op de algemeenheid heeft, een gelijk recht op de in de plaats getreden goederen kan doen gelden.

Zaakvervangende treedt aldus geregeld in de handelszaak op.

De opsomming der bestanddelen, die volgens art. 2 der wet van 25 oktober 1919 het voorwerp van het pand der handelszaak uitmaken, is exemplatief, zodat ook andere elementen van de handelszaak contractueel tot de inhoud van het pand kunnen behoren. Wanneer partijen ter zake geen aanduiding der bestanddelen van het pand hebben gegeven, omvat dit pand enkel de waarden opgesomd in art. 2, 1° lid.

Inschulden, wissels en het gereed geld kunnen als activa-bestanddelen der handelszaak in de pandovereenkomst opgenomen worden.

Art. 1 der wet van 5 mei 1872 op het handelspand is niet toepasselijk op het pand op handelszaak, daar in de wet van 25 oktober 1961 nergens naar vernoemd artikel verwezen wordt. Het laatste lid van vernoemd artikel is niet toepasselijk, daar de buitenbezitstelling niet is vereist, terwijl het eerste lid niet ter sprake komt waar men niet staat voor een reëel contract.

De naleving van de vormvoorschriften van art. 1.690 B.W. om het pand tegenstelbaar aan derden te maken, is terzake niet vereist daar het geschil slaat op de inhoud van de pandovereenkomst en niet op de cessie der pandgoederen.

De inpandgeving der handelszaak is tegenstelbaar aan derden, door de publicatie, bestaande in de inschrijving op het Kantoor der Hypotheken, welke publicatie de betekening van de overdracht bij het gewone handelspand vervangt.

N.V. «Generale Bankmaatschappij» t./ Lietaer W. curator van de N.V. «Filature Europa Spinnerij» en de N.V. «Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid».

Toepassende art. 2, 10, 37 en 41 der wet van 15 juni 1935;

Gezien de daging van 29 december 1965, waarbij de Bank jegens de gedaagden vordert:

1) te horen zeggen voor recht:

a) dat «de schuldvorderingen, waardepapieren en speciën» rechtsgeldig tot haar pand van de handelszaak behoren met dien verstande dat voor elke indeplaatsstelling van koopwaren verworven met één of meer van deze elementen 50% van de verkoopprijs dezer waren aan de Bank te goede komen,

b) dat de Bank voor de voormelde elementen pandhoudster is in eerste rang;

2) te horen het pandbeslag, gevolg aan het bevelschrift van de Voorzitter van deze rechtbank dd. 6 september 1965, geldig en waardevol verklaren en dienvolgens haar machtiging te horen verlenen om de voormelde elementen te verzilveren en de opbrengst ervan te innen, langs de gerechtelijke mandataris(sen) om, tot beloop van het haar door het handelspand gewaarborgde tegoed;

3) zich hoofdelijk tot de kosten van het geding te horen veroordelen;

Gehoord de Rechter-Commissaris J. Meersseman in zijn verslag ter openbare zitting;

Gehoord alle de partijen in haar middelen en besluiten;

Overwegende dat de N.M.K.N. door akte van 28 okt. 1959, gepubliceerd op 31 oktober 1959 een pand op de handelszaak van de gefailleerde N.V. Europa Spinnerij voor 20 miljoen met rente en kosten verwierf en dat de publicatie als elementen van de handelszaak aanduidt: «al de elementen en meer bepaald het materieel, de uitrusting en de meubilering»;

Overwegende dat de Bank door akte van 13 januari 1961, gepubliceerd op 19 januari 1961 in het Kantoor der Hypotheken, een pand op de handelszaak van de gefailleerde N.V. Europa Spinnerij voor 8 miljoen met rente en kosten verwierf en dat de publicatie als elementen van de handelszaak aanduidt: «de inschrijving in het handelsregister te Kortrijk onder nr. 66.315 — de cliënteel — een stock koopwaren — speciën in kas — verscheidene schuldvorderingen — tegoeden in postcheck of/en banken — titels in portefeuille — handels effecten — rollend en vervoermaterieel — het materieel dat naderhand zou aangekocht worden, vanaf het ogenblik van zijn aanwerving»;

Overwegende dat het geschil ter zake beperkt is tot het volgende: «de schuldvorderingen, waardepapieren en speciën behoren rechtsgeldig tot het pand in eerste rang van de Bank op de handelszaak met al de gevolgen vanden, ook na zaaksvervangning»;

Overwegende dat de curator deze stelling ontkent en de afwijzing van de eis vraagt;

Overwegende dat de N.M.K.N. zich eveneens tegen de eis van de Bank verzet en door regelmatige weder-eis, ingesteld bij de besluiten van 1 februari 1966, vordert dat de inschulden, waardepapieren en speciën tot

het voorwerp van haar eerstingeschreven pand op de handelszaak behoren met al de gevolgen vanden;

Overwegende dat de handelszaak een samenstel is van vele en verschillende bestanddelen die samen soms als een roerend goed worden beschouwd;

Overwegende dat een stoffelijke zaak is «ieder deel der stoffelijke natuur dat voor uitsluitende heerschappij van de mens vatbaar is en voor hem van waarde is en dat door het recht als één geheel wordt beschouwd» (Asser-Scholten, blz. 2);

Dat dit vatten als een geheel gradaties vertoont: een autobus is een geheel, spijt zijn samenstelling uit verschillende delen en spijt herhaalde wisseling van banden, vernieuwing van onderdelen of koetswerk, enz.;

Dat een goederenvoorraad een geheel kan zijn zoals een autobus, ook een complex kan zijn van zelfstandige vervangbare zaken met eigendomsmogelijkheid op afzonderlijke vervangbare zaken, ook als een algemeenheid van zaken kan worden gezien;

Overwegende dat een algemeenheid van zaken onder een dubbel oogpunt kan worden beschouwd vooreerst als een universitas facti (een verzameling van op zichzelf zelfstandige zaken die in het verkeer als een eenheid worden erkend, bv. de bibliotheek of de kudde, de goedereninventaris), ten tweede als een universitas juris (een verzameling van zelfstandige zaken die in een bepaalde rechtsbetrekking als een eenheid worden beschouwd, bv. de nalatenschap, de huwelijksgemeenschap, het vennootschappelijk vermogen);

Overwegende dat de handelszaak doorgaans wordt beschouwd als een feitelijke algemeenheid van goederen waaraan een eigen bestaan wordt toegekend in deze zin dat zij als een eenheid dezelfde blijft ook al vindt een wisseling van bestanddelen plaats, zodat diegene die enig recht op de algemeenheid heeft, een gelijk recht op de in de plaats getreden goederen kan doen gelden;

Dat zaakvervangning aldus geregeld in de handelszaak optreedt daar zaakvervangning is het treden van een zaak in een rechtsbetrekking op grond, dat haar ontstaan of haar verkrijging door een bepaald persoon onmiddellijk samenhangt met het verlies van een andere zaak, die zich tevoren in een gelijke rechtsbetrekking bevond;

Dat de zaakvervangning, aanvankelijk geweigerd bij teloorgang van de in pand gegeven zaak (De Page, T. VI, nr. 1082) naderhand algemeen werd aanvaard o.m. op basis van art. 1303, 1934 B.W., art. 10 der H.W. van 16 december 1851 en de art. 6, 7 en 8 der wet op de verzekering van 11 juni 1874, alsmede art. 20 der warrantwet van 18 november 1862;

Dat de handelszaak geen rechtsgemeenheid is;

Dat zij een feitelijke economische algemeenheid is;

Overwegende dat, al naargelang de aard der onderneming of handelszaak, tot de inhoud ervan kunnen behoren: bedrijfsruimte, materieel en materialen, octrooien, merken en handelsnaam, boeken en bescheiden, telefoonnummer, voorraden, lopende contracten, vorderingen en schulden, vergunningen, bekantiging en relaties;

Dat voor een bepaalde rechtsleer de indeling in feitelijke en rechtsgemeenheden nietszeggend is (Ripert-Boulanger, 1948, T. I, nr. 3.502; Ripert, Aspects Juridiques du Capitalisme Moderne, nr. 78 en 121 in fine);

Overwegende inderdaad dat, naar het oordeel van de rechtbank, de handelszaak geen rechtskundige algemeenheid vormt die een roerend karakter heeft;

Dat van de regeling in de afzonderlijke rechtstelsels afhangt hoever de eenheidsgedachte doorgevoerd is;

Dat de betiteling door een wet van een handelszaak

op zichzelf nog geen aanwijzing is dat, in dat recht, die zaak ook als een eenheid, die aan andere regels dan de haar samenstellende delen onderworpen is, behandeld wordt;

Dat de handelszaak in ons recht geen rechtspersoon vormt en evenmin een rechtsalgemeenheid is;

Dat zij doorgaans als een feitelijke algemeenheid van goederen wordt aangezien, hoewel bepaalde auteurs spreken van een algemeenheid «sui generis» (Kluyskens, Zakenrecht, nr. 2, in fine);

Overwegende dat de rechtspraak dienaangaande uiterst verward is (rechtsalgemeenheid: Brussel, 23 mei 1931, B.J. 1931, 554; Brussel, 11 mei 1935, Pas. 3, 136; feitelijke algemeenheid, Hof Luik, 9 febr. 1942, Pas. 2, 76);

Overwegende dat deze betwistingen duidelijk zijn uiteengezet in de studie van J. Limpens, Rev. Banque, 1950, nrs. 4, 5, 6 en 7 en M.J.C. Renauld, Ann. Dr. Sc. Pol., T. XI, nr 46, p. 341;

Overwegende dat de handelszaak in pand kan worden gegeven maar onder de omstandigheden door de wet van 25 oktober 1919 bepaald (art. 1);

Dat het pand omvat «het geheel der waarden die de handelszaak uitmaken, met name de klandizie, het uithangbord, de handelsinrichting, de merken, het recht op de huurceel, het mobiliair van het magazijn en het gereedschap, dat alles behoudens strijdiging beding. Het mag de aanwezige voorraad opgeslagen waren, tot een bedrag van 50% hunner waarde, omvatten», (art. 2);

Overwegende dat de publicatie nodig om het pand aan derden tegenstelbaar te maken moet behelzen «de bijzondere aanwijzing van de in pand gegeven handelszaak, het nummer van de inschrijving in het handelsregister en de vermelding of het pand al dan niet de aanwezige voorraad opgeslagen waren bevat» (art. 4, ter);

Overwegende dat de opsomming der bestanddelen in het voormelde art. 2 louter exemplatief is, zodat ook andere elementen van de handelszaak contractueel tot de inhoud van het pand kunnen behoren;

Dat echter, wanneer partijen zoals de N.M.K.N. ter zake geen aanduiding over de uitgebreidheid der bestanddelen van het pand hebben gegeven, dit pand enkel de waarden omvat die met name in art. 2, 1e lid zijn aangeduid (Cambron, De la mise en gage des Fonds de Commerce, 1924, nr. 59);

Dat in dergelijk geval evenmin 50% van de aanwezige voorraad tot het pandobject behoort;

Dat ook de publicatie voor de kennis van de derden daartoe beperkt is;

Overwegende dat de partijen der pandovereenkomst in de regel de inschulden, de wissels en het gereed geld niet als activa-bestanddelen van de handelszaak in het contract opsommen;

Dat echter geen redenen voorhanden zijn waarom zij niet tot die activa-elementen kunnen behoren en dienvolgens door de contracterende partijen bij het sluiten van een pandovereenkomst op de handelszaak daadwerkelijk kunnen opgenomen worden onder de waardebestanddelen van het pand;

Dat zij voorwerp van een gewone pandovereenkomst kunnen zijn (Kluyskens, De Contracten, nr. 593);

Dat, waar in het pand op de handelszaak, de technische uitrusting, het materieel en het materiaal alsmede de helft van de stock is opgegeven als element, deze elementen een soort genus aanduiden waarvan de concrete species door de dynamiek van de zaak veelvuldig wisselen;

Dat aldus ook andere wisselende specieselementen

als de inschulden, de wissels en de speciën tot de contractuele activa-waarden van het pand op de handelszaak nominatim kunnen worden opgenomen;

Overwegende dat, waar de curator verwijst naar art. 1 der wet van 5 mei 1872 beschikkend als volgt: pand geeft voorrangrecht «indien het (pand) is gevestigd overeenkomstig de wijzen die in zaken van koophandel gelden voor de koop van gelijkaardige zaken en het voorwerp van het pand in het bezit is gesteld en gebleven van de schuldeiser of van een overeengekomen derde», de vraag rijst in hoeverre dit artikel van het gewone handelspand geldt voor het pand op de handelszaak;

Overwegende dat in de wet van 25 oktober 1919 nergens naar het voormelde art. 1 der wet van 5 mei 1872 is verwezen;

Dat het laatste deel (uit handen geven) bij het pand op de handelszaak ontegensprekelijk niet is vereist;

Dat, waar het pand op de handelszaak geen reëel contract is, ook de eerste «indien» van art. 1 niet vereist is voor het pand op de handelszaak;

Overwegende dat het verweer, als zouden de inschulden niet tot die contractuele activa-elementen van het pand op de handelszaak behoren, zonder dat dienaangaande de vormvoorschriften van art. 1690 B.W. ten einde tegenstelbaarheid jegens derden te verwerven nageleefd zijn (Cass. Fr. 21 juni 1950, D. 1952, Somm. p. 1) ter zake niet opgaat daar het geschil hier slaat op de inhoud van de pandovereenkomst en niet op de cessie der pandgoederen;

Dat art. 1690 en volgende B.W. slechts bij cessie gelden, d.i. op het ogenblik dat de pandhouder concrete inschulden wil overnemen, welk moment ter zake nooit voorkomt;

Overwegende dat bij een gewone pandovereenkomst van een inschuld art. 2075 B.W. voorziet dat de akte van pandgeving reeds bij de overeenkomst moet betekend worden aan de schuldenaar van deze inschuld ten einde te beletten dat de schuldenaar de pandgever ten nadele van de pandhouder betaalt en om de inpandgeving jegens alle derden te goeder trouw tegenwerpelijk te maken (concrete toepassing van art. 1690 B.W.);

Dat deze vereiste echter ingegeven door kommer voor de pandhouder, voortspruit uit het gemis aan publiciteit van de pandovereenkomst;

Dat deze vereiste ook geldt voor het handelspand (De Page, T. V, nr. 1041 E);

Dat het pand op de handelszaak echter om aan derden ook de schuldenaar tegenstelbaar te zijn, moet gepubliceerd worden door inschrijving op het Kantoor der Hypotheken, welke publicatie dienvolgens de betekening van de overdracht vervangt (Cambron, nr. 89 en vlg.; Fredericq, T. II, nr. 50);

Dat de inpandgeving van de inschulden niet gelijkstaat met een cessie vooreerst omdat de pandgever de titel van de inschulden niet uit handen geeft, slechts de inschulden als genus worden verpand met voortdurende zaakvervangende en er zelfs geen sprake van cessie zal zijn op het moment dat specifieke inschulden door het conservatoir beslag van art. 11 worden vastgelegd ten einde verzilvering en, zonder conservatoir beslag, worden vastgelegd ten einde realisatie;

Dat op dat ogenblik deze specifieke inschulden de concreet realiseerbare elementen van het handelspand vormen, waarvan de opbrengstprijs door de pandhouder wordt verwacht;

Overwegende dat bij de wettelijke dubbelzinnige regeling van het pand op de handelszaak twee elementen, die enigszins tegenstrijdig zijn, voortdurend mede-

spelen: vooreerst de handelszaak of onderneming als economische eenheid met voor een deel der elementen voordurende zaakvervanging wegens het dynamisch karakter van de onderneming en ten tweede de afzonderlijke beschouwing van de concrete bestanddelen waarmede deze economische eenheid werkt, concrete bestanddelen die als zaken of als rechten onderworpen zijn aan de specifieke wetten of rechtsregelen die deze losse elementen beheersen;

Dat in dit laatste geval de cessie van inschulden door de pandgever tijdens de loop der onderneming aan een derde vanzelfsprekend slechts tegenstelbaar is jegens de schuldenaar en andere derden mits naleving van art. 1690 B.W.;

Dat, eenmaal de concrete inschulden geïndividualiseerd door de optredende pandhouder ten einde realisatie, deze inschulden aan de eigenaar van de onderneming blijven behoren, zodat geen sprake is van cessie;

Dat echter de opbrengst van deze inschulden bij voorrang ten goede komt aan de pandhouder;

Overwegende dat diegenen die toepassing van art. 1690 B.W. vereisen, over het hoofd zien dat de wettelijke vereisten van art. 1 der wet van 5 mei 1872 niet gelden voor de voorwerpen begrepen in het pand op de handelszaak en dat de toepassing van de vormvereisten van art. 1690 B.W. overbodig is daar geen cessie moet gebeuren vermits het voorrecht van de pandhouder uitgeoefend wordt op het geld of de waarde van de inschulden (De Page, T. VI, nr. 1108, 4°);

Overwegende dat de Bank dienvolgens pandhoudster is in eerste rang op de inschulden, waardepapieren en speciën van de handelszaak;

Dat in de mate waarin een concrete inschuld, waardepapier of geldsom in de plaats treedt van koopwaren, slechts 50 % van de prijs dezer waren aan de Bank zal ten goede komen;

Overwegende inderdaad dat zoals vermeld, de N.M.K.N. slechts een pand heeft op de bij art. 2 der wet van 25 oktober 1919 opgesomde goederen of rechten zonder de voorraad;

Dat dienvolgens geen tegenstelling bestaat tussen het niet-bestaande pandrecht van de N.M.K.N. op de voorraad, de inschulden, de waardepapieren en de speciën en het wettelijk pandrecht van de Bank op deze bestanddelen;

Overwegende dat de wedereis van de N.M.K.N. derhalve niet opgaat;

Overwegende dat de beslagleggingen bij exploten van 28, 30 en 31 augustus 1965 geldig en waardevol zijn, dit in zoverre beslag werd gelegd op goederen van de handelszaak, niet op goederen van derden, zoals bv. het solidariteitsfonds van de werknemers;

Dat de Bank eveneens elk dubbel gebruik moet vermijden in deze zin, dat zij de waarde van inschulden niet mag cumuleren met de waarde van waardepapieren die dergelijke inschulden ten slotte als voorwerp hebben;

Dat én de Bank én de curator voor de nakoming van het bovenstaande moeten zorgen;

Overwegende dat het een onbegonnen werk is om in concreto na te gaan hoe de zaakvervanging economisch en financieel is verlopen;

Dat enkel het resultaat, voorwerp van de beslagleggingen, in aanmerking komt;

Overwegende dat evenmin enig juridisch gevolg te halen is uit het betwistbare onderscheid tussen productiemiddelen en productieresultaten;

Dat productieresultaten doorgaans opnieuw als productiemiddelen worden aangewend;

Overwegende dat enkel de wetgever zoals in Frankrijk, de inschulden, waardepapieren en gelden kan uitsluiten;

Dat deze bestanddelen, economisch en financieel gezien, onbetwistbaar tot de activa-elementen van de handelszaak behoren en dienvolgens gronden tot krediet kunnen vormen;

Overwegende dat het de beslaglegger niet verboden is om de rechtsgeldigheid van zijn beslag door de rechtbank te laten vaststellen onder voorwendsel dat de eis tot geldigverklaring van een conservatoir beslag noch bevolen noch voorzien is door de wet (Hrb. Brussel, 4 oktober 1945, J.C.F. 1946, 25);

Dat het conservatoir beslag, eenmaal geldig bevonden, van rechtswege executoir beslag wordt zonder dat de rechtbank dergelijke omzetting moet bevelen, iets waarvoor deze uitzonderingsrechtbank overigens onbevoegd zou zijn krachtens art. 14 der wet op de bevoegdheid;

Om deze redenen,

De Rechtbank, alle andere besluiten afwijzend;

Wijzende op de hoofdeis:

Zegt voor recht dat de Bank pandhoudster is in eerste rang op de inschulden, waardepapieren en speciën van de gefailleerde handelszaak;

Zegt voor recht dat zij in eerste rang de opbrengst van deze activa-posten zal ontvangen tot beloop van haar door het handelspand gewaarborgd nog open tegoed, echter met dien verstande dat, in de mate waarin een dezer activa-posten koopwaar vervangt, slechts 50 % van de prijs dezer waren aan de Bank zal ten goede komen;

Machtigt de Bank...

Kosten van het geding ten laste van de boedel, behalve de kosten van het geding ingesteld tegen de N.M.K.N., die ten laste zijn van deze verweerster;

Wijzende op de wedereis van de N.M.K.N.:

Verklaart deze ongegrond, gebeurlijke kosten ervan te haren laste;

Verklaart het vonnis uitvoerbaar bij voorraad, niet-tengestaande elke voorziening en zonder borgstelling.

VREDEGERECHT BEVEREN-WAAS

14 december 1965.

Vrederechter: Mr. Van Hassel.

Advokaten: Mrs. P.M. Orban en Eykerman.

Pacht. — Verkoop van het verpachte goed. — Beding in de koopakte ten voordele van de pachter. — Eerste ingebruikneming. — Pachtovereenkomst met vaste datum. — Ontbreken van elke overeenkomst welke de vervroegde opzeg toelaat. — Opzeg ongegrond. — Tegeneis wegens tergend en roekeloos geding. — Gebrek aan voorzichtigheid en vooruitzicht.

Wanneer in een notariële akte van verkoop bedongen wordt dat de koper de rechten van de pachter moet eerbiedigen heeft de pacht hierdoor zekere datum ten opzichte van de koper verkregen en kan hij art. 1743 B.W. niet invoeren.

Wanneer bij het inspannen van het geding de aanlegger blijkt geeft van onvoldoende voorzichtigheid of vooruitzicht moet hij de schade, hierdoor aan verweerder veroorzaakt, vergoeden.

Goossens t./ De Bock.

Gezien de dagvaarding van gerechtdeurwaarder Caestecker Jozef te Beveren-Waas, betekend, behoorlijk gezegd en geboekt dd. 12 november 1965;

Gelet op de artikelen 2, 3, 4, 30, 34, 37 en 41 der Wet van 15 juni 1935;

Gehoord partijen in hun middelen en gezegden;

Overwegende dat de vordering van aanlegger ertoe strekt verweerder zich te horen veroordelen tot het ter vrije beschikking stellen van een perceel land gelegen te Kallo, gekadastraerd onder sectie C nr. 925/a, groot 80 aren, toebehorend aan eiser, tegen 1 oktober 1967, dit ingevolge opzeg voor eigen gebruik door aanlegger aan verweerder betekend bij aangetekend schrijven in datum van 21 augustus 1965, en na deze opzeg te hebben van waarde verklaard;

Overwegend dat verweerder verzet aantekende tegen voormelde opzeg bij aangetekend schrijven van 3 september 1965, en partijen in verzoening verschenen in datum van 5 november 1965, waarvan proces-verbaal van niet-akkoord;

Overwegende dat aldus aan de formaliteiten door de wet voorgeschreven werd voldaan;

Overwegend dat uit de door aanlegger voorgebrachte titel blijkt dat hij en zijn echtgenote eigenaar werden van bewust perceel door proces-verbaal van toewijzing bij openbare verkoop in datum van 3 juli 1965, volgend op de publieke voorlopige toewijzing van zelfde goed in datum van 29 juni 1965; bewust perceel werd aldaar aangeduid als «koop één»;

Overwegend dat het kohier van lasten, bedingen en voorwaarden van voormelde publieke verkoop onder andere vermeldt:

«Kopen één, twee, drie en vier zijn in pacht bij de heer Gerard De Bock, landbouwer, wonende te Beveren-Waas, Heveldstraat 121 (huidige verweerder) mits de jaarlijkse pachtsom van tienduizend vierhonderd eenen-vijftig frank.

Blijkende vonnis verleend door het Vrederecht van Beveren-Waas, de tweede maart negentienhonderd vijftien is deze pacht aangevangen de eerste oktober negentienhonderd eenenzestig.

Bijzondere voorwaarden: Alle kopers zullen het vrije gebruik van hun gekochte slechts bekomen bij het eindigen van de rechten van de huidige pachters en mits zich te gedragen naar de wet».

Overwegend dat uit voorgaande bewoordingen duidelijk en onbetwistbaar dient afgeleid:

a) vooreerst dat zij ten voordele van de pachter, huidige verweerder, een beding voor een derde inhouden in de zin der artikelen 1121 en 1165 van het burgerlijk wetboek, waardoor de koper gehouden wordt de pacht-overeenkomst te eerbiedigen, zonder dat de toepassing der artikelen 1328 (betreffend het verkrijgen van vaste datum) en 1743 van het burgerlijk wetboek (betreffend de gevolgen van een pachtovereenkomst in authentieke vorm of met vaste datum voor de verkrijger van het verpachte goed) nog dient nagegaan (Cass. 16-1-1953, R.W. 1952-1953, 1324)

b) vervolgens en ten overvloede dat de «vaste datum vóór verkoop» zoals voorzien in de artikelen 1743 en 1748 van het burgerlijk wetboek, hier werd verkregen door de opname van vermelde clausules in de koopakte en zelfs reeds voorheen door het aangehaalde vonnis van het Vrederecht te Beveren-Waas, in datum van twee maart 1965;

Overwegend dat verweerder het goed in eerste ingebruikneming houdt sinds 1 oktober 1965, gezien de vermelding van pachtanvang in de verkoopvoorwaar-

den (eventueel en daarenboven eveneens ingevolge aangehaald vonnis, voorzover hiertegen geen verhaal meer kan worden uitgeoefend);

Overwegend, dat bij toepassing der artikelen 1743, 1748 en 1774 par. 1 en 2, I - II, van het burgerlijk wetboek rekening houdend dat de bijzondere situaties voorzien in de artikelen 1774, par. 2 III & IV, par. 3 en 1775 op het verpachte goed inzake geen betrekking hebben, verweerder in de onmogelijkheid verkeert opzeg te geven tijdens de eerste ingebruikneming, gezien:

a) het bestaande beding ten voordele van verweerder;

b) de vaste datum der pachtovereenkomst;

c) het ontbreken van elke overeenkomst welke de vervroegde opzeg toelaat;

Overwegend dat ingevolge wat voorgaat alle verdere argumentatie van partijen betreffend de gegrondheid van de in de opzeg aangehaalde redenen, de eventuele invloed van een binnen de drie jaar gegeven en niet gevalideerde opzeg, een eventuele vormfout in de opzegbrief, overbodig worden in het kader van huidige vordering;

Overwegend dat verweerder bij tegeneis wegens tergend en roekeloos geding een schadevergoeding vordert groot 5.000 fr., met de gerechtelijke intresten en de gerechtskosten;

Overwegend dat een vordering tergend en roekeloos kan zijn indien zij ook zonder kwade trouw steunt op gronden waarvan de onjuistheid zo duidelijk is dat elk normaal, voorzichtig en nadenkend mens er zich rekenschap zou van geven. (Cass. 15-4-1941, Pas. 1941, I, 192);

Dat echter dit principe met uiterste voorzichtigheid dient toegepast ten einde het recht van elke burger zich voor de Rechtbanken te voorzien, ook in vorderingen welke twijfelachtig zijn, niet te beknotten door de vrees voor een eventuele schade-eis;

Dat dit vooral dient te gebeuren wanneer het gaat over vorderingen betreffend de toepassing van min of meer ingewikkelde wetbepalingen zoals deze welke de landpacht regelen.

Overwegend dat aanlegger zijn recht tot opzeg zo vóór, als bij en na de dagvaarding steeds heeft gesteund op artikel 1748 burgerlijk wetboek, alhoewel:

a) hij reeds bij de aankoop van het perceel door de verkoopvoorwaarden verwittigd was dat:

1. de pachtovereenkomst vaste datum bezat minstens dat hij in elk geval de bestaande pachtovereenkomst diende te eerbiedigen;

2. het een eerste ingebruikneming betrof;

3. geen opzegmogelijkheid was voorzien;

b) hij elke gelegenheid had om van de werkende notaris daarover alle uitleg en de gevolgen ervan voor de koper te vernemen;

c) hem door verweerders raadsman herhaaldelijk en onder andere bij brief van 6 november 1963 werd gezegd dat de opzeg gesteund op vermeld artikel niet geldig kon zijn, hem werd aangeraden een advocaat te raadplegen en hij werd verwittigd dat ingeval van dagvaarding schadevergoeding zou worden gevorderd;

Overwegend dat in het licht van wat voorgaat elk voldoende voorzichtig mens, welke zelf niet terzake kundig is, zich niet zou hebben vergenoegd met de lezing van artikel 1748 burgerlijk wetboek, welke lezing zelf nochtans reeds bij hem zware twijfel betreffend de juistheid van zijn stelling had dienen te doen rijzen;

Overwegend dat ter verzoeningszitting en bij de behandeling ten gronde integendeel bleek dat hij zijn

stelling steunde op het advies van een derde, evenmin deskundige ;

Overwegend dat aanlegger door in al deze omstandigheden te dagvaarden blijk heeft gegeven van een voldoende gebrek aan voorzichtigheid en vooruitzicht ;

Overwegend dat verweerder daardoor schade heeft geleden en deze schade ex aequo et bono kan worden begroot op 1.500 fr. ;

Om deze redenen :

Wij, Vrederechter van het kanton Beveren-Waas, wijzende op tegenspraak ;

Alle verder reikende en tegenstrijdige besluiten verwerpend ;

Verklaren de eis ontvankelijk doch ongegrond ;

En rechtdoende over de tegeneis veroordelen aanlegger, verweerder op tegeneis, om een verweerder, aanlegger op tegeneis te betalen als schadevergoeding wegens tergend en roekeloos geding de som van 1.500 fr. vermeerderd met de gerechtelijke intresten ;

Veroordelen aanlegger tot de kosten zo van de hoofdeis als van de tegeneis ;

Verklaren uitvoerbaar bij voorraad niettegenstaande alle verhaal en zonder borg alle beschikkingen van dit vonnis, behalve wat de kosten betreft.

NOOT: Bijzonder duidelijk in verband met de tussen partijen gerezen betwisting is het door de Vrederechter aangehaalde arrest van het Hof van Cassatie van 16 januari 1953 (R.W. 1952-1953, kol. 1324), dat beslist :

« dat art. 1743 van het Burgerlijk Wetboek een *wettelijk vermoeden* stelt, krachtens hetwelk wanneer een woonhuis of een landelijk elrf, welke het voorwerp zijn van een lopende pacht, verkocht worden, de verpachter, die zich het recht niet heeft voorbehouden de pachter uit te zetten, te dien behoeve de handhaving van de pacht heeft bedongen en binnen dezelfde beperking aan de koper zijn schuldvordering tegen de pachter heeft overgedragen ;

dat ten einde de koper tegen bedrog te beschermen voormeld artikel de toepassing van het vermoeden beperkt tot de gevallen, waarin de pacht autentiek is of vaste datum heeft ;

dat *niettemin*, wanneer de verkoopakte uitdrukkelijk bepaalt dat de koper de rechten van de pachter zal moeten eerbiedigen, deze afgezien van artikel 1743 van het Burgerlijk Wetboek krachtens de artikelen 1121 en 1165 van hetzelfde wetboek dat beding t.o.v. de koper vermag in te roepen ; »

Daar waar het inroepen van dergelijk beding ten voordele van een derde, in casu de pachter-verweerder, op zichzelf reeds volstond tot afwijzing van de eis en dit in toepassing van de algemene regelen inzake overeenkomsten, heeft de Vrederechter het nuttig geoordeeld, o.i. terecht, de voorhanden zijnde argumenten ten overvloede aan te halen.

Bij een voorgaande proceduur immers, ingesteld door de rechtsvoorganger van de huidige aanlegger, was door dezelfde Vrederechter vastgesteld dat de huidige pacht is te beschouwen als een eerste ingebruikneming, in tegenstrijd met de bewering als zou een loutere pachtoverdracht en geen pachtvernieuwing hebben plaats gevonden (zoon die een nieuwe pachtovereenkomst afsluit terwijl zijn vader, de vroegere pachter, nog leeft ; cfr. De Page IV, nr 809, voetnota 3 met rechtspraak),

Vermelde vaststelling bij vonnis van de Vrederechter en de verkrijging van vaste datum der pachtovereenkomst door hetzelfde vonnis, supplementair door de clausules van de verkoopakte, zijn elementen die bij ontstentenis van een overeenkomst welke de vervroegde opzeg toelaat (art. 1774 § 2, II B.W.) elke desbetreffende eis als ongegrond doen afwijzen.

De degelijke motivering van het vonnis, ook in zijn tweede deel waar het de eis als tergend en roekeloos kwalificeert, dient ten volle te worden beaamd en verdient, omwille van zijn preciese benadering van de « casus », stellig navolging. (Zie Cassatie 15 mei 1941, Par. 1941, I, 192).

C. E.

EUROPEES RECHT

Ondernemingsconcentratie in de Gemeenschappelijke Markt

Op voorstel van het lid van de Commissie, Hans von der Gribben, belast met de concurrentieaangelegenheden, heeft de Commissie van de Europese Economische Gemeenschap na omvangrijke onderzoeken aan de regeringen van de Lid-Statens een mededeling toegezonden betreffende de ondernemingsconcentratie in de Gemeenschappelijke Markt. In het document worden de verschillende vraagstukken van de ondernemingsconcentratie liggende op het gebied van de economie het vennootschapsrecht, het belastingrecht en de monopolievorming behandeld.

De mededeling knoopt aan aan het werkprogramma van de Gemeenschap van oktober 1962 (paragrafen 25 en 26). Daarin wordt de verklaring die de heer Von der Groeben op 16 juni 1965 voor het Europese Parlement in Straatsburg op het mededingingsbeleid als deel van de economische politiek in de Gemeenschappelijke Markt heeft gegeven, geconcretiseerd en nader uitgewerkt.

Uit de onderzoeken van de Commissie is het volgende gebleken :

1. De afbraak van de tariefmuren en de contingering is voor veel ondernemingen aanleiding zich te oriënteren op de grotere markt in de Europese Economische Gemeenschap. Deze omschakeling vereist vaak een samengaan van ondernemingen, hetgeen kan geschieden door fusie, door verwerving van deelnemingen, door oprichting van gemeenschappelijke dochterondernemingen of anderszins. Door een dergelijk samengaan wordt in vele gevallen de productiviteit, de technische vooruitgang en de research gestimuleerd. Tevens wordt daardoor het weerstandsvermogen en de concurrentiemogelijkheden van de ondernemingen op de nationale, op de Europese en op de wereldmarkt versterkt.

Ten aanzien van de *optimale grootte van een onderneming* kan niets worden vastgesteld dat algemene gelding heeft. Echter kunnen grotere ondernemingen zich vaak beter aanpassen aan de zich uitbreidende Europese interne markt en beter opgewassen zijn tegen de groeiende internationale concurrentie dan kleine ondernemingen, die vooral bij het aantrekken van kapitaal en bij de financiering van de technische research in een nadelige positie verkeren.

2. Om voor de ondernemingen dit aanpassingsproces te verlichten moeten in de eerste plaats de *fiscale*

hinderpalen, die aan fusies en deelnemingen over de grens in de weg staan, uit de weg worden geruimd. Immers moeten thans in de regel nog bij grensoverschrijdende fusies belangrijke fiscale reserves aan de orde komen en aan belasting worden onderworpen. De hieruit voortvloeiende moeilijkheden moeten in zo groot mogelijke schaal uit de weg worden geruimd. Een bijzondere werkgroep is doende dit vraagstuk te bestuderen.

Afgezien hiervan zal de Commissie op het gebied van de directe belastingen, in het bijzonder van de belastingen op ondernemingswinsten, een harmonisatie voorbereiden ten einde kunstmatige distorsies van de mededinging en fouten bij de keuze van de plaats van vestiging te vermijden. In dit verband wordt een vergelijkende studie gemaakt van de belastingdruk in de verschillende lid-staten, waarvan de resultaten van belang zullen zijn voor de verdere harmonisatiewerkzaamheden.

3. Internationale fusies en internationale deelnemingen, alsmede de oprichting van gemeenschappelijke dochterondernemingen, ontmoeten voorts belangrijke hinderpalen op grond van vennootschapsrechtelijke bepalingen: tot nu toe bestaat geen internationale regeling van grensoverschrijdende ondernemingsconcentraties. De Commissie zal daarom het streven om tot de nieuwe rechtsvorm van de Europese vennootschap te komen blijven ondersteunen. Voorbereidende werkzaamheden zijn daarvoor reeds ter hand genomen.

4. Tegelijkertijd moet naar de mening van de Commissie worden gewaarborgd dat de *kleinere en middelgrote ondernemingen* hun specifieke taken verder kunnen vervullen. In de concurrentie met grote ondernemingen kunnen zij in het bijzonder in een nadelige positie verkeren bij de organisatie van de verkoop en in het marktonderzoek, door minder gunstige inkoopvoorwaarden, door de moeilijkheid om machines en uitrusting bij de geringe bedrijfsgrootte aan te passen, door minder mogelijkheden de vraag te beïnvloeden, door hinderpalen bij de aantrekking van kapitaal, door moeilijkheden bij de informatie, in het bijzonder over de technische vooruitgang en over buitenlandse markten, en tenslotte door beperkingen bij de toegang tot bepaalde bijzondere markten (bijvoorbeeld overheidsopdrachten).

De Commissie acht derhalve de navolgende maatregelen wenselijk: de versnelde invoering van het door haar voorgestelde stelsel van belasting op de toegevoegde waarde, dat neutraal ten opzichte van de mededinging staat; de bevordering van overeenkomsten inzake gemeenschappelijke research, specialisatie en rationalisatie; het mogelijk maken van gemeenschappelijke inkoop; het nagaan welke overheidsregelingen kleinere en middelgrote ondernemingen in een nadelige positie brengen, alsmede maatregelen die voor hen de toegang tot de kapitaalmarkt vergemakkelijken. De Commissie is voornemens met de Lid-Staten en de betrokken kringen uit het economische leven te bespreken wat in dit opzicht in het kader van het Verdrag van Rome ten aanzien van genoemde punten kan worden gedaan.

5. Terwijl de Commissie enerzijds streeft naar de opheffing van kunstmatige belemmeringen voor Europese ondernemingsconcentraties die produktiviteitverhogend werken, zal zij anderzijds in elk geval optreden tegen die concentraties die tot een *monopoliepositie op een markt* zouden voeren. Te dien einde zal zij gebruik maken van de bevoegdheden die zij op grond van het E.E.G.-Verdrag en van verordening nr. 17 van de Raad bezit.

Het kartelverbod (artikel 85) is, naar de mening van de Commissie, noch bedoeld, noch naar zijn aard in staat, het ontstaan door concentraties van een excessieve machtspositie op de markt te verhinderen.

Het monopolievoorschrift (artikel 86) verbiedt het misbruik maken van een machtspositie op de Gemeenschappelijke Markt.

Derhalve moet in elk concreet geval worden nagegaan of een machtspositie aanwezig is. Een dergelijke positie kan niet alleen worden bepaald aan de hand van het marktaandeel van een onderneming of door andere kwantitatieve elementen van een markt. Een machtspositie innemen betekent in eerste instantie het beschikken over de mogelijkheid een wezenlijke, voor de beheersende onderneming voorzienbare, invloed uit te oefenen op de markt. Bijvoorbeeld kan een onderneming, die de mogelijkheid bezit naar believen concurrenten van de markt te verdringen, reeds een machtspositie innemen wanneer het eigen marktaandeel nog relatief gering is.

De oorzaken van een machtspositie kunnen liggen op het vlak van de produktie, van de verkoop, of van de financiële spankracht. Daarom moet steeds de marktontwikkeling in aanmerking worden genomen en moet de onderneming in het verband van haar economische betrekkingen worden beschouwd. Aldus zou men in de regel kunnen stellen dat een onderneming, die binnen een oligopoli als «price-leader» optreedt, de markt beheerst.

Van beslissende betekenis is de positie van de onderneming als aanbieder op de Gemeenschappelijke Markt. Daarom kan ook een onderneming met zetel in een derde land een machtspositie in de Gemeenschappelijke Markt innemen. Dienovereenkomstig is bij in de Gemeenschappelijke Markt gelegen ondernemingen de concurrentiepositie in het licht van de invoer bepalend.

Alsdan dient in elk concreet geval te worden nagegaan wanneer een *misbruik* van een machtspositie aanwezig is. Het monopolie voorschrift van het Verdrag (artikel 86) geeft zelf voorbeelden van een dergelijk misbruik maken:

- het opleggen van onbillijke aan- of verkoopprijzen of van andere onbillijke contractuele voorwaarden;
- het beperken van de produktie, de afzet of de technische ontwikkeling ten nadele van de verbruikers;

- het toepassen ten opzichte van handelspartners van ongelijke voorwaarden bij gelijkwaardige prestaties;

- het feit dat het sluiten van overeenkomsten afhankelijk wordt gesteld van het aanvaarden door handelspartners van bijkomende prestaties, welke naar hun aard of volgens het handelsgebruik geen verband houden met het onderwerp van deze overeenkomsten.

Als een ander voorbeeld kan vooral worden genoemd de prijsconcurrentie met het doel een concurrent die niet over voldoende middelen beschikt om zich gedurende langere tijd verkoop onder de kostprijs te veroorloven, van de markt te verdringen. Wanneer een onderneming haar machtspositie door een dergelijke prijsconcurrentie of door andere praktijken aanwendt om een andere onderneming tegen haar wil of onder ongunstige voorwaarden tot een fusie te dwingen, is misbruik aanwezig.

Uit de in artikel 86 genoemde voorbeelden blijkt dat het verbod van het misbruik maken van een machtspositie niet uitsluitend gericht is tegen bepaalde, misbruik medebrengende, gedragingen *op de markt*. In artikel 86 zijn integendeel ook gedragingen genoemd (beperking van de produktie, van de afzet of de tech-

nische ontwikkeling), die door een wijziging in de structuur van het aanbod nadeel toebrengen aan de verbruikers, ofschoon zij niet betrekking hebben op het gedrag van de onderneming op de markt, doch op hetgeen zich binnen deze onderneming afspeelt. Een fusie tussen een onderneming die een machtspositie inneemt en een andere onderneming, waardoor de concurrentie, die anders op de betrokken markt verder zou zijn blijven voortbestaan, wordt uitgeschakeld zodat een monopolisering van deze markt wordt verkregen, kan precies dezelfde nadelige uitvloeisels voor afnemers en verbruikers hebben als de in artikel 86 genoemde voorbeelden. In feite schakelt, om slechts twee nadelige gevolgen te noemen, een monopoliepositie de prikkel tot verdere technische ontwikkeling en tot verhoging van de produktiviteit uit. Zij leidt ertoe dat het produktieniveau zo wordt beperkt dat een maximale winst wordt bereikt door prijzen, die hoger liggen dan in een markt met een effectieve concurrentie en uit dien hoofde hoger produktieniveau het geval zou zijn.

De Commissie is tot de conclusie gekomen dat een ondernemingsconcentratie, die tot een monopolievorming op een markt zou leiden, en daardoor de vrijheid van handelen van de leveranciers, afnemers en verbruikers in gevaar zou brengen, in het concrete geval een misbruik maken van een machtspositie in de zin van artikel 86 van het Verdrag kan zijn en om die reden ongeoorloofd is. Alleen deze interpretatie beantwoordt ook aan de doelstellingen van het Verdrag in het algemeen en aan de concurrentievoorschriften in het bijzonder. Deze willen dat een stelsel van onvervalste concurrentie in het leven wordt geroepen; de concurrentievoorschriften, die daartoe bijdragen, hebben ten doel dat de concurrentie effectief blijft en dat de vrijheid van handelen en de vrijheid van keuze van alle ondernemers en verbruikers op gelijke wijze worden gewaarborgd. Daarom is het noch aan een kartel, noch aan een onderneming die een machtspositie inneemt, geoorloofd de concurrentie en de economische vrijheid van anderen door het verwerven van een monopoliepositie op een markt uit te schakelen.

BIBLIOGRAFIE

Nederland

- Andriessen, F.H.J.J., Hartog J. en Sandee J.*, Het huurvraagstuk. Een analyse van de op langere termijn uit te voeren meest wenselijke huur- en subsidiepolitiek. Pre-adviezen uitgebracht aan de Vereniging voor de staatshuishoudkunde. — 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff.
- Arendt, Hannah*, De revolutie. Macht en onmacht van een modern politiek verschijnsel. (On revolution). Vert. door E. C. Visser. — Utrecht, Het Spectrum.
- Bemmelen, J. M., van.*, Ons strafrecht. Haarlem. H. D. Tjeenk Willink & Zoon, 1. Het materiële strafrecht. 2e dr.
- Bergsma, S.*, De Vermaatschappelijking van de onderneming. (Proefschrift Universiteit van Amsterdam) — Deventer A.E.E. Kluwer.
- Blaas, F., Cornel J. en Staal R.H.*, Vraagstukken over belastingrecht. — 's-Gravenhage, G. Delwel.
- Brans, A.*, Het nieuwe zeeaanvaringsreglement. (De bepalingen ter voorkoming van aanvaringen op zee,

- met toelichtingen en aanschouwelijke voorstellingen). 4e dr. — Haarlem, H. Stam.
- Coopmans, J.P.A.*, Renaissance van oud recht. Inaug. rede. — Deventer A.E.E. Kluwer.
- Duisterwinkel G.*, Enige facetten van de taak van het openbaar ministerie naar Nederlands recht. Inaug. rede. — Deventer A.E.E. Kluwer.
- Dijk, A.M., Schroot J.C. et Zadel A.*, De Nederlandse belastingen. — Arnhem, G.W. Van der Wiel & Co.
- Eyl H.R.*, Internationale echtscheiding in Nederland. — Amsterdam, Scheltema & Holkema (Studiekring Prof. Mr. J. Offerhaus, reeks Internationaal privaatrecht).
- Gans, M.P.*, De handelsbank als financiële instelling. — Deventer, A.E.E. Kluwer.
- Groot, L. de*, Toezeggingen in het ambtenarenrecht. Inleiding gehouden in de ledenraadsvergadering van de Centrale van hogere ambtenaren. — Alphen aan den Rijn, N. Samsom (Geschriften recht, bestuur, economie).
- Jansen, J.F.*, Onteigenen. Enige inleidende beschouwingen over het onteigeningsrecht. — Arnhem, G.W. van der Wiel & Co.
- Jessurun d'Oliveira, H.U.* Internationale verkeersongelukken. Het slagveld van een grondslagenstrijd in het IPR. — Amsterdam, Scheltema & Holkema (Studiekring Prof. Mr. J. Offerhaus, reeds Internationaal privaatrecht).
- Koopmans, T.*, Contractueel stippelwerk. Inaug. rede. — Alphen aan den Rijn, N. Samsom (Geschriften recht, bestuur, economie).
- Krekel, N.R.A. van der Woerd T.G. en Wouterse J.J.*, Ontwikkeling, samenwerking, fusie. Theorie en praktijkvoorbeelden. — Alphen aan den Rijn, N. Samsom.
- Leeuwen, L.M. van*, Levensverzekering, waardevastheid en welvaartvastheid (Eerder verschenen als proefschrift Rotterdam). — Rotterdam, Universitaire Pers Rotterdam.
- Leroy, R. Boes W. en Goossens R.*, De werkloosheid en de ondertewerkstelling van arbeidskrachten. België. — Uitgeg. door de Europese economische gemeenschap 's-Gravenhage, Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf. (Studies, serie sociale politiek).
- Lindijer, A.G.F.*, Fiscaal ondernemersbeleid. — Utrecht, Het Spectrum (Markaboeken).
- Löwensteyn F.J.W.*, Over het rechtmatig en onrechtmatig handelen van de naamloze vennootschap. — Amsterdam, Scheltema & Holkema (Studiekring Prof. Mr. J. Offerhaus, reeks Handelsrecht).
- Nederlandse, Het*, Gevangeniswezen in de jaren 1962, 1963 en 1964. — 's-Gravenhage, Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf.
- Nieuwe, Het*, vaarreglement. Reglement ter voorkoming van aanvaring of aandrijving op de openbare wateren in het rijk, die voor de scheepvaart open staan. Onder red. van P.A.J. Stadhouders; 2e dr. Assen.
- Noord, J.P., van*, Gemeenten van nu en morgen. Beschouwingen over achtergrond en inhoud van de sociaal-culturele taak van de gemeenten. — Alphen aan den Rijn, N. Samsom (Geschriften recht, bestuur, economie).
- Ooijen, D. van.*, Verkeer en wetshandhaving. — Assen, Van Gorcum & Comp.
- Oven J.C. van*, Leerboek van het Romeinsch privaatrecht. 3e onveranderde dr. (fotografische herdruk). — Leiden E.J. Brill.
- Prange, A.J.A. en Prange A.J.A.*, Financiering van de onderneming. 4e dr. — Delft, Waltman (Bedrijfs-houdkunde).

- Salomons, K.*, Reglementen binnenvaart. Onder red. van P.A.J. Stadhouders. Assen, Born.
- Saueplanne, J.C.*, Elementair internationaal privaatrecht. — Deventer A.E.E. Kluwer.
- Spaanstra J.*, De vennootschap onder firma. De Heffing van inkomstenbelasting bij oprichting en onthbinding van de firma en bij toe- en uittreden van firmanten. 3e dr. — Deventer, A.E.E. Kluwer (Fiscale monografieën).
- Stakingsrecht.* Door J.M. van Bemmelen, H. Drion, P. Borst e.a. — Deventer, A.E.E. Kluwer.
- Strauss, E.*, De bureaucratie (The ruling servants). Vert. door H.J. Nieuweroord. — Utrecht, Het Spectrum (Markaboeken).
- Vaarreglement.* Met toelichting. Door W.A.C. van Dam. — Assen, Born.
- Wegwijzer in de nieuwe kindwetgeving.* Uitgeg. in opdracht van het ministerie van justitie. — 's-Gravenhage, Staatsdrukkerij- en Uitgeverij.
- Wolk, E. van der*, Fiscaal beleid in groeiende bedrijven. 2e dr. — Alphen aan den Rijn, Samsom (Serie winst. Praktijkserie voor kleine en middelgrote bedrijven).

Frankrijk

- Baroud, Antoine.*, La Situation juridique des journalistes au Liban. Préf. d'André Gervais. — « Bibliothèque de Droit public » Libr. gén. de Droit et de Jurispr.
- Batailler, Francine.*, Le Conseil d'Etat. Juge Constitutionnel. Préf. de Georges Vedel. — « Bibliothèque de Droit public » Libr. gén. de Droit et de Jurispr.
- Bazoche Michel.*, Guide pratique de comptabilité communale. — 3e édit. revue Libr. Techniques
- Boulet-Sautel (Mme Marguerite), Sautel G. et Vandenbossche A.*, Bibliographie en langue française d'Histoire du Droit, concernant l'année 1963. — Edit. Montchrestien.
- Burdeau Georges.*, Droit constitutionnel et institutions politiques. 12e édit. revue. — Libr. gén. de Droit et de Jurispr.
- Centelaube Collette.*, La Responsabilité décennale des entrepreneurs en droit public français. Préf de Jacques Montmerle. — Eyrolles.
- Cathala Thierry.*, Le Contrôle de la légalité administrative par les tribunaux judiciaires. Préf. de Jean Rivero. « Bibliothèque de Droit public » Libr. gén. de Droit et de Jurispr.
- Charpentier J.*, Institutions internationales. Coll. « Mémentos Dalloz ». Dalloz.
- Cocal (Mlle) et Riedmatten L. de.*, Les Responsabilités civiles diverses et le contrat d'assurance. 3e édit. revue. Préf. de M. Cuny. — Edit. de l'Observateur.
- Colliard Cl. A.*, Institutions internationales. 3e édit. Coll. — « Précis Dalloz ». Dalloz.
- David R.*, Les Grands Systèmes de droit contemporains (Droit comparé). 2e édit. Coll. « Précis Dalloz ». Dalloz.
- Debbasch Charles.*, Institutions administratives. (Conforme au programme officiel des Facultés de droit). — Libr. gén. de Droit et de Jurispr.
- De Visscher Charles.*, Aspects récents du droit procédural de la Cour internationale de Justice. — A. Pedone.
- Dupuy R.J.*, Le Droit international. Nouv. édit. revue. Coll. « Que sais-je ? » — Press. Univers. de France.
- Dutoit, Bernard.*, Coexistence et droit international à la lumière de la doctrine soviétique. Coll. « Publications de la R.G.D.I.F. » nouv. série. A. Pedone.

- Duverger Maurice.*, Droit public. 4e édit. revue. Coll. « Thémis. Série Manuels de capacité ». — Press. Univers. de France.
- Emery, Claude.*, De la responsabilité de l'administration à l'égard de ses collaborateurs. — « Bibliothèque de Droit public ». Libr. gén. de Droit et de Jurispr.
- Imbert J.*, Le Droit antique. Nouv. édit. revue. Coll. « Que sais-je ? » — Press. Univers. de France.
- Javon et Lecourt Bernard.*, Petit Formulaire des notaires. 8e édit. mise à jour par Bernard Levourt. — Libr. Techniques.
- Jocard, Louis-Michel.*, Le Tourisme et l'action de l'Etat. Préf. de M. Jean Ravanel III. de nombre. tabl. Coll. « L'Administration nouvelle ». — Berger-Levrault.
- Juglart, Michel de.*, Cours de droit civil avec plans de devoirs et études de questions pratiques. 3e édit. revue et augmentée. — Edit. Montchrestien.
- Knapp Blais.*, Les Privilèges et immunités des organisations internationales et de leurs agents devant les tribunaux internationaux. Coll. « Extr. R.G.D.I.P. 1965 » — A. Pedone.
- Lachaume, J.F.*, La Hiérarchie des actes administratifs exécutoires en droit public français. Préf. de Benoit Jeanneau. — « Bibliothèque de droit public ». Libr. gén. de Droit et de Jurispr.
- Larguier Jean.*, Le Droit pénal. Nouv. édit. revue. Coll. « Que sais-je ? » — Press. Univers. de France.
- Lassalle C.*, Aspects de la fonction publique européenne. Coll. « Extr. R.G.D.I.P. » — A. Pedone.
- Lavroff, D.G.*, La République du Sénégal. Coll. « Comment ils sont gouvernés ». Libr. gén. de Droit et de Jurispr.
- Lemontey Jacques.*, Du rôle de l'autorité judiciaire dans la procédure d'extradition passive. (Etude de droit comparé). Préf. d'André Vitu « Bibliothèque de Sciences criminelles ». — Libr. gén. de Droit et de Jurispr.
- Maillet J.*, Histoire des institutions publiques et des faits sociaux. Coll. « Mémentos Dalloz » — Dalloz.
- Marc Gilbert.*, L'Homicide en droit anglais depuis la loi de 1957. Préf. de G. Levasseur « Bibliothèque des sciences criminelles ». — Libr. gén. de Droit et de Jurispr.
- Mazeaud Henri et Leon. et Tunc André.*, Traité théorique et pratique de la responsabilité civile délictuelle et contractuelle. 6e édit. revue et augmentée. Edit. Montchrestien.
- Montmerle Jacques.*, Passation et exécution des marchés de travaux publics. Commentaires des Cahiers des clauses administratives générales. — Eyrolles.
- Piravano Antoine.*, Faute civile et faute pénale. Préf. de Pierre Bonassies. — « Bibliothèque de Droit privé ». Libr. gén. de Droit et de Jurispr.
- Rivier, J.M.*, L'Imposition des entreprises internationales. (Etude des accords suisses de double imposition et du projet de convention de l'O.C.D.E.) — Libr. gén. de Droit et de Jurispr.

Engeland

- Allsop K.*, The Bootleggers. Four Square bks. Cambridge Essays in International Law. — Stevens & Sons.
- Clegg, E.*, Return Your Verdict. — Angus & R.
- Coker, G.B.A.*, Family Property Among the Yorubas. Law in Africa — S. Sweet & M.
- Fridman G.H.L.*, Sale of Goods. — Sweet & M.
- Fuller L.*, The Morality of Law. Storrs Lect. — Yale U.P.
- Gill, W.H.A.*, Handbook of Evidence and Procedure in Arbitration. — Sweet & M.

- Goff RK & Jones G., Law of Restitution. — Sweet & M. Halle, Sir W. Clarke & Morrison A.C.L., Law Relating to Children and Young Persons: 4th Suppt. to 6r. e. L. G. Banwell & J. R. Nicol. Butterworth.
- Ivamy, E.R.H. Casebook on Sale of Goods. Butterworth.
- Johnson N., Our Government and Its Functions. — Pitman.
- Johnston D.M., The International Law of Fisheries. — Yale U.P.
- Lewis Jerry D. (Ed.) Crusade Against Crime. Board-Boardman.
- Nicholis, W.J., Company Law, Postfol., Author, 137, Sheffield Rd. Killeamarsh, Sheffield.
- Nicholls, W.J., General Principles of English Law. — Author, 137 Sheffield Rd. Killamarsh, Sheffield.
- Nicholls, W.J., Public Administration. — Author, 137, Sheffield Rd., Killamarsh, Sheffield.
- Paterson, J., Licensing Act. Butterworth.
- Shackleton E.R., Religion and the Law. — Author, Redheugh, Kilbirnie, Ayrshire Scotland.
- Smith, B. Abel- & Townsend P., The Poor and the Poorest. — G. Bell.
- Spray F., Digest of Rating Case Law. — Rating & Valuation Assn. 29 Belgrave Sq. S.W.
- Ward, D.A. & Kassebaum G.G., Women's Prison. — Weidenfeld & N.
- Wills, J., & Shannon F., A Handbook of Cautions, Oaths and Recognizances, etc. — Shaw & Sons.
- Young W. (Ed.), Existing Mechanisms of Arms Control. — Pergamon P.

Zwitsersland

- Dürr, Karl., Der Werkvertrag. Art. 363 bis 379 des Schweizerischen Obligationenrechts mit Anmerkungen. 2 Aufl. — Bern, Schrittl Verlag 1966.
- Egli, Heinz., Die Sitzverlegung juristischer Personen im internationalen Privatrecht. — Zürich, Juris-Verlag, 1965.
- Frey, Urs Peter., Das Verhältnis der Handels- und Gewerbefreiheit zu den anderen Freiheitsrechten. — Winterthur, Keller 1965.
- Hirsch, Alain., L'organe de contrôle dans la société anonyme. — Genève, 5 rue des Chaudronniers, Libr. Slatkine, 1965.
- Isler Eugen., Ein Beitrag zum Thema Pränumerando oder Postnumerando-Besteuerung. — Bern, Cosmos-Verlag, 1966.
- Keller, Theodor., Die Edition von Urkunden im zürcherischen Zivilprozess (nach dem Gesetz betreffend den Zivilprozess des Kantons Zürich, Zivilprozessordnung, vom 13 april 1913). — Winterthur, Keller, 1963.
- Meier, Ewald., Die Verfahrensgrundsätze der aargauischen Strafprozessordnung vom 11 November 1958. Diss. jur. Zürich 1965. Aarau, Keller.
- Meylan, Jacques., Le domaine Ferroviare en droit comparé. (Droits français, allemand et suisse). — Genève, Droz 1966.
- Offene Tür, Basel: 1. Wissenschaftliche Vortragsreihe, Basel 21-29 oktober 1963: Die Welt der Gefangenen. Hrg. von der Offenen Tür in Zusarb. mit der Patronagekommission der Gesellschaft zur Beförderung des Guten und Gemeinnütigen. — GGG Basel-Stadt. Basel 1964.
- Offene Tür, Basel: 2. Wissenschaftliche Vortragsreihe, Basel, 20-29 oktober 1964. Der schuldige Mensch. Verbrechen: Schuld oder Schicksal? Hrg. von der Offenen Tür in Zusarb. mit der Patronagekommission der Gesellschaft zur Beförderung des Guten und Gemeinnütigen. — GGG Basel-Stadt 1965.

- Schilling, Hans Peter., Das Markenrecht und die Einführung von Konzernware. Diss. jur. Bern 1965. — Winterthur, Keller.
- Troller, Alois: Uberrall gültige Prinzipien der Rechtswissenschaft. — Frankfurt a. M., Berlin, Metzner 1965.

Duitsland

- Bader, Hans Heinz, Staat, Wirtschaft. Gesellschaft, Grundlagen d. Staats- u. Rechtslehre, Gesellschafts- u. Wirtschaftslehre. 2., überarb. Aufl. — Hamburg, Berlin: v. Decker 1965.
- Bär, Rolf., Kartellrecht und Internationales Privatrecht. Die kollisionsrechtl. Behandlung wirtschaftsrechtl. Eingriffe, dargestellt am Beispiel d. Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen. — Karlsruhe: Verl.: Versicherungswirtschaft 1965.
- Bellstedt, Christoph., Die Steuer als Instrument der Politik. Eine vergleichende Untersuchung d. Steuerpolitik in d. USA u. Deutschland. — Berlin: Duncker u. Humblot. 1966.
- Blumenwitz, Dieter., Die Grundlagen eines Friedensvertrages mit Deutschland. Ein völkerrechtl. Beitrag z. künftigen Deutschlandpolitik. — Berlin Duncker u. Humblot 1966.
- Breuckmann, Elmar., Die Vorbereitung auf den höheren Verwaltungsdienst. Eine histor. u. vergleichende Untersuchung. — Berlin: Duncker u. Humblot 1965.
- Dahs, Hans., Das rechtliche Gehör im Strafprozess. — München u. Berlin: Beck 1965.
- Dokumente zur deutschen Verfassungsgeschichte. Hrsg. von Ernst Rudolf Huber. — Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz: Kohlhammer. Bd3. Dokumente der Novemberrevolution und der Weimarer Republik. 1918-1933 (2., erw. Aufl.) (1966).
- Emmelmann, Oskar u. Fuchs Walther., Wasserrecht. Gesetzestexte mit Stichwortverz. (Wasserhaushaltsgesetz. Wassergesetz f. Baden-Württemberg nebst Organisations- u. Vollzugsvorschriften. Wasserverbandgesetz. Erste Wasserverbandsverordnung. Bodenseeschutz-Ubereinkommen. Detergentengesetz 4. Aufl. Karlsruhe: C.F. Müller 1965.
- Erlar, Adalbert., Kirchenrecht. Ein Studienbuch. 3. verb. Aufl. — München u. Berlin: Beck 1965.
- Eversen, Herman, Jacob, u. Sperl Harjolf., Europäische Rechtsprechung. Nachschlage- u. Sammelwerk d. Rechtsprechung zu d. Verträgen über d. Gründung d. Europäischen Gemeinschaften. — Köln, Berlin, Bonn, München: Heymann (Köln, Schriften zum Europarecht bd 2 b.) 1964. 1965.
- Festchrift Karl Siegfried Bader. Rechtsgeschichte, Rechtssprache. Rechtsarchäologie, rechtl. Volkskunde. Hrsg. von Ferdinand Elsener u. Wilhelm Heinrich Ruoff. — Zürich Schulthess; Köln, Graz: Böhlau 1965.
- Hentig, Hans von., Der Mordbrand und neun andere Verbrecherstudien. — (Neuwied a. Rh. u. Berlin) Luchterhand 1965.
- Hofmann, Klaus., Index der Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts und des Bundesverwaltungsgerichts 1951-1964. Mit d. Fundstellen in d. grossen jurist. Zeitschriften. Stand: 1 jan. 1965. — München u. Berlin: Beck 1965.
- Huschke, Philips, Eduard., Die Lehre des Römischen Rechts vom Darlehn und den dazu gehörigen Materien. Eine civilist. Monographie. Nachdr. (d. Ausg. Stuttgart 1882). — Amsterdam: Schippers 1965.
- Jäger, Carl Hellmut: Krankheit des Arbeitnehmers. 2.,

- neu bearb. u. erw. Aufl. — Freiburg i. Br. Haute 1964.
- Kern, *Eduard*, Strafverfahrensrecht. Ein Studienbuch 7., völlig Neubearb. Aufl. — München u. Berlin: Beck 1965.
- Kobs, *Erwin*, Austritt aus Personengesellschaften in einkommensteuerrechtlicher Sicht. 4., verb. Aufl. — Herne, Berlin: Verl. Neue Wirtschafts-Briefe 1965.
- Krause, *Walter Erich*, Die Haftung des Besitzers nach den §§ 989-993 BGB Ein Beitrag z. Lehre vom Eigentümer - Besitzerverhältnis. — Berlin: Duncker u. Humblot 1965.
- Kreuzer, *Arthur*, Ärztliche Hilfeleistungspflicht bei Unglücksfällen im Rahmen des § 330cStGB — Hamburg: Appel 1965.
- Ksoll, *Eberhard*, Deutsches Staatsrecht. — Düsseldorf: Müller-Albrechts 1966.
- Kunze, *Eberhard*, Ernährungswirtschaft. — Köln, Berlin, Bonn, München, Heymann 1964.
- Kurz, *Hanns*, Volkssouveränität und Volksrepräsentation — Köln, Berlin, Bonn, München: Heymann 1965.
- Küster, *Otto*, Probleme der Leistungsverwaltung. Vortrag. — Berlin: de Gruyter 1965.
- Lutter, *Marcus*, Das Recht der belgischen Aktiengesellschaft. — Hamburg Trede. 1964.
- Maier, *Hans*, ältere deutsche Staatslehre und westliche politische Tradition. Münchner Antrittsvorlesung. — Tübingen: Mohr. Siebeck. 1966.
- Maunz, *Theodor*, Deutsches Staatsrecht. Ein Studienbuch 14. Neubearb. Aufl. München u. Berlin: Beck 1965.
- Nipperdey, *Hans, Carl u. Schneider Hans*, Die Steuerprivilegien der Sparkassen. Ein Rechtsgutachten über d. Frage ihrer Verfassungsmässigkeit. — München u. Berlin: Beck. 1966.
- Pienitz, *Erich*, Die neuen Vorschriften über die Pflichtversicherung deutscher und ausländischer Kraftfahrzeuge. Im Anh: Gesetz über d. Pflichtversicherung f. Kraftfahrzeughalter (Pflichtversicherungsgesetz). Gesetz über d. Haftpflichtversicherung f. ausländ. Kraftfahrzeuge u. Kraftfahrzeuganhänger. Berlin E. Schmidt 1965.
- Podzum, *Hanns*, Haftung und strafrechtliche Verantwortlichkeit für Unfälle im Betrieb. 5. geänd. Aufl. — Berlin, E. Schmidt 1966.
- Pünzel, *Leo Gustav*, Was man vom Arbeitsrecht wissen sollte, 4., überarb. Aufl. Tsd. Stand: 1.1.1966. — Kevelaer; Butzon u. Bercker 1966.
- Reinhardt, *Dietrich*, Die Zulässigkeit des Verzichts auf den nach Scheidung der Ehe gegebenen Unterhaltsanspruch unter Berücksichtigung des französischen und des belgischen Rechts. — Bielefeld: Giesecke 1965.
- Oomberg *Harald Percy*, Die Richter Ihrer Majestät. Porträt der englischen Justiz., durchges. Aufl. — Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz Kohlhammer 1966.
- Scheer, *Hans*, Internationale Patent-, Muster- und Warenzeichen-Tafel (Warenzeichentafel) Aufl. 2., Ausg. 1965.
- Scheu, *Lisa*, Interessenwahrnehmung durch Rundfunk und Presse. Eine strafrechtl. Untersuchung. — Berlin: de Gruyter 1965.
- Schindele, *Wilhelm*, Grundstück und Gebäude in der Bilanz. Die Bewertung von Betriebsgrundstücken u. Gebäuden in d. steuerl. Erfolgsbilanz 3. Aufl. — Heidelberg: Verlagsgesellschaft Recht u. Wirtschaft 1965.
- Schreiber *Hermann*, Die zehn Gebote. Der Mensch und sein Recht. Mit e. Nachw. von Fritz Bauer. — Berlin, Darmstadt, Wien: Dt. Buchgemeinschaft 1965.

- Schriftenreihe* Wirtschaft, Verwaltung, Recht, Hrsg. Georg Blass (u.a.) Essen: Verl. f. Wirtschaft u. Verwaltung. 4 Schulwesen. Von K.H. Sternkopf. 2. Aufl. 1965.
- Sellert, *Wolfgang*: Über die Zuständigkeitsabgrenzung von Reichshofrat und Reichskammergericht insbesondere in Strafsachen und in Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit. — Aalen: Scientia-Verl. 1965.
- Stelter, *klaus*, Die Auflösung des Arbeitsvertrages. 3., überarb. Aufl. — Berlin: Verl. Tribüne 1965.
- Sudhoff, *Heinrich*, Rechte und Pflichten des Geschäftsführers einer G.m.b.H.4. überarb. Aufl. — Köln: O. Schmidt 1966.
- Teichmann, *Fritz*, Die Angestellte im Arbeitsrecht. Mutterschutz, Kündigungsrecht, Kündigungsschutz, Arbeitsschutz, Hausarbeitstag, Gleichberechtigung von Mann u. Frau im Arbeitsrecht, Bundesurlaubsgesetz. 4. Aufl. — Hamburg: Dt. Angestellten-Gewerksch., Bundesvorstand, Abt. Weibl. Angestellte 1965.
- Troller, *Alois*, überall gültige Prinzipien der Rechtswissenschaft. Frankfurt a. M., Berlin: Metzner 1965.
- Ulm, *Ernst u. Meyer Witold*, Offene Handelsgesellschaft, Kommanditgesellschaft, Einzelkaufmann. 2., verb. u. erg. Aufl. — Freiburg i. Br.: Haufe 1963.
- Das Verhältnis von Kirche und Staat. Erwägungen z. Vielfalt d. geschichtl. Entwicklung u. gegenwärtigen Situation (Von Thorleif Boman u.a.) — Würzburg: Echter-Verl. 1965.
- Wiefels, *Josef*, Bürgerliches Recht. Familienrecht. Teilw. neu bearb. Aufl. — Düsseldorf: Schwann; Stuttgart: Kohlhammer 1965.

BALIELEVEN

Vlaamse Conferentie der Balie
bij het Hof van Beroep te Gent

Voordracht Professor Mr. H. J. Beekhuis

Ook onze tijd heeft de roeping nieuwe wetboeken tot stand te brengen. Staat bij ons een nieuw wetboek van Burgerlijk Procesrecht op het getouw, in Nederland is het nieuw Burgerlijk Wetboek reeds grotendeels verwezenlijkt. De Vlaamse Conferentie volgt beide gebeurtenissen met aandacht. Wat het nieuwe Nederlandse B.W. betreft, mocht bij de verwelkoming van Prof. Mr. J. H. Beekhuis, lid van de commissie, op donderdag 13 maart, de Voorzitter van de Vlaamse Conferentie, Mr. Frans Baert, met rechtmatige trots eraan herinneren dat zijn voorgangers, de ontwerper Prof. Meyers en de voortzetter Prof. Drion, hier te Gent reeds de totstandkoming van dat wetboek hadden geschetst.

Prof. Mr. J. H. Beekhuis kon dan ook dadelijk door-dringen tot de huidige stand van de werkzaamheden die vooral de verbintenissen uit overeenkomst tot voorwerp hebben.

Hierbij stuit de Commissie vooral op twee moeilijkheden.

Eenzijds is gezien de snelle economische evolutie het ontwerp Meyers niet meer toereikend en anderzijds eist het groeiend internationaal rechtsverkeer dat de voorgestelde oplossingen de ruimst mogelijke gelding hebben. Een burgerlijk wetboek mag niet meer eng nationalistisch gedacht worden.

Waar vroegere wetgevers slechts de grondbeginselen

«te wet» stelden, eist het moderne rechtsverkeer een streng technische uitwerking. Professor Beekhuis verborg het dan ook niet dat de uitwerking van dit gedeelte van het nieuw B.W. een werk van lange duur wordt.

Na deze merkwaardige voordracht die met de meeste belangstelling werd beluisterd, had in de vergaderzaal van het Hof van Beroep een receptie plaats, aangeboden door de Conferentie. Het uur was reeds ver gevorderd toen Prof. Beekhuis het gerechtsgebouw kon verlaten.

Geert Baert

Voordracht Vice-Gouverneur L. L. Cappuyns

Dat de Vlaamse Conferentie van de Gentse Balie op 6 mei haar spreekgestoelte heeft opengesteld voor de Vice-Gouverneur van Brabant, de heer L. L. Cappuyns, met een voordracht over «Wat is taalvrijheid», ligt volledig in de lijn van haar doelstellingen en traditie.

Bij de begroeting van deze eminente spreker, heette de Voorzitter van de Vlaamse Conferentie, Mr. Frans Baert, de heer Cappuyns een moedig man. Wie herinnert zich niet hoe de heer Cappuyns in de beruchte Softenonzaak als Openbaar Aanklager onversaagd tegenover een gepassioneerde menigte is opgekomen voor de handhaving van de wet? Welke moed is er niet vereist om de zware taak van regeringscommissaris voor de hoofdstad van het Rijk op zich te durven nemen?

Blijkbaar heeft de Vice-Gouverneur deze moed geput in zijn gehechtheid aan de vrijheid. Hij wees er op hoe hij, behorende tot de laatste generatie van vóór W.O. II, bijzonder gevoelig is voor het vrijheidsideaal. De eerbied voor dit ideaal duldt echter geen misbruik van het woord vrijheid. Al te dikwijls en vooral te Brussel, worden de taalwetten, als dwangwetten betiteld. Nochtans bestaat er in geen enkel land absolute taalvrijheid. In Frankrijk moet niemand proberen zijn belastingbrief in het Nederlands in te vullen. Elk land heeft één of meer officiële talen. In ons land waren het in 1930 vooral de franstaligen die de homogeniteit van de taalgebieden eisten. De Vlamingen die te veel bedot werden, door de beloofde tweetaligheid te Brussel eisen thans terecht de taalhomogeniteit. Het verleden bewijst hoe door de administratie de Vlamingen in de Brusselse molen werden gemalen.

Was dat vrijheid?

Het is bedroevend, aldus de Vice-Gouverneur, te moeten vaststellen hoe de vrijheid geweld wordt aangedaan onder de mom van de vrijheid van de huisvader inzake het taalstelsel voor het onderwijs. Voor de franstaligen zijn er in het Brusselse van het kleuteronderwijs tot de universiteit alle mogelijkheden.

Voor de nederlandstaligen is er in 7 op de 19 gemeenten zelfs geen Vlaamse gemeenteschool. Tegen hun belangen in worden Vlaamse kinderen in Franse klassen gestopt.

Van Waalse zijde wordt thans de overheveling van de Voerstreek naar Limburg als een aanslag op de vrijheid aangezien. Waren het nochtans in 1932 niet de Waalse parlementairen zelf die de Voer kwijt wilden omwille van de homogeniteit van het Waals gebied? Weegt de wil van zekere enkelingen uit die streek op tegen de wil van de parlementairen die toch namens de ganse natie gesproken hebben?

Bijzonder interessant waren de beschouwingen van

de Vice-Gouverneur omtrent de zogeheten onthaalzone rondom Brussel. Wat zulks betekent weten de Vlamingen te Brussel. De franstaligen die zich in de Vlaamse gemeenten van het Brusselse vestigen willen geen Nederlands leren en de franstalige gemeenten rond de hoofdstad willen niet van tweetaligheid horen.

Toch was de heer Cappuyns niet bevreesd voor de toekomst van de Vlamingen te Brussel. Wij zelf moeten onze aanwezigheid manifesteren door een stijlvol optreden, en door het spreken van een kultuurtaal eerbied afdwingen. Door de kennis van beide landstalen zullen de Vlamingen zich handhaven.

De Vice-Gouverneur besloot: «Weest Vlamingen te Brussel in herwonnen taal- en cultuurvrijheid. De Vlaamse elite mag te Brussel haar taal niet verloochenen».

Een lang en warm applaus viel de heer Cappuyns ten deel, als blijk van de waardering voor deze voordracht vanwege de vergadering.

De eerste Voorzitter van het Hof van Beroep, de heer Procureur-Generaal, verscheidene magistraten van het Hof en de Rechtbank en talrijke leden van de Balie hadden er aan gehouden de Vice-Gouverneur te komen beluisteren. Over deze merkwaardige voordracht werd nog heel wat nagepraat op de geslaagde receptie, die door de Vlaamse Conferentie nadien werd aangeboden in de algemene vergaderzaal van het Hof van Beroep.

Geert Baert

Confraternitas Sancti Yvonis

De Confraternitas Sancti Yvonis zond aan hare leden onderstaande omzendbrief:

* * *

Waarde Confrater,

Op maandag 23 mei aanstaande viert onze Broederschap het jaarlijks feest van haar beschermheilige, St.-Ivo.

Telkenjare brengt deze plechtigheid een stemming van ware ambtsbroederlijke gemoedelijkheid onder de deelnemers en schept de echte sfeer van confraterneel contact tussen de HH. Magistraten, Notarissen, Advocaten en Pleitbezorgers, allen dienaars van onze Rechtsorde.

Wij nodigen U met nadruk uit aanwezig te zijn in de plechtige Avondmis van maandag 23 mei, te 19 uur, voor het hoogaltaar van St.-Jacobskerk. De kanselrede zal dit jaar worden uitgesproken door Eerwaarde Pater Dr. C. van Gestel O.P., Professor aan de Universiteit te Leuven.

Teneinde aan allen de gelegenheid te geven elkander na de H. Mis te ontmoeten zal de St.-Ivoviering besloten worden met een ambtsbroederlijk avondmaal opgediend in de stemmige salons «Brittania», Britselei 16, te 20 uur. De kostprijs hiervan (drank en dienst inbegrepen) bedraagt honderd vijfenzeventig franken.

De Raad hoopt dat talrijke leden hun sympathie zullen betuigen door hun deelname. Het volstaat hiertoe het bedrag van deelname te storten op postcheckrekening nr. 1319.92 van Notaris Jacques Leclef, Tabakvest 9, te Antwerpen, vóór 20 mei aanstaande, met vermelding: «St.-Ivoviering».

Aanvaard, waarde Confrater, de uitdrukking van onze verkleefde gevoelens.

Namens de Raad

De Sekretarissen,
C. Van Der Planken
A. Cols

De Hoofdman,
Ch. Van Hal

TIJDSCHRIFTEN

Tijdschrift voor Gemeenterecht, jg. 1966 - nr. 4 :

Veldwachter. — Ambachts-, kleine en middelmatige ondernemingen. — Militie. — Onteigening ten algemene nutte. — Gemeentelijke Pensioenen. — Gemeentepolitie. — Met het zegel gelijkgestelde taksen.

De Gemeente, jg. 1966 - nr. 4 :

Vandenbergh G., Juridische Verhouding: Geneesheer-ziekenhuis. — Hourticq J. De hergroepering van gemeenten en centrum-dorpen. — Cravatte H., Oproep van de Voorzitter van de Europese Conferentie der Plaatselijke Machten tot de plaatselijke collectiviteiten van Europa. — Van den Broeck G., Op bezoek bij Burgemeester Lambrechts te Kortrijk.

Tijdschrift van de Vrederechters, jg. 1966 - nr. 4 :

De voorlopige bewindvoerder van de geplaatste krankzinnige.

Nederlands Juristenblad, jg. 1966 - nr. 19 :

Kan, J.M., Delegatie en mandaat van bestuursbevoegdheden. — Knuttel W.P.C., Scheiding van tafel en bed, II (slot). — Stribbe H.G., In memoriam Mr. Robert P. Kokosky. — Van Ginsbergen G., De nederlandse Tekst van het E.E.G.-verdrag.

nr. 20 :

Zonderland P., Geluidhinder als uitdaging van het recht. — Fortuin H., Mr. W.P. Mulié †. — Knap M., Echtscheiding. — Funke A.P., Amsterdam of 's-Gravenhage? — Duyverman J.P., Het staatsinrichtingonderwijs in de Overgangswet. — Van der Woude M.V., Zijn informatiebureaux nuttig of gevaarlijk?

Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-amt en Registratie, jg. 1966 - nr. 4905 :

Verdam P.J., Anema en het privaatrecht. — Beyerman J.J., Een merkwaardig boek uit 1819.

Sociaal Economische Wetgeving, jg. 1966 - nr. 3 :

Ryziger P.F., Les problèmes posés aux juridictions françaises par l'article 177 du Traité de Rome. — Cohen H.J., Publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie en burgerlijk Recht. — Maas H.H., Na Luxemburg.

Arbitrale Rechtspraak, jg. 1966 - nr 542 :

Scheidsgerecht Duitsch-Nederlandsch Contract te Rotterdam. — Scheidsgerecht Rotterdamsche Korenbeurs. — Scheidsgerecht Vereeniging voor den Koffiehandel te Amsterdam. — Scheidsgerecht Ned. Cacao en Cacao-producten Vereniging te Amsterdam. — Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland.

Ars Aequi, jg. 1966 - nr. 4 :

Laus L., Het opzetcontract en de normen, waardoor deze overeenkomst wordt beheerst. — Enzensbergen H.M., Auszug aus dem Strafgesetzbuch.

Journal des Tribunaux, jg. 1966 - nr. 4532 :

Hambye J., La spéculation immobilière.

Revue critique de Jurisprudence Belge, jg. 1966 - nr. 1 :

Troclet L. E., Procédure. — Clause arbitrale. — de Rijke R., Travaux Publics pour compte d'administrations subordonnées bénéficiant de subsides de

l'Etat. — de Rijke R., Créance Privilégiée sur les sommes dues à l'entrepreneur tant du chef d'exécution des travaux que du chef de dommages-intérêts. — Kruithof R., Bail. — Sort des travaux susceptibles d'enlèvement réalisés par le preneur sur le fonds loué.

Res Publica, jg. 1966 - nr. 1 :

Gregoire M., Editorial. — Crabbe V., La propagande électorale. — Clausse R., Presse, radio et télévision belges dans la campagne électorale de mai 1965. — Van de Put G., Verkiezingsprogramma's. — Dewachter W., De propaganda vertaalt de verkiezingsgestalte van 23 mei 1965. — Skinkel R., Le rôle du candidat dans la campagne électorale. — Fraeus W., Les résultats des élections législatives du 23 mai 1965.

Mouvement Communal, jg. 1966 - nr. 4 :

Lamaye P., La commune responsable.

Recueil Général de l'enregistrement et du notariat, jg. 1966 - nr. 20930 à 20949 :
Rechtspraak.

Revue de Droit intellectuel, jg. 1966 - nr. 1-3 :

Arrêté du 24 décembre 1965 relatif aux taxes supplémentaires en matière de propriété industrielle. — Arrêté royal du 31 décembre 1965 portant exécution de la loi du 8 avril 1965 instituant le dépôt légal à la Bibliothèque royale de Belgique.

Revue Générale des Assurances et des Responsabilités, jg. 1966 - nr 4 :

Dalcq R.O. Droit du locataire à indemnité.

Recueil Dalloz Sirey, jg. 1966 - nr. 16 :

Doll P. J., De la responsabilité des experts judiciaires (fin).

nr. 17 :

Didier P., A propos du contrat de concession : la station-service.

La revue administrative, (Paris), jg. 1966 - nr. 109 :

Pomey M., La fiscalité des fondations aux Etats-Unis (1). — Thuiller G., Paul Valéry et la politique.

Politique, jg. 1964-1965 - nrs. 25-32 :

Houdbine A. M., Sociologie du Parlement européen. — Roels J., La représentation des intérêts au sein des institutions européennes. — Choffel J., Les forces syndicales européennes. — Bécane J. C., La Banque européenne d'investissement. — Danan Y. M., Le timbre, reflet et véhicule de l'idée européenne.

Cahiers de Droit Européen, jg. 1966 - nr 3 :

Altling von Geusau F.A.M., Problèmes institutionnels des Communautés européennes. — Claeys Bouuaert I., Où en est le droit fiscal européen? — Hulsman L.H.C., Le Conseil de l'Europe se prononce sur la détention préventive. — Van Damme J., La mise en œuvre des articles 85 et 86 du traité de la CEE.

Revue Juridique du Congo, jg. 1966 - nr. 1 :

Rubbens A., La Justice Militaire. — Verwilghen M.J., La sort de la législation provisoire militaire.